ATHENÆUM

Octomvrie—Decemvrie. 1939. V. 4.

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub preşedinţia d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

DIRECTORUL LICEELOR MILITARE

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.

D-nii autori şi editurile, care doresc recenzarea, sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei

— pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei

— pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

ATHENÆUM

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub preşedinţia d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU
DIRECTORUL LICEELOR MILITARE

REDACȚIA ŞI ADMINISTRAȚIA: *Ministerul Apărării Naționale, Direcția Liceelor Militare,* Piața Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
D-nii autori şi editurile, care doresc recenzarea, sunt rugați a trimite publicațiile în dublu exemplar pe adresa redacției.

Abonamentele se fac numai prin administrația revistei
— pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
— pentru instituții . . . . . . 500 lei

ERȚUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

PROBLEMELE ARTEI POPULARE

Sunt rare conceptele care au o circulaţie mai stăruitoare ca acela al artei populare. In publicistică, în critica literară şi artistică, în discuţiile zilnice, expresia revine necurmat cu o uşurinţă care ne îndeamnă parcă a crede că ne aflăm în faţa unui tărâm pe deplin şi de mult lămurit, intrat de aceea în zestrea tuturor mânuitorilor vorbei şi ai condeiului. In cadrul manifestărilor noastre publicistice, mai cu seamă, conceptul artei populare apare de mult cu o siguranţă care caută însă zadarnic să înşele. Adevărul este cu totul altul: arta populară e fără îndoială, în domeniul esteticei şi al ştiinţei artei, subiectul cel mai puţin lămurit, sectorul cel mai vădit întunecat, tărâmul în care negurile n'au fost încă sfâşiate de lamele ascuţite ale luminii. Dacă într'adevăr manifestările artei culte au cunoscut stăruitoarea curiozitate ştiinţifică a studioşilor, dacă, pe de altă parte, arta primitivilor însăşi e tot mai de aproape cercetată, arta populară — cea care se creiază şi izvorăşte din afundurile tainice ale propriului nostru popor — e mai puţin pătrunsă în fiinţa ei adâncă, în zăcămintele ei permanente şi ascunse. Căci, desigur, nu ne pot lămuri îndeajuns numeroasele lucrări descriptive, entuziastele ode admirative, celebrarea afectivă a valorii estetice a artei populare. Intr'o măsură toate acestea au fost dăunătoare chiar cunoaşterii ei obiective întrucât au pus stavilă ochiului rece al cercetătorului, care numai după descoperirea şi înţelegerea corectă a fenomenului, are dreptul să se încălzească şi să înalţe imnuri de slavă. Un astfel de studiu am încercat să întreprind în ultima mea carte, care a apărut de curând în cadrul bibliotecei filosofice a «Fundaţiei pentru Literatură şi Artă „Regele Carol al II-lea"». Ne-am propus acolo pe larg ca printr'o cercetare ştiinţifică fundamentală, să definim arta populară în comparaţie cu conceptele ei paralele, cu

arta cultă și cu arta primitivă mai cu seamă. Ne îngăduim — în limitele atât de restrânse ale acestui articol — să reluăm problema înfățișând-o în liniile ei mari și esențiale.

O mai adâncă cercetare a artei populare trebue să țină seama de faptul că aflându-ne în fața unui fenomen al spiritului, urmează a ni-l apropia pe trei deosebite căi: printr'o amănunțită descriere a lui, printr'o examinare a procesului ce-l creiază, printr'o cercetare a ecoului pe care-l trezește în lumea înconjurătoare. Descrierea, creația și circulația artei populare, iată cele trei mari perspective pe care suntem îndemnați a le adopta aci.

Prima întrebare pe care descrierea artei populare o ridică, privește încadrarea ei însăși în sfera artei în genere, întrebare adică a măsurii în care arta populară se bucură într'adevăr și efectiv de harurile artei. Fiindcă — după cum spuneam — toată această problemă trebue repusă pe un plan nou și văzută cu ochii iscoditori ai adevărului.

Obișnuiți să privim arta populară cu ochianul fermecat al deformării romantice, am fost de multe ori ispitiți s'o prețuim din unghiul de vedere al artei culte, să-i atribuim adică merite sau defecte pe care de fapt nu le-a avut nici când. Noua priveliște a artei populare trebue însă să se desfășoare în fața noastră așa cum creatoarea ei—comunitatea țărănească, mai cu seamă—o înțelege, o simte și o trăește. Și cercetările moderne ale etnografiei ca și cele ale monografiei sociologice ne conving tot mai mult că arta populară e mai puțin o podoabă fără niciun rost, un dar gratuit și serafic al sufletului, un joc sau expresia unei risipe fără sens, pe cât e manifestarea serioasă și stăruitoare a unei comunități care reacționează prin ea în fața unui mediu natural și social al cărui tâlc nu l-a pătruns încă, De aci, urmele magice ce se întâlnesc în arta populară a tuturor națiunilor, de aci, caracterul ei simbolic de multe ori neînțeles, sensul ei ascuns care străbate adesea din preistorie și rostește vorbele nelămurite ale unor rase ce nu mai trăesc. Dacă în ultima vreme arta populară se desprinde tot mai mult de aceste misterioase moșteniri, nu e mai puțin adevărat că formele lor stăruesc dincolo de pierderea înțelesului care le-a creat. Steaua cu care țăranii noștri împodobesc porțile caselor, nu mai înseamnă pentru ei, astăzi decât o simplă podoabă, în timp ce odinioară va fi reflectat razele acelui cult solar de veghe încă la alte neamuri.

Şi nu se îndoeşte nimeni — socotim — că privit în lumina palidă a trecutului, farmecul artei populare creşte vădit încercuit de apoteoza misterului ei.

Dar situaţia specială a artei populare faţă de cea cultă e şi rezultatul unui alt factor şi anume al strânsei ei solidarităţi cu formele vieţii sociale cu care apare laolaltă, ca un inel dintr'un lanţ continuu odată cu obiceiurile zilnice sau mai cu seamă cu cele de sărbători. Un gest ritual, un act social sunt însoţite de atâtea manifestări ale artei populare cum nici pe departe omul straturilor culte nu bănueşte. Fireşte, nu muzeele de artă populară ne pot da o astfel de impresie, ci numai trăirea efectivă a cercetătorului în comunitatea în care arta populară se produce.

O altă caracteristică a artei populare e apoi accentuarea valorilor ei de fond, reliefarea sensului ei, a scopului ce urmăreşte în comunitate şi mai puţin a formelor în care se cristalizează. Simple, de o îngerească naivitate, lipsite în mare parte de ceea ce se numeşte meşteşug, formele artei populare nu sunt decât expresiile naturale ale unor credinţe şi simţiri ce se înfăţişează cu o religioasă sinceritate inimii noastre. Arta plastică populară în deosebi — pictura pe sticlă, gravura, zugrăveala pe lemn, — exprimă această neumană sfială, această, am spune, divină neajutorare care-i alcătueşte de sigur farmecul incomparabil. Arta populară mai are de aceea un anume caracter abstract, i s'a spus chiar expresionist, într'un fel însă cu totul deosebit de expresionismul cult căutat. Caracterul abstract al artei populare e mai ales expresia unui sentiment metafizic, despre care s'a teoretizat destul fără a se lămuri însă prea mult.

Dacă părăsim acum punctul de vedere descriptiv, şi ne apropiem de procesul creaţiunii artistice populare, alte lumini ne întâmpină. Agentul ei creator nu mai e mândra personalitate a mediului cult care uimeşte prin opere cu caracter revoluţionar, ci comunitatea umilă şi aparent nediferenţiată care creează fără larmă şi intenţii de succes. De fapt o privire mai ascuţită surprinde şi aci din sânul plămadei amorfe, inşii înzestraţi, individualităţile creatoare aşa cum sunt tot mai mult descoperite de folclorişti, dar acestea nu sunt decât instrumentele trecătoare ale comunităţii care se rosteşte prin ele. Sunt, cum se spunea, anonimii creatori, glasurile barzilor pier-

duţi în vuetul valurilor mulţimii, crestele înspumate ale sbuciumului mărilor sufleteşti. Dar soarta lor e cu atât mai înduioşătoare: numele lor dispare în adâncuri, în timp ce creaţiunea birueşte veacurile şi popoarele.

Mai observăm apoi că prin arta populară nu trebue să înţelegem numai arta comunităţii ţărăneşti în care într'adevăr se produc nestimatele ei strălucitoare. O artă populară se creează şi de către masele citadine, la periferiile marilor oraşe care nu produc numai parodii şi lucrări fără gust. Breslele de meşteşugari îşi au şi ele arta lor populară în spiritul comunităţii, aşa cum atâtea popoare o dovedesc. Pentru noi, fireşte, arta populară se reduce numai la arta ţărănească, dar cazul nostru nu se repetă la popoarele centrului sau occidentului european, la care înfloresc şi celelalte specii ale acestei arte.

O foarte interesantă problemă a creaţiunii artistice populare o ridică apoi factorii sufleteşti ce o crează. O mentalitate primitivă din cele mai pitoreşti alcătueşte primul ei izvor. O puternică şi primară vieaţă afectivă ca şi o gândire în parte primitivă se oglindeşte în basmele, legendele sau baladele populare, dar şi în plastică. Larga folosire a simbolului, fluiditatea lumii basmelor, cu acele numeroase metamorfoze ale ei, nu exprimă aceeaşi străveche mentalitate preistorică şi primitivă? Ar fi însă o greşeală de neertat să asimilăm pentru aceste motive pur şi simplu arta populară cu cea primitivă. Efectele vechii mentalităţi sunt astăzi cu mult diminuate de înrâurirea gândirii logice, a atâtor factori psihici naţionali şi regionali.

Procesul creaţiunii artistice populare mai desvălueşte apoi un caracter pe care nu-l întâlnim cu prilejul creaţiei culte. Cel dintâiu nu se opreşte într'adevăr în sufletul primului său creator, ci dimpotrivă stărue necontenit dealungul inşilor şi generaţiilor. O colaborare neştiută în timp şi spaţiu dă creaţiunii artistice populare înfăţişarea unui dinamism ce oglindeşte legile înseşi ale vieţii în neostenită prefacere, în timp ce creaţiunea cultă ne apare ca rezultatul obosit al unei supreme şi definitiv încheiate sforţări. Arta populară şi mai ales specia ei poetică a părut de aceea a fi o adevărată creaţie continuă.

Alături de factorii psihici creatori ai artei populare se ivesc însă şi factorii ei economici la a căror putere mulţi cercetători au crezut că pot reduce arta populară. Este astfel vădit că vechea economie domestică, în care producătorul era şi consuma-

torul creaţiei sale, a prilejuit în măsură deosebită desvoltarea artei populare. Producţiile mâinii care ţine să se împodobească numai cu opera strădaniilor ei, vor fi desigur mult mai isbutite ca lucrările în serie ale industriei ucigătoare de frumos. Să adăugăm însă că stadiul economiei familiare nu e o condiţie absolut necesară a artei populare odată ce producţii cu caracter estetic pot apărea şi în cadrul altor niveluri economice. Iată de pildă atâtea opere ale meşteşugarilor care produc pentru uzul altora şi mărturisesc totuşi o grije deosebită pentru frumos.

Ajungem in sfârşit la înfăţişarea artei populare din punctul de vedere al circulaţiei, cea de a treia perspectivă pe care ea ne-o oferă. Trebue să accentuăm aci dintru început, că ne aflăm în faţa fenomenului hotărîtor pentru definirea artei populare care-şi poate însuşi această calificare numai în timpul sau la capătul procesului circulatoriu. Desprinsă de creatorul ei individual, această operă rătăceşte necurmat străbătând spaţii şi perioade adesea uimitoare. Ca un bulgăre de zăpadă care creşte pe măsură ce se rostogoleşte dealungul unei pante, arta populară adună cu prilejul perpetuării ei pe clina veacurilor, motive şi forme de expresie care o transformă necontenit sfărâmând-o sau refăcând-o. Să ne întrebăm apoi care este punctul de plecare al acestui proces? Originea creaţiunii populare poate fi îndoită. Ea purcede uneori din adâncul acelei mentalităţi primitive despre care vorbeam mai sus şi se poate întoarce până la epocile preistoriei. Mişcările ritmice, însemnând începuturile dansului, mulţimea şi diversitatea personificării basmului, simboalele sunt numai unele din manifestările acestui vast depozit al primitivităţii. Alteori însă arta populară are o origine evident istorică. Bunurile artei coborînd din straturi cultivate sunt însuşite cu uimirea pe care o provoacă totdeauna modelul de sus şi cu entusiasmul cunoscut pentru operele noutăţii. In toate timpurile şi la toate popoarele procesul acesta a fost natural. Din numeroasele exemple care ilustrează originea cultă a artei populare să desprindem numai unele. Fabulele lui Esop au descins de mult în masele populare. Manifestările cavalerismului medieval au creat cântecul popular erotic german. Drama Renaşterii care desfăta curţile princiare a devenit un bun popular. Portul popular occidental din secolele al XVI, până la al XIX, a reluat modele timpului. Multe arii populare franceze sunt numai ecoul unor opere cu succes în veacul al XVIII-lea. Dar nu numai occi-

dentul ne oferă astfel de exemple, propria noastră artă populară nu este străină acestor înrâuriri. Culorile de purpură, aur și argint, ale bizantinismului curților voevodale și boerești au trecut de pildă în portul nostru țărănesc din preajma Curții de Argeș. Ceramica populară a suferit deasemenea înrâuriri bizantine, icoanele pe sticlă, influențe rusești.

Cu o îndoită origine deci — în sufletul primitiv al umanității de totdeauna, sau în sensibilitatea aristocrației creatoare — arta populară nu-și exercită totuși mai puțin propriile ei forțe făuritoare. De ori unde ar veni, din depărtări preistorice sau numai din epocile istoriei, opera individuală e supusă de puterile sufletești ale poporului unui proces mai întâiu destructiv, apoi creator. Caracterele ei personale, subiective sunt pe nesimțite sfărâmate, înlocuite fiind de caractere generale și obiective.

Intrând în lumea impersonală a comunității, opera individuală dispare ca produs istoric unic, dar se reconstitueşte apoi pe măsura nevoilor sufletești ale colectivității.

Iată numai câteva din aspectele mai de seamă ale artei populare, ale cărei taine urmează încă a fi limpezite de cercetători. Domeniul ei e cu atât mai confuz cu cât ea reunește sub același cuprinzător acoperământ ecourile mereu reînoite ale artei primitive cu noile sunete alte artei culte.

AL. DIMA

VASILE CONTA ŞI SAVANŢII TIMPULUI SĂU

(Contribuţiuni la corespondenţa primită de V. Conta)

Dintre lucrările filosofice ale lui Vasile Conta, apărute în revista „Convorbiri literare" [1]) sau în volum, numai „Teoria fatalismului" şi apoi „Incercări de metafizică" au fost publicate în timpul vieţii sale, în traducere franceză. „Teoria fatalismului" a apărut la Bruxelles în 1877 [2]), şi fiind prima lucrare publicată în străinătate, V. Conta a căutat să o răspândească printre oamenii de ştiinţă ai vremii. A trimis-o astfel, savanţilor străini prin intermediul editorului Mayolez, însoţind-o de câte o scrisoare. Dar, dacă o parte dintre aceia care au primit, atât volumul, cât şi scrisoarea însoţitoare, au răspuns, fie autorului, fie editorului, nu tot astfel însă, s'au petrecut lucrurile la apariţia în traducere franceză în 1880, a celei de a doua lucrări a lui V. Conta, „Incercări de metafizică" [3]), pentrucă, faţă de numărul mai mare de scrisori la apariţia primei lucrări, de data aceasta nu ni s'a păstrat decât o singură carte poştală.

Toate aceste scrisori şi cărţi postale, primite la apariţia celor două lucrări, împreună cu diplomele de studii ale lui V. Conta şi o parte din manuscrise se află astăzi în păstrarea Academiei Române [4]), prin donaţiile primite dela sora lui V. Conta şi dela B. C. Livianu, fost secretar general al Ministerului Instrucţiunii Publice, pe timpul ministeriatului lui Conta.

---

[1]) Au apărut în „Convorbiri Literare": Teoria fatalismului (1875—6), Teoria ondulaţiunii universale (1877—8), Originea speciilor (1877), Incercări de metafizică (1879) şi în volum.

[2]) Conta, B.—Théorie du fatalisme (Essai d'une philosophie materialiste, — Bruxelles-Paris, 1877, pg. 312.

[3]) Conta B. — Introduction à la metaphisique, — Bruxelles-Paris, 1880. pg. 197.

[4]) Conta, Vasile.—Manuscrise 4217, 4218, 4219, 4220.—Biblioteca Academiei Române.

După moartea lui V. Conta, sora și moștenitoarea sa, Ana Conta-Kernbach, după spusele sale, a împărțit manuscrisele rămase, pentru a fi publicate în traducere franceză, între D. Rosetti-Tescanu, care le-a luat pe cele cu conținut filosofic, și B. C. Livianu, care și-a luat obligația a le publica pe cele juridice. Scrisorile despre care am vorbit mai sus nu se găseau atunci printre manuscrisele ce au fost împărțite, ele aflându-se la B. C. Livianu, încă dinaintea acestei împărțiri, prin împrejurări pe care sora lui Conta nu le cunoaște și care o fac să nu le poată publica în „Biografia lui V. Conta" [1]).

D. Rosetti-Tescanu și-a ținut promisiunea și a publicat în traducere franceză toate manuscrisele încredințate, pe când B. C. Livianu, cu toate insistențele, nu a realizat mai nimic. Tipărește numai în 1899 „Discursuri parlamentare de B. Conta", în a căror prefață scrisă de el, vorbește pentru prima oară de scrisorile primite de V. Conta dela savanții străini, scrisori care atunci erau în posesia sa, și în legătură cu care spune, că: „...impresiunea pe care a produs-o în străinătate apariţiunea în" „limba franceză a *Teoriei fatalismului* s'a manifestat imediat în" „toate statele culte, prin dări de seamă făcute asupră-i, prin cri-" „ticile ce i s'au adus și prin scrisorile de felicitare, trimise au-" „torului de către cei mai celebri filosofi din: Anglia, Franța," „Germania, Belgia și Olanda" [2]). Iar în nota din aceeași pagină, adaugă numele savanților străini: „Herbert Spencer, Charles" „Darwin, Delboeuf, Otto Liebmann, Dr. Büchner, Lubens, B." „Schuber, G. H. Zents, N. Morrisson, Zeller, Dr. Edouard Reich," „Edward B. Tylor, H. Ulvici" [3]), dintre care lipsește numele lui E. Haeckel, iar parte dintre celelalte sunt greșit identificate.

Scrisorile acestea rămân în posesia lui B. C. Livianu până în anul 1906, când Ana Conta-Kernbach, printr'o scrisoare adresată Academiei Române [4]), cere ca această instituție să încerce

[1]) Conta-Kernbach, Ana. — Biografia lui Vasile Conta, — Adăogiri și îndreptări, — Iași, 1916, pg. 53.

[2]) Conta, B. — Discursuri parlamentare, Proiect de lege, Articole de ziare, etc. (1878—1881), cu o prefață de B. C. Livianu, — Iași, 1889, pg. 213—pg. 6.

[3]) Ibidem.

[4]) Analele Academiei Române — Desbateri — An. 1906. — vol. XXVIII. pg. 15—16.

— Odată cu această scrisoare, Ana Conta-Kernbach, donează manuscrisele: Incercări de matefizică și Teoria ondulațiunii universale.

a intra în posesia lor. Intr'adevăr, în acelaşi an, B. C. Livianu le donează Academiei Române, primind mulţumiri:

„Dela D-l Vasile C. Livianu se primesc în dar mai multe" „manuscripte, caiete cu note, cărţi adnotate, rămase toate dela" „răposatul V. Conta, precum şi patru diplome de studii ale" „aceluiaşi şi 17 corespondenţe adresate lui de diferiţi învăţaţi".

„— Se decide a se exprima D-lui Livianu viile mulţumiri" „ale Academiei pentru acest dar preţios" [1]).

Incercând a regăsi şi alte manuscrise, pe care Ana Conta-Kerbanch le credea încă la Livianu, primeşte dela fiul acestuia un răspuns negativ, astfel că rămân în Biblioteca Academiei Române numai manuscrisele, diplomele de studii şi corespondenţele donate de ea şi de B. C. Livianu.

Toate acestea au fost „descoperite" de Octav Minar şi publicate în „Opere complecte de Filozoful Conta", întovărăşite fiind, în legătură cu scrisorile, de următoarea notă: „Conta a" „primit scrisori de felicitare din partea lui: Darwin, Liebmann," „Zeller, Spencer, Haeckel, Tylor, Ulvici, Büchner, Müller, El-" „truh, Reich, Delboeuf, Lubock şi Morrisson. — Originalele sunt" „în engleză, germană şi franceză. Le reproduc în întregime," „dar traduse în româneşte" [2]).

Şi într'adevăr, O. Minar a publicat scrisorile în traducere românească, fără să fi reuşit, dealtfel ca şi B. C. Livianu, să recunoască semnăturile tuturor celor ce-i scriseseră lui Conta. Vom încerca de aceea, să expunem fiecare scrisoare în parte, cu un scurt rezumat al conţinutului şi să dăm câteva date biografice asupra trimiţătorului.

Scrisori în limba germană:

1. *Dr. Büchner* [3]) *(Friedrich-Karl-Cristian-Ludwig, medic, filosof şi naturalist german, născut în Darmstadt — 29 Martie 1824, mort — 28 Martie 1899.*

Se păstrează o carte poştală din Darmstadt, 4.V.1877, numai de câteva rânduri, prin care mulţumeşte pentru cartea primită, al cărei conţinut, adaugă, se aseamănă cu părerile sale.

---

[1]) Analele Academiei Române. — Desbateri. — An. 1906. — vol. XXVIII, pg. 59.

[2]) Conta. — Opere complecte de Filozoful Conta — ediţia O. Minar. — Bucureşti, (1914), pg. LXXVII+953.— pg. 874.

[3]) Conta, V. — Manuscris 4217, pg. 18. — B. A. R.

Dar în afară de această carte poştală, B. C. Livianu în prefaţa la „Discursuri parlamentare de B. Conta", vorbeşte de o altă scrisoare:

„Profesoarele Dr. Büchner mai ales a publicat în două nu-" „mere consecutive ale foii „Menschentum"[1]) din Gotha (Nr." „46—47) din 1882, o importantă dare de samă critică asupra" „Introducţiunei la Metafisică, aducând autorului elogii foarte" „măgulitoare. Acest studiu a fost mai în urmă reprodus în opera" „lui Büchner întitulată **Nature et Science,** Leipzig, 1884. Am-" „bele numere ale citatei foi, au fost trimise de Dr. Büchner lui" „Conta însoţite de o scrisoare f. familiară, care s'au primit de" „autorul acestei prefeţe, la câteva zile după încetarea din viaţă" „a lui Conta"[2]). Cu toate acestea însă, scrisoarea de care vorbeşte B. C. Livianu, nu se găseşte printre cele donate Academiei Române.

O altă scrisoare a lui Büchner a fost folosită de D. Rosetti-Tescanu ca prefaţă la traducerea franceză a lucrării „Théorie de l'ondulation universelle"[3]), apărută la Paris în 1895.

2. *Haeckel*[4]) (Ernst), *cunoscutul naturalist german dintre apărătorii transformismului — născut la Potsdam — 16 Februarie 1834, mort. la Iena — 9 August 1919. — Profesor de zoologie la Universitatea din Iena.*

In scrisoarea din Iena, dela 13 Mai 1877, mulţumeşte că i s'a trimis cartea, promite că o va citi în curând şi continuă: „Deocamdată îmi permit de a vă trimite alăturat ca un mic „semn al stimei mele, o lucrare despre „Impărţirea muncii".

B. C. Livianu nu-l menţionează printre aceia care i-au trimis scrisori lui Conta.

3. *Liebmann*[5]) (Otto), *filosof german, născut la Löwenburg — 25 Februarie 1840, mort la Iena — 14 Ianuarie 1912. — Profesor de filosofie la Strassburg şi apoi la Iena.*

Trimite lui Conta o scrisoare din Strassburg, la 6 Mai 1877, în care, după ce promite că va citi lucrarea, amintindu-şi de războiul româno-ruso-turc, din acea vreme, adaugă: „In timpul" „de război de acum, doresc ca aceste rânduri să vă găsească" „bine şi lipsit de griji".

---

[1]) Se află ataşat la mss. 4217. — B. A. R.
[2]) Conta, B. — Discursuri parlamentare, — pg. 7, în notă.
[3]) Conta, B. — Théorie de l'ondulation universelle, trad. D. Rosetti-Tescanu, — Paris, Alcan, 1895, pg. XXII+216.
[4]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 25. — B. A. R.
[5]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 34. — B. A R

4. *Huber* [1] *(*Johannes), *filosof catolic german, născut la München — 18 August 1830, mort la München — 19 Martie 1879. Profesor de filosofie la München.*

Trimite o scrisoare din München la 7 Mai 1877, prin care mulțumește că i s'a trimis cartea și promite apoi că o va citi.

Numele său nu a putut fi recunoscut nici de B. C. Livianu, nici de O. Minar. Primul, menționându-l în lista celor care i-au scris lui Conta, îl numește „B. Schuber", iar al doilea, odată cu traducerea scrisorii, îl consideră ca fiind „B. Müller".

5. *Ulrici* [2] Herman), *filosof german, născut la Pförtin, — 23 Martie 1806, mort la Halle, — 11 Ianuarie 1884. Profesor la Universitatea din Halle.*

Scrie o carte poștală din Halle, 2 Iunie 1877. După ce mulțumește pentru cele două exemplare primite din lucrarea lui Conta, adaugă: „Prof. Lasson din Berlin mi-a și promis că-mi" „va trimite pentru revista mea filosofică, o recenzie a operei" „d-v.".

Revista lui Ulrici se numea „Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik", Leipzig [3]).

Profesorul Adolf Lasson a profesat filosofia la Universitatea din Berlin, născut la Alt-Strelitz, 12 Martie 1832, mort la Berlin, 19 Decemvrie 1917.

Atât B. C. Livianu, cât și O. Minar, au scris numele lui Ulrici, ca fiind „Ulvici'.

6. *Zeller* [4] (Eduard) *filosof și teolog german, născut la Kleinbottwar (Würtemberg) — 22 Ianuarie 1814, mort la Stuttgart — 19 Martie 1908. Profesor la mai multe universități germane, dintre care Heidelberg și Berlin.*

Din scrisoarea pe care i-a trimis-o lui Conta din Berlin, la 10 Mai 1877, se vede că nu a citit volumul primit, pentrucă mulțumește numai pentru „darul prietenesc", pe care „nici o legătură personală nu-l îndreptățea să-l aștepte". Și cunoscând situația lui Conta, de profesor de drept civil la Universitatea din Iași, adaugă: „Teoria deterministică oferă tocmai pentru" „jurist dificultăți particulare. Cu atât mai avid sunt să aflu din" „cartea d-v., în ce mod le-ați soluționat pe acestea".

---

[1]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 11. — B. A. R.
[2]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 17. — B. A. R.
[3]) Revista pentru anii 1894—1900, se găsește la Bibl. Academiei Române.
[4]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 9. — B. A. R.

Scrisori în limba franceză:

7. *Reich* [1] (Eduard). *născut la Olmütz (vechea Austro-Ungarie), — 6 Martie 1836, are lucrări de antropologie, medicină populară și politică. Data morții nu o cunoaștem, putem spune însă, că era încă în viață la 1886, dată la care apare „Biographisches Lexicon der hervorragenden Aertzte"* [2], *din care am luat datele de mai sus.*

Este de remarcat faptul că Reich, plecat din ținuturile cehe ale fostei Austro-Ungarii, după nume german, îi scria lui Conta din Germania, în limba franceză, fără a uita să-i explice că nu este german din naștere și că regretă, că nu și-a scris lucrările sale în limba franceză, pe care, dealtfel, după scrisori se vede că nu o cunoaște prea bine.

Numai cu acesta, Conta a avut o corespondență de durată mai lungă, păstrându-se astăzi 3 corespondențe.

I. Prima este o scrisoare din „Travemünde près Lubeck", 15 Mai 1877. Mulțumește pentru lucrarea „Théorie du fatalisme", pe care a primit-o prin editura Mayolez. Se pare, după cele scrise că ar fi citit lucrarea. Semnează apoi: „Dr. Edouard Reich, Directeur de l'Athenaeum".

II. A doua din „Neustadt in Holstein", 14 Noemvrie 1877, este o carte postală prin care îl anunță pe Conta că librăria „M. Vierviz din Brunswick" îi va trimite noua sa lucrare „Beiträge zur Anthropologie und Psychologie" și că așteaptă cu interes dela acesta, lucrarea „Théorie de l'ondulation universelle". Incheie apoi, într'o franceză prea puțin corectă: „...Il" „faut très correct que vous publiez en français votres oeuvres" „excellants, car la langue française c'est l'idiome dominant du" „monde civilisé. Je regrette infinement de n'avoir pas publié" „mes livres en français! Je ne suis pas Allmend de naissance." „Selon votre parole, on y croit que vous êtes Parisien".

III. Și a treia din „Glücksburg en Sleswig", 8 Noemvrie 1880, este tot o carte postală, prin care Reich mulțumește lui Conta, că i-a trimis lucrarea „Metaphisique".

8. *Delboeuf* [3] Ioseph-Remi-Leopold), *filosof belgian, născut la Liège — 30 Septemvrie 1831, mort la Bonn — 14 August 1896. Profesor la Universitatea din Gant și Liège, membru al Academiei de științe din Belgia.*

---

[1]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 15, 32, 33.
[2]) Wernich, D. A. — Biographisches Lexicon de hervorrangenden Aertzte, 1884—8, 6 vol.
[3]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 13. — B. A. R.

Trimite o scrisoare din Liège la 6 Mai 1877. După ce mulţumeşte, atât pentru carte, cât şi pentru scrisoare, spune că, nu a răspuns până la acea dată, pentrucă a vrut să cunoască mai înainte lucrarea primită. Este, dealtfel, printre puţinii, dintre cei care i-au scris lui Conta, care înainte de a-i răspunde, au citit lucrarea. Dar mai mult încă, Delboeuf încearcă să facă şi o discuţie asupra afirmaţiunilor cuprinse în lucrarea lui Conta. Iată pasagiul din scrisoare: „...Votre livre, si net et si précis a" „ravivé mes reflexions; j'ai remarqué bien de choses qui m'ont" „frappé — notament votre hypotese sur la constitution du" „cerveau. Il y en a d'autres que je ne puis admettre, par ex." „ce que vous dites pg. 41, qu'il y a dans le nerf optique une" „fibre pour sentir la hauteur. Je crois qu'il y a là une confusion." „Mais ce n'est pas dans une lettre, Monsieur, que l'on pourrait" „discuter ces choses si delicates et si importantes. Peut-être" „aurai-je l'occasion un jour d'examiner plus à fond vos théo-" „ries".

In ediţia I-a a „Teoriei fatalismului" din 1877, Conta face aceste afirmaţiuni, la pg. 41, Cap III [1]) (Fenomene psihologice— Prima ipoteză). In ediţiile următoare însă, Conta renunţă la desvoltarea dată acestui capitol în prima ediţie şi printr'o nouă ordonare a materialului vorbeşte pe scurt numai despre „fibrele cerebrale" care corespund câte unei „facultăţi intelectuale".

9. *Nourrisson* [2]) (Jean-Felix), ***filosof francez, născut la Thièrs (Puy-de-Dôme) — 18 Iulie 1825. — Membru al Institutului Franţei şi profesor de filosofie.***

Trimite o scrisoare din Paris la 9 Mai 1877. Arată că scrisoarea pe care a primit-o dela Conta, l-a scos dintr'o mare încurcătură, pentrucă altfel nu ar fi ştiut cui să adreseze mulţumiri pentru volumul primit.

---

[1]) „Chaque fibre nerveuse irreductible en d'autres fibre a la propriété de sentir une seule sorte d'excitation nerveuse, irreductible et toujour égale à elle-même, et la sensation d'un objet extérieur est l'ensemble d'un nombre plus ou moins grand de sensations particulières des fibres nerveuses. — Si je vois, par exemple, un arbre vert, c'est que, dans mon nerf optique, il y a excitation à la fois, dans la fibre qui est excitée par la couleur verte, dans la fibre qui sent le gris, dans *celle qui sent telle hauteur,* dans celle qui sent telle ou telle autre forme, etc. Si après cela, je vois un lac, c'est que dans mon nerf optique, il y a l'excitation, en partie, dans d'autres fibres optiques que celles qui ont senti les éléments de l'arbre; et ainsi de suite".

[2]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 21. — B. A. R.

Semnătura lui Nourrisson este luată, atât de B. C. Livianu, cât și de O. Minar, ca a unui anume „N. Morisson".

10. *Lubbock* [1] (Sir John), *naturalist, filosof și om politic englez, (fiul savantului astronom J. W. Lubbock), născut la Londra — 30 Aprilie 1834, mort la Namsgatt — 28 Mai 1913.*

In scrisoarea trimisă din High-Elms cu data din 7 Mai 1877, mulțumește în câteva cuvinte pentru cartea primită, pe care adaugă că a și citit-o.

Numele lui Lubbock nu a fost descifrat de B. C. Livianu, care îl numește „Lubens", ci numai de O. Minar, care îl scrie totuși, „Lubock".

Scrisori în limba engleză:

11. *Lewes* [2] (Georges-Henry), *filosof și fiziolog englez, născut la Londra — 18 Aprilie 1817, mort la Londra — 28 Noemvrie 1878.*

Trimite o scrisoare din Londra la 10 Mai 1877. Mulțumește că i-a fost trimis volumul și face o singură observație asupra folosirii termenului de „fatalism", care prin prejudecățile ce le poate provoca, va îndepărta pe mulți de a citi lucrarea, căci, spune: „determinismul nu este fatalism, ceeace chiar d-v. ați „arătat în mod explicit".

Semnătura lui Lewes nu a fost identificată nici de B. C. Livianu, nici de O. Minar. Primul îl numește „G. H. Zents" și al doilea îi compune un nume imposibil de citit, „Eltlruh".

12. *Tylor* [3] (Sir Edward Burnett), *antropolog și etnolog englez, născut la Londra — 2 Octomvrie 1832, mort la Wellington — 2 Ianuarie 1917. — Profesor la Oxford și directorul muzeului din aceiași localitate.*

S'au păstrat dela Tylor două corespondențe:

I. Prima, o carte postală în limba franceză din Wellington Somerset, la 13 Mai 1877, este adresată editorului (Monsieur Mayolez, 13 Rue de l'Impératrice, Brussels), cu rugămintea de a transmite mulțumiri autorului.

II. A doua este o scrisoare în limba engleză, tot din Wellington Somerset, la 27 Mai 1877, adresată lui Conta. Mulțumește atât pentru scrisoare, cât și pentru volumul primit, încheiând

[1] Conta, V. — Mss. 4217, pg. 19. — B. A. R.
[2] Conta, V. — Mss. 4217, pg. 23. — B. A. R.
[3] Idem, pg. 31 și 27.

astfel: „... mă folosesc de ocazie să vă răspund felicitându-vă" „pentru cultivarea filosofiei la Universitatea d-v.".

13. *Darwin*[1] (Charles), *celebrul naturalist englez, născut la Shrewsbury — 12 Februarie 1809, mort la Down — 19 Aprilie 1882.*

Trimite o scrisoare din Down la 29 Aprilie 1877, prin care, după ce mulţumeşte pentru „bunătatea" de a i se fi trimis cartea, încheie: „Este un subiect foarte dificil, însă trebue să intereseze" „în mare măsură fiecare persoană care reflectează asupra pro-" „priei sale existenţe sau asupra existenţei universului. Sper să" „citesc în curând opera d-v....".

Scrisoarea poartă semnătura lui Darwin în original, conţinutul însă, este scris de secretarul său.

14. *Spencer*[2] *(Herbert), celebrul filosof englez, născut la Derby — 27 Aprilie 1820, mort la Brighton — 8 Decemvrie 1903.*

Răspunsul său nu numai că este curios, dar şi cu totul neobişnuit. Sunt două file tipărite în limba engleză, ca un răspuns general, pe care Spencer îl trimetea oricui i-ar fi adresat vreo corespondenţă. Fără dată, având tipărită numai adresa în josul primei pagini: „37 Queen's Gardens Bayswater, W.". Pe a doua pagină a scrisorii sunt scrise de mână, în limba engleză, probabil de secretarul lui Spencer, următoarele rânduri: „Cu mulţumi-" „rile d-lui Spencer pentru Prof. Conta, pentru volumul promis" „al Teoriei fatalismului", pe care d-l Spencer încă nu l-a primit", „dar speră că-l va citi cu interes"; iar pe ultima pagină scris de mână şi subliniat, desigur de editorul lui Conta, care a primit scrisoarea: „à traduire pour Conta".

Aceste 17 corespondenţe cercetate până aci, au fost primite de Conta, fie direct, fie prin intermediul editorului, dela 14 oameni de ştiinţă străini. 16 dintre acestea au fost primite în 1877, anul apariţiei în limba franceză a „Teoriei fatalismului", şi numai una singură în anul 1880, la apariţia celei de a doua lucrări, „Introduction à la Métaphysique".

Numele celor ce i-au scris lui Conta au fost recunoscute nu-

[1]) Conta, V. — Mss. 4217, pg. 7. — B. A. R.
[2]) Idem, pg. 29 şi 30.

mai în parte, atât de B. C. Livianu, cât şi de O. Minar. Pentru a se vedea mai bine aceasta, dăm mai jos un tablou comparativ:

Nr. curent	NUMELE CORECT	NUMELE ATRIBUIT DE B. C. LIVIANU	NUMELE ATRIBUIT DE OCTAV MINAR
1	Büchner, Dr. L.	Dr. Büchner	Büchner
2	Haeckel, Ernst	—	Haekel
3	Liebmann, Otto	Otto Liebmann	Liebmann
4	Huber, Johannes	B. Schuber	Müller
5	Ulrici, Hermann	H. Ulvici	Ulvici
6	Zeller, Eduard	Zeller	Zeller
7	Reich, Eduard	Dr. Edouard Reich	Reich
8	Delboeuf, Joseph-Remi-Léopold	Delboeuf	Delboeuf
9	Nourrisson, Jean-Felix	N. Morrisson	Morisson
10	Lubbock, Sir John	Lubens	Lubock
11	Lewes, George-Henry	G. H. Zents	Eltlruh
12	Tylor, Edward	Edward B. Tylor	Tylor
13	Darwin, Charles	Charles Darwin	Darwin
14	Spencer, Herbert	Herbert Spencer	Spencer

Din scrisorile primite se vede că foarte puţini dintre trimităţătorii lor au citit volumul primit, ceilalţi mărginindu-se numai a mulţumi că li s'a trimis lucrarea. Şi dintre aceştia numai Delboeuf încearcă a face o discuţie asupra afirmaţiunilor lui Conta, iar Reich de a menţine o legătură ştiinţifică cu autorul volumului primit. Totuşi, pentru acele vremuri, când în ţara noastră, după spusele lui D. Rosetti-Tescanu, „a profesa filosofia, era a se expune cineva ridicolului", strădania lui Conta de a pătrunde spre occident era îndreptăţită, pentrucă numai în acest mod reuşea să se facă cunoscut, şi făcându-se cunoscut, să se integreze mişcării ştiinţifice universale, dovedind astfel, nu numai posibilităţile unei culturi, dar şi dorinţa sa de desăvârşire.

IOAN BULANDRA.

BIBLIOGRAFIE

Conta, Vasile: *Manuscrise Nr. 4217, 4218, 4219, 4220. — Bibl. Acad. Rom.*
Conta, B.: *Théorie du fatalisme (Essai de philosophie matérialiste)* — Bruxelles-Paris, 1877, pg. 312.

Conta, B.: *Théorie de l'ondulation universelle. — Essai sur l'évolution... Trad. D. Rosetti-Tescanu.* (Bibl. de Philosophie contemporaine). — Paris, 1895, pg. XXII+216.
Conta, B.: *Introduction à la Métaphysique.* Bruxelles-Paris, 1880, pg. 197.
Conta, B.: *Discursuri parlamentare. Proiect de lege. Articole de diare, etc. (1878—1881). Cu o prefaţă de B. C. Livianu.* — Iaşi, 1899, pg. 213.
Conta, — *Opere complecte. — Filozoful Conta. — Poezii şi cugetări postume. — Teoria fatalismului... — Un studiu biografic de Octav Minar.* — Bucureşti, (1914), pg. LXXVIII+953.
Conta, V.: *Opere complete, vol. I. — Teoria fatalismului. — Incercare de filosofie materialistă. — Primul text complet, cu adnotări inedite făcute de autor pe ediţia franceză. — In româneşte de Ana Conta-Kernbach şi Dr. P. Zosin.* — Bucureşti, 1923, Cultura Naţională, pg. 207 (210).
Conta, Vasile: *Opere filosofice. Ediţie revăzută şi însoţită de o introducere de Nicolae Petrescu.* — Bucureşti, Cartea Românească, pg. 539 (543).
Conta, V.: *Teoria fatalismului.* — Iaşi (colecţia Şaraga), pg. 196.
Conta-Kernbach, Ana: *Biografia lui Vasile Conta. — Adăogiri şi îndreptări.* — Iaşi, 1916, pg. 53.
Conta-Kernbach, Ana: *In chestiunea volumului „Opere complecte" de „Filozoful Conta". Editat de C. Sfetea. Intocmit de O. Minar.* — Iaşi, 1915, pg. 11.
Wernich, D.-A.: *Biographisches Lexicon der hervorragenden Aertzte aller Zeiten und Völker — Wien und Leipzig, 1884—8, 6 vol.*
Poggendorf, J. C.: *Biographischliterarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften.* — Leipzig, 1863—1938, 8 vol.
Allgemeine deutsche Biographie — *Leipzig, 1875—1912,* 56 vol.
Vapereau G.: *Dictionnaire universel des contemporaines.* — Paris, 1893—5, 2 vol.
Men of the time: *A Dictionary of contemporaries, containing biographical notices of eminent characters of both sexes. — Eighth edition. — Revised and brought down to the present time by Thompson Cooper — London, George Routledge and sons (New-York) 1872.*
Dictionary of National Biography by Leslie Stephen and Sidney Lee — London, Smith, Elder et Co., 1893—1912 — (1927), 71 vol.
The Encyclopaedia Britanica. — Fourteenth edition (1929—1937).
Der grosse Brockhaus, Leipzig, (1930).

DIN ISTORIA LITERATURII VECHI

BIOGRAFIA MITROPOLITULUI CĂRTURAR VARLAAM AL MOLDOVEI

I. CĂLUGĂRUL

„Limba mea este trestia scriitorului ce scrie de grabă".

Anul naşterii mitropolitului Varlaam, socotind că în 1610 avea vîrsta vrednică a egumenului, iar la 1657 era bătrîn „fulgerat de mîini", rămîne bănuit înainte de 1580 [1]).

Pentru această viaţă, ca şi pentru a altora, destinul monahal a păstrat amintirea simplă. Pare să fie copiată din rîndurile sinaxarului: o filă romînească; pare întipărită sub legenda unui vitraliu; pare comunicare mănăstirească din gloria pentru Hristos, chiar pildă şi pilduitorul un chemat între fruntaşii veacului al XVII-lea cărturăresc. Necunoscutul trăirei secundare întăreşte biografia prin atenţia actelor deosebite şi le împrumută, în studiu, atîta zare cît să se vadă mai desluşit chipul celui ales, dela tinereţea stiharului la bederniţa şi mirul bătrîneţei.

---

1) V. A. Urechiă, *Schiţe de istoria literaturii române*, Buc., 1885, pg. 151: *„născut la finea secolului al XVI-lea, poate cu vre-o 10—15 ani până nu se încheă acel secul"*. Aron Densuşianu, *Istoria limbei şi literaturei române*, Iaşi, 1885, pg. 142— şi după el: Gh. Gh. Arbore, *Noţiuni de Istoriea Literaturei Românesci*, Galaţi, [1886], pg. 53; J. Monnier, în *Grande Encyclopedie*, Tom. V., pg. 429 — propune aproximaţia naşterii *1595*, care nu concordă cu celelalte date ale vîrstei presupusă în rangurile ce le-a ocupat Varlaam. Ea se contesta şi de St. Dinulescu, *Notiţe despre vieaţa şi activitatea Mitropolitului Moldovei Vărlăamu, (1632—1653)*, în rev. *Candela*, IV (1885), Nr. 12, pg. 695. In ediţia a doua a lucrării sale (1894), A. Densuşianu corecta: *„cam pe la 1580"*; iar N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, vol. I (ed. II-a), pg. 252, îl bănueşte *„ca om de cincizeci-şaizeci de ani, la treapta cea mai innaltă din ierarhia Moldovei"* în 1632.

După obiceiul marilor boieri, care-şi trimeteau feciorii spre şcoalele Lehiei, unde un reviriment întărea conştiinţa naţională paralel cu îndrumările umanismului occidental, s'a crezut că Varlaam — numit Vasile în rîndul mirenesc — a fost ucenic vreunui colegiu de acolo [1]), ipoteză nesusţinută chiar însuşindu-se boereasca sa obîrşie moţocească [2]). Este de socotit însă ca mînăstirile de munte, apostolite de curentul slavoniei, singure locaşuri învăţătoare în ale cititului, scrisului şi artelor religioase, să-l fi primit pentru osteneală, Secul mai curînd [3]), sub înrîurirea lui Anastasie Crimca, lîngă care Varlaam şi-a ascultat chemarea frăţească, s'a tuns călugăr şi a urmat „sub tare mîna lui Dumnezeu".

A fost printre monahii care au slujit din început Secul, reînălţat din ruine, la 1602, de Nestor Ureche şi de jupîneasa Mitrofana [4]), amîndoi înaintaţi ca vîrstă, pioşi în danii şi cu gîndul la sorocul morţii ce se apropia după orînduirea a toate. Zidirea închinată lui Dumnezeu, pe locul schitului de lemn din leatul lui Alexandru Lăpuşneanu, păstra la temelie istoria schivnicului Zosima, cinstind hramul naşterii Inaintemergătorului.

In 1610, Varlaam, egumen aici, urmînd părintelui Andrei [5]) şi adăpostind în „cetate" pe bătrînul episcop Mitrofan, paretisit dela Huşi, iscăleşte *„cu alţi tot soborul, dela mare pînă la mic"*, un act slavon menit să curme vechile certuri pentru hotare cu călugării nemţeni [6]). La 1618 avea pe masa chiliei cuprinzătoarea *Leatsviţă a lui Ion Scărariu,* carte răstălmăcită *„largu şi pre lungu ca să poată înţelege cine va citi"*, exegeză a retragerii curate, cum va fi avut şi alte sloveniri, dintre care se aminteşte evanghelia, în traducere nouă şi psaltirea [7]). Rostul egumenesc, pe care

---

[1]) St. Dinulescu, *art. cit.*, pg. 696.

[2]) Augustin Z. N. Pop, *Neamul Mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei,* în rev. *Biserica Ortodoxă Română,* LVII (1939), N-rele 5—6 şi extras, cu întreaga bibliografie.

[3]) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688,* 1903, pg. 146; idem, *Ist. lit. româneşti,* vol. I (ed. II), pg. 252.

[4]) *Ibidem* şi Pah. Al. Geanoglu-Lesviodax, *Istoria bisericească prescurt.* Buc., 1845, tabl. 450; G. Balş, *Bisericile şi manastirile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea,* Bucureşti, pg. 21.

[5]) Скѹртъ Історії || Пентрꙋ Игꙋмении şi Старецїи || Сфинтелѡр Монастірї Нѣмцꙋ ши Секꙋ, Ѧнꙋл 1858, f. 2 r.; *Istoria Sfintelor Monăstiri Neamţul şi Secul, adunată în scurt în anul 1857,* pg. 5 (Cota B. A. R. = *S. 6573).*

[6]) Melchisedek, *Chronica Romanului şi a Episcopiei de Roman,* Buc., 1874, pg. 247—249.

[7]) Gh. Ghibănescu, *Leatsviţa lui Ioan Scărariul, traducere de Varlaam Mitropolitul Moldovei cître 1618* (Extras din *„Arhiva")* Iaşi, 1915.

tradiția mănăstirii îl are numai după înscrisul din 1 Aprilie 1962, privind moșia Munți [1]) îl îndeplinește două decenii, pînă la chemarea de către Miron-Vodă Barnovschi la Suceava și trimiterea ca întărit la țarul muscălesc și, deopotrivă, ca purtător de scrisori al Mitropoliei de Moldova la patriarhul Rușilor. Voevodul dădea această misiune *duhovnicului* său, arhimandrit [2]).

Cel luminat în chinovia metaniei cu pricepere teologică, oricum mai întinsă de cum gîndim, cu însoțitori: Pavel Ureche medelnicerul, cămărașul Hristofor Larinov, boerinașii Teodor Ignatie, Niculae Eustatie, viitorul logofăt traducător și Paladie Ponovitoi, dintre laici; Teofan călugărul, chelarul Teodosie și ierodiaconul Petre dintre monahi, urmîndu-i multe slugi, pornesc din Suceava la 13 decemvrie 1628 spre „slăvita" Moscovă, la împăratul din Răsărit, *„îngrijitorul a mare număr de țări"*, *„înțelept și credincios străjer al credinței"* [3]), nu ca să primească mila călugărilor nevoiași ai eparhiilor năpăstuite pentru ortodoxie, ci pentru grija cultului care se cerea împlinit în forme armonioase în Moldova, prin icoană și Miron-Vodă tocmai încheiase durarea lăcașului Sfintei Treimi dela Dragomirna [4]).

Solia aceasta trebue înțeleasă în substanța ei adevărată: încrederea duhovnicească, dar și domnească pentru cărturar, cunoscător al protocoalelor externe, cum dealtfel și în alte încredințări nu i s'a desmințit destoinicia. Istoria bisericii românești nu poate să treacă peste componența ei eclesiastică, fiind

---

[1]) *Istoria sfintelor Monăstiri Neamțul și Secul*, citată mai sus, pg. 6.

[2]) Dr. Gigorge Pascu, *Istoria literaturii romîne din secolul XVII*, Iași, 1922, pg. 57, îl crede pe V., după ce plecase dela Secu, *„arhimandrit la Suceava"* în 9 decemvrie 1628 și în această *„calitate"* trimis de Barnovschi. Eroarea provine dintr'o lectură și interpretare greșită: actul care-l pomenește pe V. la data de mai sus este din Iași, unde la nicio mânăstire nu se întîlnește solul arhimandrit; din Suceava, de unde a luat scrisoarea mitropolitului Crimca adresată partiarhului Filaret, pleacă peste cîteva zile, la 13 Septemvrie 1628. E nepotrivit să credem că Varlaam nu putea fi arhimandrit, conducând ca egumen Secul, cînd cunoaștem pînă în zilele noastre egumeni, arhimandriți-mitrofari (Sinaia). După dreptul canonic, *egumenia* este o funcție de conducere administrativă a mănăstirei — între monahi cea mai mare; iar *arhimandria* o cinste spirituală, independentă calității de conducător, pe care o poate avea sau nu.

[3]) Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, în *An. Ac. Rom.* Seria II, tom. XXXIV, *Mem. Sect. Ist.*, pg. 81 [Anexa IV].

[4]) Miron Costin, *Opere complete* (ed. V. A. Urechia), Tom. I (1886), pg. 514.

cea dintîi misiune moldovenească la Moscova, iar studiul literaturii vechi îi află căpetenie pe un reprezentant de stil.

La 30 decemvrie acelaşi an, Varlaam şi însoţitorii, după ce lăsaseră înapoia drumului bătut dela pragurile Nistrului, Moghilevul şi Vilniţa [1], se opresc în Kiev, matca ortodoxă, unde prinţişorul Petru Movilă, cu tinereţea zbuciumată, îmbrăcase, după moşul-său Ioanichie, după maică-sa călugăriţa Melania, haina frăţiei, fiind sfinţit de doi ani arhimandrit al Lavrei din Peşteră [2].

Varlaam aduse cu sine un manuscript dela Neamţ, întrucît se urmărea o ediţie canonică a octoihului, fapt semnificativ pentru tradiţia noastră dreptcredincioasă. Textul fusese cerut şi folosit în tipăritura din 1630, colaţionată după ediţia moscoviană din 1594, după un exemplar al mănăstirii Dermanska şi după o versiune grecească, anume trimisă de patriarhul Ţarigradului. Trebue amintit că Barnovschi, cu indigenat polon, rudenie lui Petru Movilă şi căsătorit a doua oară cu fata cneazului din Cameniţa, poate tocmai în baza legăturilor de familie [3], fu sprijinitor al multor aşezăminte monahale, nu numai din voevodat, dar şi de peste hotare; între altele *„au isfovit"* biserica Movileştilor din Lemberg [4], şi ajutase chiar atunci comunitatea ortodoxă din acel oraş, după un pîrjol, reclădindu-i tipografia care nu-şi întîrzie recunoştinţa la cel dintîi prilej:

Ôктѡ̂ихъ сиръчъ, Ôсмогласникъ. Творе́нїе Прп̃бнаго Ѿц̃а нашегѡ Іѡанна Дамаски́на: И҆ про́чих̃ Бг̃одꙋхнов енных' ст̃ыхъ ѿц̃ъ. Помощїю еже свышше бж̃ественныѧ благодати: Благословенїем' же ст̃ѣншаго Гд̃но ѿц̃а Архїеп̃кпа Констâнтїнаграда Вселе́нскаго Патрїархи. И оу҆се́рдньтї тща́нїем и҆ иждивенїем' Бра̀тства цр̃ко́внаго, при хра́мѣ всечестнаго Оу҆спе́нїа Пречистыа всегда̀ Дв̃ы Марїа. в'

---

[1]) Silviu Dragomir, *Mem. cit.*, pg. 81.

[2]) Emile Picot, *Pierre Movilă (Mogila)* in Émile Legrand, *Bibliographie hellénique*, Tome quatrième, Paris, 1896, pg. 126; Макарна, Исторна Рꙋсской Церкви, T. XI, С.-Петербꙋргъ, 1882, pg. 379-380; Ev. Negovschi, *Românii şi urmaşii lor în Ucraina*, în rev. *Viaţa Basarabiei*, An. VI, (1937) Nr. 11, pg. 712 şi urm.

[3]) Sever Zotta, *Ştiri noui despre Movileşti*, în rev. *Arhiva genealogică*, II (1913), pg. 225 şi urm.; Gh. Ghibănescu, *Divanurile domneşti în secolul XVI-a*, în buletinul *Ion Neculce*, fasc. 7—1928, pg. 37; Aurel H. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Iaşi, 1933; B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, Tom. III (1893), pg. 25 şi urm.

[4]) M. Costin, *op. cit.*, pg. 526.

Типографїи ѝх ѝзѡ̂бразисѧ. Въ Лвóвѣ, в҆ лѣто ѿ создáнїа Мїра, ѕ҃рл҃и [=7138]. А ѿ Рождествà Хв҃а, ҂ах҃л. Мц҃а Декàврїа ё҃і, днѧ. [1]).

Tipăritura fu trasă cu două dedicaţii: exemplarele închinate Domnului purtînd armele Moldovei, iar celelalte stemele celor două ţări romîneşti, domnite de părintele Marelui Arhimandrit ce pare să se fi ostenit însuşi cu supravegherea tipăritului — la 1630, el fiind oprit în Lemberg şi de alte chestiuni eparhiale — de fraţii şi de verii lui buni [2]).

Au stat în Kiev o zi sau două, aducînd confidenţe şi scrisori dela Miron-Vodă, timp în care Movilă încredinţă trimişilor moldoveni alte scrisori de recomandare pentru Moscova, pe lîngă cele cu care veneau, precum şi ale sale, adresate ţarului Mihail Feodorovici şi către părintele Inălţimei Sale, patriarhul Filaret Nichitici; a mitropolitului kievan Iov Boreţchi către ţar, alăturîndu-le un tîlmaci pentru uşurinţa comunicărilor, poate dintre slugile avei Petru, „toată moldovenime", cum adevereşte cronicarul timporan Joachim Jerlicz [3]), poate din acei valahi care pătrunseseră şesul răsăritean, începînd din vremuri vechi, ca oieri şi pe urmă statornici, fie ca privilegiaţi de colonizare cînd li se acordau garanţii şi uşurinţe din partea regalităţii polone [4]).

Intre altele, Varlaam povesti o minune nouă cu racla sfîntului Ioan-cel-Nou, pe lîngă aceea pe care Movilă o ştia şi o însemnase în memorii, cum văzuse cu ochii, fiind „foarte mic" pe timpul unchiului Ieremia, întîmplarea îndrăcitului paharnic Ujdowskj. O transcria şi pe aceasta:

„In anul 1629, luna august, 3 zile, venind în mănăstirea

---

[1]) Émil Picot, *op. cit.*, pg. 126. (=„*Octoich* adică *Osmoglasnic*, alcătuise a prea-cuviosului nostru părinte Ioan Damaschinul şi a altor sfinţi părinţi, însufleţiţi de Dumnezeu cu puterea prea strălucitului har divin, cu binecuvântarea prea-sfinţitului arhiepiscop de Constantinopol, patriarh ecumenic, prin grijile creştineşti şi cheltuielile frăţiei bisericii Prea-Sfintei Adormiri a Prea-Curatei Fecioare Maria. In tipografia acestei frăţii, la Lemberg, anul 7138 dela facerea lumei şi 1630 dela Naşterea Mântuitorului, în cincisprezece zile ale lunei decemvrie".

[2]) *Idem;* I. Karataev, *Opisanie slaviano-russkihi knig*, Tom. I (1883), pg. 417 (Nr. 358); P. P. Panaitescu, *L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés roumaines în Mélanges de l'École roumaine en France*, I (1926), pg 48; Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Petru Movilă*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, VIII (1883), pg. 201 (pl. II) şi în extras.

[3]) Hasdeu, *Arhiva Istorică a României*, Tom. II, pg. 17; Silviu Dragomir, *Mem. cit.*, pg. 18.

[4]) Th. Holban, *Răspândirea coloniilor româneşti în Polonia*, (rev. *Arhiva*, XLV (1938), pg. 242; XLVI (1939), pg. 118).

Pecerska, Varlaam Ieromonachul, din pămîntul Moldovei și fiind trimis la mine, ca să mă vadă, de către Miron Barnovschi-Voevodul, ⟨mi-a spus⟩ că în anul 1610, cînd necuratul Împărat al Agarenilor, Sultanul Osman, a venit sub Hotin, ca să se bată cu Regatul Poloniei, ⟨care, rușinat cu ajutorul lui Dumnezeu, n'a isbutit nimic contra creștinilor, ci s'a întors în paguba lui; căci abia întorcîndu-se, a fost ucis de către soldații săi⟩, Cazacii zaporojeni, care mergeau în contra necuraților, nu s'au dus numai la Hotin, unde era și oastea poloneză, ci s'au îndreptat spre orașul Suceava, ca să-l prade pe el ⟨căci acolo toți nobilii și bogații se adunase fugind⟩, și cum apropiindu-se ei de rîul ce se cheamă Suceava, s'a fost văzut din oraș, că o mulțime de Cazaci erau pe șesul rîului. Cetașii și toți cei de acolo, cu tot ce aveau, au fost duși în cetatea de sus, și femeile și copiii. Fiind atunci mitropolit Anastasie Crimca, cu preoții, au voit, după obicei, să ducă din mitropolie în cetatea de sus și moaștele sfîntului marelui mucenic Ioan-cel-Nou, și cînd au venit să le ia, n'au putut să le ridice dela locul lor ⟨căci acestea, totdeauna cu harul lui Dumnezeu, făceau minuni, cînd la nevoie orașul trebuia să fie mîntuit de vrăjmașii ce cădeau asupra lui⟩. Cu acestea au făcut cunoscut mîntuirea lui că nu va fi nici cu armele, nici cu lupta; așa dar la rugăciune și ajunare a alergat toată mulțimea, fugise în cetate, rugînd pre Dumnezeu și pre Sfîntul Ioan, plecutul lui, pentru mîntuire. Iar cînd au venit Cazacii la rîu și acum voiau a intra și în oraș, o minune! rîul pe care oamenii îl treceau în sus și în jos, deodată așa de mult s'a umplut cu apă, că niciodată mai înainte n'a fost așa de revărsat. Iar ei, văzînd aceasta, s'au înspăimîntat și au început a se retrage; iar apa se înmulțea foarte și se revărsa cumplit. Deci, văzînd ei aceastä minune și nemaiputînd mai mult aștepta, s'au dus; și așa orașul s'a mîntuit cu rugăciunile Sfîntului Ioan, martirul cel Nou. Și dela acel timp, Mitropolitul cu tot clirosul și cu episcopii au statornicit, ca ziua aceea să se cinstească în tot pămîntul Ungro-Vlahiei, în care i-a mîntuit pre dînșii Dumnezeu de așa nenorocire. Aceasta este [în] luna.... Fac în acea zi litie, înconjurînd cu moaștele Sfîntului Ioan biserica și mulțumind lui Dumnezeu, Cel ce cu cinste i-a mîntuit pre dînșii de așa nenorocire cu rugăciunile Sfîntului mare martir Ioan-cel-Nou" [1]).

---

[1]) După Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, în Simeon Fl. Marian, ***Sântul Ioan cel Nou dela Suceava***, Buc., 1895, pg. 65—67.

Moldovenii, părăsind Kievul, trec mai departe, iarna, peste Gogolev, Priluc și după actele păstrate altădată în Arhivul principal al Ministerului de Externe rus, știm că la 14 ianuarie 1629, delegația ajungea Putivlia, stațiune de frontieră pentru călătorii pe drumul Moscovei, oricare ar fi fost. Aici li se făcu întrebări de către prefectul local Simion Prozorowski, cu titlul de voevod, răspunzând Varlaam pentru întreaga solie, că sunt trimișii Domnului din Moldova la Stăpînul Rușilor, arătînd că posedă scrisori domnești către țarul Mihail, către patriarhul Filaret și către logofătul Eufim Telepnev; dela mitropolitul Sucevei, Anastasie, are scrisori pentru patriarh și dela Kiew aduce recomandări subscrise de mitropolitul Iov și de arhimandritul Pecerscăi [1]).

Inștiințînd curții împărătești cele aflate, voevodul Putivliei primește ordinul ca solia să fie condusă cu pristavi pînă la Moscova [2]). In stoliță, Moldovenii ajung la sfîrșitul lui fevruarie. Aici, după formalitatea declarațiilor protocolare către cancelaria ambasadorilor, Varlaam și însoțitorii săi sunt primiți de țar la 4 martie [2]).

Scrisoarea adresată țarului de Miron Barnovski (9 decemvrie 1628) pomenea sfiincioasă întreaga evlavie și bunul îndemn al înaintașilor spre sfintele locașuri — domnitor păstrător de moaște în chiar „palatul" său:

„....urmînd părinților noștri de demult și strămoșilor și celor drept credincioși, cari au fost în țara noastră a Moldovei, luptători ai adevăratei ortodoxii, prea luminații Domni, cari în semnul dreptei lor credințe în Hristos Dumnezeu au umplut toată țara Moldovei cu prea frumoase mînăstiri și cu cinste hramuri măritoase de Dumnezeu, dela cari prin nespusele sorți ale lui Dumnezeu a venit și la noi în țara Moldovei, unde am primit tronul patriei mele spre a fi țiitorul sceptrului domnesc și oblăduitor. In acestea urmînd și noi Domnilor de demult, cari au fost înaintea noastră, vieții lor bine credincioase în Dumnezeu, cu binecuvîntarea și ajutorul lui Dumnezeu am zidit cinstita mînăstire numită Dragomirna și în ea am clădit biserică de piatră în numele sfintei și de vieață făcătoarei Treimi. Pe urmă încă alte două mînăstiri de piatră le-am zidit din temelie, în numele Adormirii prea-sfintei, cinstitei și prea-binecuvîntatei fecioare

[1]) Silviu Dragomir, *Mem cit.*, pg. 18.
[2]) *Ibidem.*

Maria cealaltă în numele sfîntului marelui mucenic Gheorghe și al lui Ioan-cel-Nou, care zace în țara noastră a Moldovei.

Văzînd noi credința ortodoxă îmbodobită pretutindeni cu prea frumoase icoane din împărăția ta, și apărarea tuturor bisericilor lui Dumnezeu, am îndrăznit și am trimis la bine-iubitoarea Ta Impărăție pentru cinstitele și prea frumoasele icoane, ca să împlinești osîrdia și dorința noastră și să fie și numele Impărăției Voastre ortodoxe înscris în pomelnicul acestor sfinte biserici ale noastre, în sfîntul jertfelnic spre a se aminti binefacerea împărăției voastre; și cu bunăvoirea Tatălui și cu lucrarea Fiului și cu săvîrșirea sfîntului Duh, a Treimii mai înainte fiind și neîmpărțită luminând și strălucind, trimitem Impărăției Tale aceste cinstite și sfinte moaște ale sfîntului mucenic Iacov din Persia [1], cari le trimit Impărăteștii Tale bine-iubirii spre apărare și biruință asupra dușmanilor și altele ce s'au aflat în palatul nostru, prin arhimandritul nostru Varlaam și prin sluga noastră credincioasă Pavel Medelniciaru cu oamenii lor. Pe ei i-am trimis cu această solie și rugare a noastră la Impărăția Ta mare. Aceasta o dorim și de aceasta ne rugăm de libertatea Impărăției Tale. A(s)tfel atotbunul Dumnezeu, mărit în Treime, să dăruiască scrisoarea noastră, ca să afle Impărăția Ta mare, veselă și bucuroasă și în ambele privințe, trupește și sufletește, sănătos întru mulți ani, amin. Scrisu-s'a în cetatea Domnului în Iași, dela întruparea Mîntuitorului nostru 1628, iar dela facerea lumii în anul 7137, luna lui Decemvrie în 9 zile" [2].

In misiunea ei, solia împlinea pe lîngă mandatul icoanelor pentru Dragomirna, pe lîngă taina politică și evident pe lîngă alte scopuri materiale, un pelerinaj la oasele sfinților făcători de minuni și un pelerinaj la rămășița cinstitei haine a Mîntuitorului.

Recomandarea dela Kiev complecta prin autoritate duhovnicească:

„Să fie spre știre Maiestății Voastre împărătești, că binecredinciosul Miron Bîrnovschi, Voevodul Moldovei, ruda mea, își trimite la marea, stăpînitoarea voastră împărăție solii săi, pe arhimandritul său, pe ieromonahul Varlaam și pe boierul său medelniciarul Pavel al lui Ștefan Ureche și ceilalți călugări și mi-

---

[1] Sfânt cinstit de biserica ortodoxă la 27 Noemvrie.
[2] Silviu Dragomir, *Mem. cit.*, pg. 81 (Anexa IV).

reni, cu scrisoare de închinare către prealuminata Voastră Maiestate împărătească.

Le-a poruncit însă mai ales a se închina în locul lui preacinstitei haine a Domnului Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și moaștelor sfinților marilor făcători de minuni din Moscova. Și să-i cumpere oarecari lucruri cari îi sunt de lipsă, adecă icoane sfinte și blană vestită [], pentru aceasta aduc mulțămită lui Dumnezeu, că a îndemnat și pe ruda mea să se închine Maiestății Voastre prealuminate împărătești, și dacă vin acei soli cu ardoare, rog pe Maiestatea Voastră prealuminată împărătească și atingînd pămîntul mă închin să le arăți, Doamne, Mihail Feodorovici, Țar dreptmăritor, și Preasfinția Ta, preasfințitul patriarh, chir Filaret Nichitici, negrăita voastră grație.

Și binevoiți a le îngădui să vadă fața voastră prealuminată împărătească și să se închine și să sărute sfânta haină a Domnului și moaștele sfinților marilor făcători de minuni ai lui Dumnezeu și să copieze „jitiile" acelor sfinți, poruncind a se trimite spre mărirea lui Dumnezeu și a sfinților plăcuți lui și spre lauda și mîngîierea dreptcredinciosului neam rusesc înaintea celorlalte neamuri și după ce au cumpărat cele necesare, să-i sloboadă îndărăt. Pentru binefacerea arătată lor, Domnul Dumnezeu atotdăruitorul să binecuvînteze pe Maiestatea Ta împărătească. prealuminate Doamne, Țar și Mare Kneaz Mihail Feodorovici, împreună cu prealuminatul său părinte trupesc, preasfințitul patriarh a toată Rusia, chir Filaret Nichitici și cu prealuminata Ta Țarină și cu de Dumnezeu dăruiții tăi copii, doresc eu pururea dela Domnul Dumnezeu, în rugăciuni cu frații mei, Majestății Voastre prealuminate. Iar pe mine însumi mă recomand obișnuitei iubiri de oameni a Maiestății Voastre.

Scris în sfînta mare Lavră făcătoare de minuni din Peștera Chievului în anul dela facerea lumii 7137, în 30 Decemvrie.

Pururea rob și totdeauna rugător al Maiestății Voastre prealuminate și binecredincioase:

PETRU MOGHILĂ

Domn ereditar al Moldo- și Ungrovlahiei, Cu mila lui Dumnezeu mare arhimandrit al sfintei, marei Lavre făcătoare de minuni din Peștera Chievului, cu mâna proprie [1].

---

[1]) Idem, pg. 84 (Anexa V).

Solia aducea pentru țar: un chivot de argint aurit cu moaștele mucenicului Iacov, două arcuri turcești, două covoare de Jamsc și două zlotoglave; pentru patriarh, la fel: două covoare de Jamsc și două zlotoglave. Țarul Mihail înapoia lui Barnovschi patru soroace scumpe de samur; iar pe trimiși îi dărui potrivit rangului, Varlaam primind trei soroace, unul de 30 ruble — din felul celor trimise Domnului — și două de cîte 25 ruble [1]).

In celelalte zile din martie urmă închinarea la locașurile sfinte ale Moscovei, dînd deosebită luare-aminte erminiei. Părintele moldovean comandă apoi pictorilor împărătești Isidor Pospeev și Bejan Napudnăi, după chipul celor văzute pe zidurile catedralei Sfintei Fecioare, icoanele „prea frumoase" ale sfinților mucenici Ioan cel Nou și Gheorghe pe același cadru și ale biruitorilor Procopie și Mercuriu [2]), pentru care fusese trimis — dar nu după vechiul canon, cum ar fi putut zugrăvi și meșterii din țară (ce-și aveau starostie chiar la Suceava), următori tradiției bizantine de simplificare ascetică, ci icoane în linia libermlădiată a vieței, readucînd trupurilor sfinte imaginea lăsată de Dumnezeu existenței lor hagiografice, după cum adăsta interpretarea iconografiei rusești, ca notă contimporană [3]).

Așteptînd terminarea icoanelor, lucrate, după porunca țarului însuși, nu de către cei la care le comandase și cărora pentru munca zadarnică li se ceru socoteală prin stolnicul Boris Alexandrovici Repnin, ci de marele iconograf Nazarie, Varlaam rămase în Moscova împreună cu ierodiaconul Petru și doi servitori, iar restul soliei fu pornit spre Moldova [4]). Intr'o cerere nouă, el ruga pe țar să poruncească Voevodului din Putivlia ca să nu mai oprească la vamă, pentru întrebare, pe noii trimiși ai lui Barnovschi, ce urmau să aducă sumele trebuitoare îmbrăcărei în aur a icoanelor, ci să-i lase să ajungă cît mai grabnic [5]).

Timpul prelungit așteptărilor de zece luni în Capitală și pe pămînt slav de un an îl hotărî să se înapoieze după sărbătorile Crăciunului, deși pregătiri se făcuse încă din 20 octomvrie. La 20 decemvrie 1629, Varlaam părăsi Moscova tot fără

[1]) *Idem*, pg. 19.
[2]) *Idem*, pg. 22.
[3]) *Idem*, pg. 20, luîndu-se model o icoană a sf. Dimitrie Tesalonicianul; pg. 22.
[4]) La 21 Aprilie 1629.
[5]) *Idem*, pg. 20.

icoane [1]). Purta regretul neînţelegerilor dintre el şi pictori; dealtă parte dojana patriarhului Filaret, nemulţumit bătrîneşte că icoanele fuseseră pictate fără cuviinţă: cu mucenicii aşezaţi în jilţ. Dealtfel şi delegaţia trimisă, şase ani mai tîrziu, de Vasile Lupu, cu Paladie Ponovitoi în frunte, n'a adus Dragomirnei sfintele chipuri comandate şi nici altele, deşi plata se numărase. Ele au fost atîrnate pe zidurile decorate ale Kremlinului, cu toată „necuviinţa" subliniată de chiriarhul Rusilor [2]).

Nu mai era domn în ţară piosul Miron Barnovschi şi după ce ţinuse tronul, din iulie 1629 pînă'n 28 aprilie 1630, domnia lui Alexandru Coconu, stăpînea cu multă preţuire pentru dînsul ruda „dascălului" dela Kiev, Moise Movilă. Insuşi Anastasie Crimca se paretisise la Dragomirna în linişte, unde curînd muri, lăsînd urmaşi pe Kir Atanasie, despre care ştim puţinul că s'a sfîrşit la 13 iulie 1632 [3]).

Varlaam reveni la Secul, de unde chemarea îl trimesese altădată departe în Răsărit. In martie 1631 se întîlneşte în mănăstire; dar de data aceasta pînă la alegerea mitropolitană s'a supus cu ascultare ucenicului său Gheorghe, învrednicit egumen [4]).

Din chilia smereniei împărţită între altar şi scris, arhimandritul Varlaam fu ridicat, în a doua domnie a lui Iliaş, mitropolit la Suceava, fără să mai fi trecut pe la vreo episcopie, înfrîngîndu-se astfel nădejdile eparhioţilor de Roman, Huşi şi Rădăuţi.

Priceperea eclesiastică, meritul de carte, numele, l-au scutit de practica episcopală — chiar şi de autoritatea de succesiune a cîrjei Romanului — pentru primirea gramatei întăritoare în sfîntul Scaun. Se adăoga, necontestat, la prezenţa lui vrednică, împăcarea Domnului cu partidul boerilor de ţară şi cunoştinţa lui Petru Movilă [5]); alegerea, deci, se putea tălmăci sub multe semne favorabile.

Şi hirotonisirea se sluji, cum mărturiseşte nota slavă dela sfîrşitul pravilei scrisă de Eustratie Logofătul: „ахлв мсца сеп кг днъ неделнїи || хирът оина м || Варлаам Митрополит Молдаскїи. Егда чите || тсм Еуглїа. Пръвїм недели Лука глав. е стал Іс || при езерѣ гинисарет' .:. И сътвори кх тъи днъ казанїе мелетїе || снриго

---

1) *Idem*, pg. 20.
2) *Idem*, pg. 20 şi urm.
3) N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, I, Buc., 1905, pg. 41.
4) Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, vol. XXI, 1929, pg. 35.
5) N. Iorga, *Ist. bis. rom.*, vol. I (ed. 1-a), pg. 305; Şt. Dinulescu, *art cit.*, pp. 697—698.

великын дидаскал критскиї'', adică „1632, luna septemvrie, 23 zile, duminică, s'au sfinţit Varlaam Mitropolitul Moldovei, citindu-se evanghelia duminicei întîia dela Luca, cap. V: „Sta Is. lîngă Lacul Ghenizaretului"... Şi în acea zi predică Meletie Sirig, marele dascăl din Creta" [1]).

Noua statornicire pe tronul cu şerpi al lui Teoctist va rămîne în şirul mitropoliţilor Voevodatului prin orientarea ei chieviană, de sîrguincios temei ortodox.

Moldova îşi trăia perioada de majestate a secolului şi duhovniceşte hotăra dela Ierusalim pînă'în Croaţia.

AUGUSTIN Z. N. POP.

---

[1]) T. Cipariu, ***Principia de limba si de scriptura***, Blasiu MDCCCLXVI, pp. 113—114; ***Chrestomaţia***, XXXI; I. Bianu, ***Manuscriptulu romanescu dela 1632 alu lui Eustratie Logofătul***, în rev. ***Columna lui Traian***, II (1882), pg. 212. † J. Pargorie, ***Meletios Syrigos, sa vie et ses oeuvres***, în rev. ***Échos d'Orient***, XI (1908), pg. 267, a identificat în codexul Nr. 748 al metocului Sf. Mormînt din Constantinopol, fila 27, pretextul acestei alocuţii *[„23 septembre 1632, pour l'ordination de Barlaam de Moldovalachie;* texte, Luc. V, 1; inc.: *πλοτα, δίχτυα χαί ἀιλεῖς"]*, vezi textul începător în D. Russo: ***Studii Istorice greco-române***. — Opere postume. — Tom. I, 1939, pag. 232—3.

PREOŢII DELA BISERICA SF. NICOLAE DIN BRAŞOV, CA PRECURSORI AI LUI CORESI

(Urmare şi sfârşit)

VI

La Sibiu, de asemenea, se ticluiau scrisori româneşti — întocmai ca şi la Braşov — încă din anul 1495, când sunt menţionate întâia oară în socotelile oraşului; dar activitatea preoţilor români — preoţii din Răşinari, originari tot din Braşov — cari făceau pe translatorii şi corespondenţii saşilor sibieni — s'a irosit, fără nicio repercusiune asupra vieţii noastre literare. Pentrucă la Sibiu lipsea o străveche şi compactă populaţiei românească, care să se desvolte în coastele şi sub directa influenţă a cetăţii săseşti şi care, având contact permanent cu sufletul Ţării Româneşti, să beneficieze de acel fericit concurs de împrejurări, care erau date numai la Braşov şi cari au determinat ascensiunea culturală a Braşovului românesc şi au dat posibilitatea preoţilor dela biserica Sf. Nicolae, să-şi încadreze activitatea de tălmăcitori şi făuritori de limbă — şi în domeniul literaturii noastre bisericeşti. Numai la Braşov erau date condiţiile să se desvolte o tagmă de preoţi cărturari, care să fie animaţi de preocupări literare şi concomitent să se organizeze, încă dela început, sub scutul bisericii, o şcoală cu largi urmări culturale.

Popa Bratu, originar din Braşov, pe care saşii sibieni îl aduseră ca preot la Răşinari, numai ca să le servească drept tălmaciu şi corespondent pentru limba slavonă şi română — scria scrisori româneşti, încă din anul 1495 [1]). Lupa Neacşul dela Câmpulung,

---

[1]) Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven, I (Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation), pg. 195: „Anul 1493, 30 Noembrie: Stem *sacerdoti Wallachicali* pro divesis litteris *in eodem linguagia* scriptis dedit, dominus magister civium flor. 1".

contimporan al lui Neagoe Basarab, întocmai ca şi ceilalţi informatori ai Braşovului, care nu cunoşteau limba slavonă, îşi trimitea răvaşele sale, prin care informa pe braşoveni despre mişcările Turcilor, — în limba română.

In secolul al XVI-lea, în limba slavonă se redacta la Braşov numai corespondenţa cu caracter mai solemn adresată cancelariilor domneşti, pentru ca şi de aici să fie succesiv eliminată şi înlocuită cu limba română, care în corespondenţa particulară pătrunsese încă dela începutul veacului.

Preoţii dela Braşov, vechii „ scriitori la cetatea" Braşovului, sunt deschizătorii de drum, sunt primii cărturari, care au aşezat temeliile limbii noastre literare de astăzi. Coresi este continuatorul şi desăvârşitorul operei începute de ei.

Dacă n'ar fi existat munca de pregătire a preoţilor dela Braşov, n'ar fi fost posibilă nici opera culturală, cu consecinţe atât de hotărîtoare pentru noi, a diaconului Coresi. Cuvântul lui Dumnezeu, transpus în limba românească, n'ar fi putut vedea lumina tiparului în secolul al XVI-lea, oricât de puternice ar fi fost presiunile protestantismului şi Coresi ar fi rămas numai un tipăritor de texte slavone, dacă nu i s'ar fi pus la dispoziţie textele bisericeşti, transpuse de mai înainte, de către preoţii Braşovului, într'o limbă acceptabilă românească. Aceste texte româneşti, în forma, în care le-a găsit Coresi la Braşov, erau rezultatul unei munci migăloase de transformare, de circa 150 de ani, la care şi-au dat contribuţia câteva generaţii de cărturari braşoveni.

Fără munca pregătitoare a preoţilor dela Braşov, toată literatura noastră cultă, răspândită prin tipar în secolul al XVI-lea, s'ar fi limitat poate numai la micul catehism luteran, tipărit la Sibiu în 1544 şi ciclul primelor tipărituri liturgice româneşti s'ar fi amânat cu intermitenţă de aproape 100 de ani, până în secolul al XVII-lea, când s'a reluat sistematic şi violent, ofensiva de convertire a bisericii româneşti la Reformă.

In aceste condiţii naşterea şi răspândirea literaturii noastre culte bisericeşti cu 100 de ani mai de vreme, este în prima linie meritul preoţilor dela biserica Sf. Nicolae din Braşov. Coresi, „meşterul învăţat", nu şi-ar fi putut construi măreaţa sa operă, fără materialul furnizat de vechii preoţi ai Braşovului. Este deci dreptul Braşovului românesc de a-şi revendica meritul de a fi aşezat primele temelii ale limbii noastre literare şi ale literaturii noastre culte, prin munca trudnică a preoţilor săi, începând încă din se-

colul al XV-lea sau chiar al XIV-lea, când trebue să presupunem, că au început să se tălmăcească întâia oară pe seama Saşilor hrisoavele domneşti în româneşte şi când s'au ticluit primele răvaşe româneşti.

Limba românească, aşa cum apare în tipăriturile coresiene, înzestrată cu toate calităţile, care o predestinau să devină şi să se perpetueze ca instrument literar, este la originile sale, opera anonimă a câtorva generaţii de preoţi braşoveni la care s'a adăugat ca un fericit aport, vrednicia tehnică şi cărturărească a diaconului Coresi.

Ce admirabil s'au întâlnit şi s'au îmbinat într'o strânsă şi organică colaborare, încă în prima fază a literaturii noastre culte, eforturile Ardealului şi ale Ţării Româneşti!

Era o indicaţie simbolică şi pentru viitor, căci întreaga clădire a unităţii noastre culturale, care trebuia să producă şi unitatea politică, avea să fie rezultatul muncii înfrăţite a celor de dincolo şi de dincoace de Carpaţi. In această muncă de înfrăţire şi solidaritate culturală, Braşovul, situat în punctul de întâlnire a celor două provincii româneşti, era predestinat să aibă nu numai rolul de precursor, ci şi rolul de purtător permanent al unor viguroase şi glorioase tradiţii de cultură românească.

VII

Coresi îşi începe activitatea tipografică în Ardeal în 1556, ca tipăritor al micului octoih slavonesc, alăturea cu Oprea logofătul, din însărcinarea judelui primar al Braşovului, Ioan Benckner, editorul cărţii.

In studiul meu despre primele două catehisme româneşti (1544 şi 1559) şi mai ales în studiul meu mai recent despre relaţiile noastre culturale cu primii reformatori germani, am arătat sugestiile, sub care a lucrat judele I. Benckner, care — în postura sa de reformator al bisericii româneşti din Braşov şi Ţara Bârsei — căuta să reînvie o idee mai veche a lui Honterus, dar fiind animat de intenţii cu totul diferite de ale marelui vizionar şi reformator al saşilor din Ardeal.

Rămâne să se stabilească condiţiile care au determinat pe Coresi să ia contact cu Braşovenii şi stabilindu-se la Bra-

şov, să se pună în serviciul Saşilor şi mai ales în serviciul marei idei de a publica acel splendid ciclu de tipărituri româneşti, de care se leagă gloria numelui său, ca şi gloria Braşovului românesc în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Pentrucă opera culturală care s'a înfăptuit atunci, s'a născut din fericita îmbinare a iscusinţei tipografice şi a spiritului de largă înţelegere pentru noile noastre probleme culturale, — pe care le aducea cu sine Coresi, — cu roadele muncii literare, pe care o îndepliniseră în tăcere şi cu răbdare vechii preoţi ai bisericii Sf. Nicolae din Braşov şi la care se adăuga cu prisosinţă contribuţia colaboratorilor braşoveni ai lui Coresi: învăţaţii preoţi ai aceleeaşi biserici. Fără aportul lui Coresi toată munca de circa o sută cincizeci de ani a preoţilor bisericii Sf. Nicolae ar fi fost condamnată să se irosească poate fără nicio urmă; şi la fel fără aportul spiritual al acestor preoţi Coresi ar fi fost condamnat să-şi irosească iscusinţa tipografică în serviciul unor tipărituri străine (slavone), care ar fi putut conta în istoria artelor grafice, dar n'ar fi adus nicio rază de lumină pentru cultura noastră naţională.

Munca înfrăţită a lui Coresi şi a vechilor preoţi dela Braşov, cari s'au completat reciproc, a fost factorul determinant, fără de care renaşterea noastră culturală din a doua jumătate a secolului al XVI-lea ar fi fost imposibilă.

Faptul că Coresi a fost angajat în 1556 pentru tipărirea micului octoih slavonesc, dovedeşte că ideea de a reforma pe Români a încolţit în sufletul judelui primar al Braşovului, Ioan Benckner, numai după această dată. Pentrucă editarea unei cărţi slavoneşti stătea în cea mai flagrantă contrazicere cu principiul fundamental al reformaţiunii, care era naţionalizarea cultului divin, prin eliminarea limbii slavone din biserica românească.

Editarea octoihului slavon era pentru judele Braşovului o afacere exclusiv comercială, pe care I. Benckner, proprietarul tipografiei şi al fabricii de hârtie dela Braşov, a riscat-o desigur numai la îndemnul preoţilor români dela Braşov şi a clericilor din principate, pe cari îi aduceau la Braşov interesele comerciale sau politice. Numai „jelania" clericilor români, cari cunoşteau nevoile bisericii româneşti, a putut determina pe I. Benckner să rişte o afacere pe care n'o încercase încă. Spre scopul acesta avea nevoie, înainte de toate, de nişte tipografi

iscusiţi, cari să-i procure sau să-i toarne litera necesară cirilică. Pe aceşti tipografi, cari au fost Oprea logofătul şi diaconul Coresi, judele Braşovului i-a găsit cu uşurinţă între meşterii cari îşi făcuseră ucenicia în vechea tipografie dela Târgovişte. Fie că I. Benckner i-a chemat pe cei doi tipografi români din Târgovişte, fie că aceştia se găseau la Braşov, atraşi de evenimentele politice în curs, care le deschideau perspectiva unei bune afaceri comerciale şi veniseră anume dela Târgovişte, cu intenţia de a-şi oferi serviciile judelui I Benckner, — cert este că prima jumătate a anului 1556, când cei doi tipografi români au luat contact cu I. Benckner şi s'au angajat în serviciul acestuia, era momentul cel mai potrivit pentru iniţierea şi înfăptuirea unei colaborări între Saşii braşoveni şi Românii din principate, în vederea unei opere, destinată pentru nevoile spirituale ale Românilor de pretutindenea. Cei doi voevozi români, Petraşcu cel Bun al Munteniei şi Alexandru Lăpuşneanu al Moldovei, primiseră dela Turci, nu cu mult mai înainte, ordinul ca să readucă pe tronul Ardealului pe regina văduvă Izabela şi pe minorul Ion Sigismund, cari, forţaţi de Ferdinand al Austriei, renunţaseră la tron şi se retraseră în Polonia. Cei doi voevozi români şi-au îndeplinit cu exactitate mandatul şi Braşovenii au văzut în 1556 trecând pe sub zidurile lor, armatele muntene şi moldovene, care se îndreptau spre punctul de frontieră din nordul Transilvaniei, pe unde avea să intre în ţară, crăiasa pribeagă şi craiul cel tânăr.

Campania celor doi voevozi români şi trecerea lor de-a-lungul Ardealului era un moment de importantă colaborare politică între cele două principate româneşti şi între Ardeleni. Judele Braşovului I. Benckner fusese chiar ales cu un an mai înainte de către dieta Ardealului, ca membru în consiliul de regenţă, care avea să cârmuiască afacerile Ardealului, sub prezidenţia guvernatorului Petru Petrovici, până la reîntoarcerea Izabelei şi a fiului său.

Numai în această atmosferă de intimă colaborare politică între cele trei ţări vasale Turcilor a fost posibilă asocierea judelui dela Braşov şi a celor doi tipografi români dela Târgovişte, pentru editarea unei opere literare, destinată să acopere nevoile bisericilor româneşti din cele trei ţări aliate. In lupta care s'a dat pentru stăpânirea Ardealului între imperiul

turcesc şi Austrieci, aceştia au fost înfrânţi şi suzeranitatea turcească asupra Ardealului părea asigurată pentru vreme îndelungată. Noua situaţie politică a Ardealului impunea celor trei ţări supuse Turcilor: Muntenia, Moldova şi Ardealul, raporturi permanente de colaborare politică, economică şi culturală. Un ecou al acestor raporturi economice şi culturale este editarea octoihului slavonesc, în epilogul căruia sunt amintiţi ca patroni ai publicaţiei, deopotrivă, suveranii celor trei ţări: Izabela crăiasa cu fiul ei Ianăş, craiul cel tânăr, Petraşcu, voevodul Ţării Româneşti şi Alexandru Lăpuşneanu al Moldovei.

Cred că îndemnul de a edita octoihul slavonesc nu pornea direct dela judele I. Benckner, care n'avea niciun interes să se aventureze într'o afacere comercială, al cărei rezultat nu-l putea prevedea. Este cu mult mai probabil, deci, că I. Benckner a cedat stăruinţelor clericilor români, cari se concentrau din toate părţile la Braşov şi găseau, întocmai ca şi Benckner, în noua situaţie politică, toate garanţiile pentru desfacerea unei cărţi bisericeşti cerute de nevoile spirituale ale Românilor din cele trei ţări, unite sub suzeranitatea turcească. Prudenţa bunului comerciant l-a determinat pe I. Benckner să aştepte efectele primei sale publicaţii, destinate pentru Români şi să nu se grăbească cu editarea unei noi publicaţii. Numai aşa se explică faptul că Coresi, la o jumătate de an după apariţia octoihului dela Braşov, trece la Târgovişte şi-şi continuă activitatea tipografică, de astădată singur, ca meşter independent, ajutat de zece ucenici, publicând tot în slavoneşte, — la ordinul lui Petraşcu şi al urmaşului său, Mircea Ciobanul (în a doua domnie a sa) — triodul-penticostar, care s'a început în 8 Iulie 1557 şi s'a terminat în 1 Iulie 1558. Prin urmare, nici în acest interval de timp nu putea încă fi vorba de vreo intenţie a Saşilor braşoveni de a reforma biserica românească, prin eliminarea limbii slavone şi prin înlocuirea ei prin tipărituri româneşti.

Prima tipăritură românească, prin care se încearcă la Braşov reformarea bisericii româneşti, este catehismul luteran, publicat sub titlul „Intrebarea creştinească", după toate probabilităţile, la începutul anului 1559, înainte de ziua de 12 Aprilie, când s'a pus în circulaţie acest catehism.

Este clar că hotărîrea de a reforma biserica românească şi de a publica cărţile liturgice în traducere românească s'a luat la Braşov în a doua jumătate a anului 1558, după publi-

carea triodului și penticostarului slavonesc de către Coresi la Târgoviște.

În prologul catehismului din 1559, se vorbește despre o traducere românească a tretraevangheliului, care era și ea gata pentru tipărire, ca despre un fapt împlinit. Ceea ce însemnează că în a doua jumătate a anului 1558, pe lângă hotărîrea de a reforma biserica românească, se luaseră în același timp și măsurile de a înfăptui această reformă, fără întârziere, prin redactarea definitivă a textului românesc al catehismului și al evangheliarului. Acest evangheliar a și apărut de fapt în curând, punându-se sub tipar în 3 Mai 1560 și terminându-se în 30 Ianuarie 1561.

Meșterul care a publicat evangheliarul a fost diaconul Coresi, ajutat și de diacul Tudor, editorul fiind judele Brașovului, I. Benckner. Nu încape îndoială că tot Coresi a tipărit și catehismul, sprijinit și de alți colaboratori, cari se pot ușor identifica. Textul catehismului i s'a adus lui Coresi deagata, precum se spune clar în prolog. Lui Coresi și colaboratorilor săi îi aparțin numai revizuirea acestui text și câteva completări, menite să salveze aparențele ortodoxe ale cărții [1]).

Dacă în 1556 Coresi venise la Brașov, probabil din proprie inițiativă, atras de conjunctura favorabilă a evenimentelor politice (colaborarea politică și militară a Munteniei, Moldovei și Transilvaniei), cu scopul de a-și oferi serviciile de tipograf judelui primar I. Benckner, — peste doi ani, în 1558, venea din nou ca să se stabilească definitiv acolo, chemat de I. Benckner, care hotărîse între timp reformarea bisericii românești din Brașov și Țara Bârsei și voia să-i încredințeze lui Coresi tipărirea cărților românești (catehismul și evangheliile), cu care trebuia inaugurată campania de convertire.

Cel care voise să profite în 1556 de concursul lui Benckner spre a-și valorifica aptitudinile de tipograf, fusese Coresi, iar cel care voia să profite în 1558 de aptitudinile lui Coresi, spre a încerca, în calitate de editor, o afacere în stil mai mare și spre a realiza în același timp, în calitate de stăpânitor al Țării Bârsei, ideia care pasionase pe Honterus, de a reforma și pe Români, era I. Benckner. Cred că în perspectiva interpretării

[1]) Să se vadă precizările din studiul meu: Catehismele românești din 1544 și 1559, Tg.-Mureș, 1936.

istorice şi psihologice a faptelor, cu greu s'ar putea concepe altfel raportul dintre Coresi şi patronul său, ca şi intenţiile de care au fost animaţi cei doi asociaţi, urmărind fiecare, în cadrele aceleeaşi acţiuni, alte ţeluri, Benckner: profitul material şi aservirea bisericii româneşti, iar Coresi: consolidarea bisericii româneşti prin lumina cărţii tipărite româneşte.

Rămâne să se lămurească cealaltă problemă, cu mult mai importantă pentru noi: cine este autorul traducerii româneşti a evangheliarului?

O traducere destinată pentru Românii de pretutindenea şi menită să deschidă drumul pentru naţionalizarea cultului divin, este evident, că nu se putea efectua în scurtul răstimp de o jumătate de an, cât i-a stat la dispoziţie lui Coresi, dela data terminării triodului penticostar (1 Iulie 1558) şi până la începutul anului 1559, când s'a pus sub presă catehismul. Această traducere Coresi o primise deagata, aşa cum primise şi textul catehismului.

Catehismul, prima tipăritură a lui Coresi, prezintă un sistem ortografic destul de bine închegat. Acest sistem ortografic, pe care-l vedem aplicat şi în celelalte tipărituri româneşti ale lui Coresi, nu poate fi opera efectuată la repezeală a unui singur om. Cu atât mai puţin poate fi opera lui Coresi, tipăritorul de cărţi slavoneşti, care nu se preocupase până atunci de probleme de limbă şi ortografie românească. Sistemul întrebuinţat în tipăriturile coresiane presupune o veche şi îndelungată tradiţie, susţinută de nişte cărturari români, cari s'au ocupat în mod sistematic de probleme de scriere românească. Aceşti cărturari au fost vechii preoţi români ai Braşovului, cari în virtutea îndeletnicirii lor de tălmăcitori şi „scriitori ai cetăţii" Braşovului, au fost nevoiţi din capul locului să atace problema ortografiei româneşti şi să-şi fixeze un sistem de scriere românească. Acest sistem ortografic a trecut şi în tipăriturile româneşti ale lui Coresi, începând cu catehismul şi continuând cu textele liturgice româneşti, pe care Coresi le-a găsit deagata la Braşov ca rezultat al activităţii literare a preoţilor braşoveni.

Numai aşa se poate explica viteza cu care s'a procedat la Braşov, trecându-se dela hotărîre la faptă.

Coresi nu este autorul nici al sistemului ortografic întrebuinţat de el şi nici al traducerilor româneşti tipărite de el.

Autorii nu puteau fi decât nişte cărturari, cari au trăit şi au activat în nişte condiţii care trebuiau să ducă în mod inevitabil la fixarea unui sistem ortografic şi la înjghebarea unei limbi cu calităţi literare, în care ideile să se poată exprima simplu, frumos şi pe înţelesul tuturora.

In prologul catehismului se spune categoric, că cei cari „au scos", adică au tradus „sfânta evanghelie" din limba „sârbească", au fost Coresi şi colaboratorii săi braşoveni, cari au tradus din nou şi Crezul, Decalogul şi Tatăl Nostru, — şi *nu* „bunii creştini", adică cei câţiva Români trecuţi la reformaţie, cari au tradus româneşte din limba maghiară catehismul luteran. Această afirmaţie, redusă la justa sa valoare, însemnează că Coresi şi colaboratorii săi au utilizat vechiul text românesc al evangheliilor, căruia nu i-au aplicat decât o simplă operaţie de retuşare.

Declaraţia pe care a ţinut s'o facă Coresi în epilogul primei sale cazanii, că „a scris" Tetraevanghelul şi Praxiul, aşa *„cum a putut"*, este evident, că nu vizează actul tipăririi, — care s'a efectuat în condiţii tehnice destul de satisfăcătoare, — ci redactarea textului românesc. Termenul de „a scrie" are la Coresi, — întocmai ca şi slavonescul „pisati" şi compusele sale „napisati" şi „ispisati", — atât înţelesul de „a traduce", cât şi sensul de „a tipări". In cazul acesta din urmă Coresi întrebuinţează şi expresia mai completă: „a scrie cu tipariul" (epilogul cazaniei I), iar în ultima sa tipăritură românească (Evanghelia cu învăţătură din 1581) introduce termenul modern „a tipări", pe care îl adoptă şi fiul său Şerban în prefaţa Paliei dela Orăştie, 1582. Cu sensul de „a traduce", — redat de obicei prin verbul „a scoate" şi mai târziu „a întoarce" (după ungurescul forditani) — termenul „a scrie" este întrebuinţat în prologul catehismului din 1559 şi apoi în epilogul Cazaniei I.

Mărturisirea lui Coresi că a scris Tetravanghelul şi Praxiul, aşa cum a putut, adică la repezeală, fără să mai aibă timpul sau posibilitatea de a verifica vechea traducere a evangheliarului (menţionată mai târziu şi în Noul Testament dela Alba-Iulia din 1648, sub numele de „întorsura de demult") — are aspectul evident al unei scuze sau justificări faţă de neîncrederea cu care au fost primite primele tipărituri româneşti sau poate chiar faţă de obiecţiunile care s'au ridicat faţă de aceste traduceri. Acesta este motivul pentru care Coresi s'a simţit

obligat să dea, în 1577, în a doua ediţia a Psaltirei româneşti, paralel cu textul românesc şi textul slavon, spre a convinge pe cititorii săi despre exactitatea traducerii.

Limba slavonă avea încă tot magica putere de a fi considerată ca depozitarul cel mai autentic şi ca o chezăşie absolută a doctrinei evanghelice şi ortodoxe. Pentru aceea toate inovaţiile de limbă şi de dogmă ale protestanţilor au fost puse, atât în secolul al XVI-lea, cât şi al XVII-lea, sub eticheta limbii slavone, fiind prezentate ca derivând din această limbă. Era un truc utilizat de protestanţi cu scopul de a deruta pe aderenţii intransigenţei ortodoxe. Aşa se susţine în prologul catehismului luteran din 1559 inexactitatea, pe care o reeditează peste 80 de ani şi catehismul calvin, tipărit la Alba-Iulia în 1640, că textul a fost tradus din limba „sârbească", câtă vreme amândouă catehismele au fost traduse din ungureşte. Acelaşi lucru îl fac în parte şi traducătorii Paliei dela Orăştie, cari ne spun în prefaţă că la traducerea românească s'a utilizat ediţia jidovească, grecească şi sârbească, deşi se ştie că traducerea s'a făcut după ediţia ungurească a lui Gaşpar Heltay.

Scuza lui Coresi, cuprinsă în epilogul Cazaniei I, era fără îndoială sinceră şi-şi are tâlcul său. Impresia generală, care se desprinde din lectura şi analiza textelor româneşti ale lui Coresi, este că scopul principal urmărit prin ediţiile româneşti, n'a fost exactitatea traducerilor, ci introducerea cât mai grabnică a limbii române în cultul divin şi eliminarea definitivă a limbii slavone, — fapt pe care îl confirmă pe deplin şi hotărîrile dietelor ardelene, în care s'a decretat reformarea bisericii româneşti. Editorii textelor româneşti fiind străini (Saşi şi Unguri) sau cel puţin adversari ai ortodoxiei, era natural să nu-şi facă scrupule de conştiinţă din exactitatea traducerilor sau din ortodoxia textelor tipărite. Aceste scrupule le putea avea numai Coresi, care avusese curajul să ia asupra sa girul moral pentru toate tipăriturile sale româneşti şi care a rămas până în sfârşit cu conştiinţa, că în fond nu s'a făcut vinovat de nicio abatere dela spiritul tradiţiei ortodoxe. Nedumerirea şi chiar neîncrederea, cu care a fost primită, mai ales la început, opera românească a lui Coresi, au obligat şi pe colaboratorii săi braşoveni, preoţii contimporani ai bisericii Sf. Nicolae, să se menţină, din cauza situaţiei lor oficiale, în rezervă şi în umbră, spre a nu se compromite în faţa bisericii din cele

două principate românești, trezind bănuieli de erezie. Numai așa se explică cum nu numai opera tipografică, ci și întreaga operă de redactare literară a textelor românești se pune în socoteala lui Coresi, până la publicarea primei cărți de afirmare a ortodoxiei (Cazania din 1581, tradusă după un izvor bizantin [1]), când le apare întâia oară numele (popa Iane și popa Mihai) alăturea cu Coresi.

Contribuția literară a lui Coresi s'a manifestat de fapt numai sub următoarele două aspecte:

a) o retușare a limbii, care a fost mai redusă, la vechile texte transformate de antecesorii săi brașoveni (Evangheliile, Praxiul și Psaltirea), și mai intensă la textele traduse recent din ungurește (Catehismul, Cazania și Molitvelnicul calvin);

b) o colaborare efectivă la tălmăcirea textelor ortodoxe încă netraduse, cum au fost: Liturghierul, Pravila și Cazania ortodoxă din 1581, în prefața căreia Coresi este anume menționat ca traducător, dimpreună cu cei doi preoți contimporani ai Brașovului: Iane și Mihai.

Cunoștințele de limbă slavonă nu i se pot contesta lui Coresi, indiferent de măsura în care le stăpânea, căci altfel n'ar fi înțeles și n'ar fi putut culege numeroasele texte slavone pe care le-a tipărit.

VIII.

Coresi debutează cu un sistem ortografic destul de bine închegat, care nu putea fi rezultatul unei improvizații, ci al unei tradiții mai îndelungate. El introduce în tipăriturile sale o limbă destul de viguroasă și flexibilă, care nu putea fi creația spontană și repentină a unui *singur om și nici ecoul unei singure epoce,* ci *prin amalgamul caracteristic de forme și expresii arhaice și moderne, aparține unei epoci mai îndepărtate, dar poartă și pecetea incontestabilă a procesului de frământare continuă, de transformare lentă și de modernizare conștientă, prin care a trecut. Ortografia și limba tipăriturilor românești ale lui Coresi nu sunt opera unui singur cărturar, cu atât mai puțin a unui om, cum a fost Coresi, care nu se*

---

[1]) După cercetările d-lui profesor universitar Vasile Grecu, izvorul a fost o operă omiletică a patriarhului ecumenic al Constantinopolului, Ioan al XVI-lea Caleca (1334—1347), cunoscută la noi prin intermediul unor traduceri slave.

preocupase până atunci de probleme de limbă şi de scriere românească. Ele sunt opera colectivă a mai multor generaţii de cărturari, care au muncit cu trudă şi care, pătrunşi de nevoile practice ale îndeletnicirii lor profesionale, s'au silit să-şi fixeze un sistem unitar de scriere şi să ticluiască o limbă literară, care să se apropie cât mai mult de nivelul graiului întrebuinţat de elita socială şi intelectuală a Ţării Româneşti.

Aceşti cărturari au fost vechii preoţi români ai Braşovului, care şi-au extins activitatea lor de reformatori şi cultivatori ai limbii româneşti şi asupra vechilor traduceri româneşti, cu caracter religios, venite din alte regiuni, ca şi asupra traducerilor proprii.

Preoţii dela Braşov întreţineau relaţii atât de intime cu oficialitatea bisericească din cele două principate, care apăra cu îndârjire tradiţia limbii slavone, încât este exclus, că aceşti preoţi să fi fost *cei dântâi* cărturari români, care să se fi simţit ispitiţi să traducă în româneşte textele bisericeşti. Dar stimulaţi de profesiunea lor de traducători ai documentelor profane, n'au putut rezista ispitei de a primi cu toată simpatia traducerile bisericeşti efectuate undeva în nordul ţării, când acestea au pătruns până la Braşov. Le-au primit şi le-au primenit, desbrăcându-le de particularităţile lor dialectare, dar păstrând nealterat fondul iniţial al traducerilor, de care n'au îndrăznit sau n'aveau motive să se atingă, fiind vorba de nişte texte, pe care biserica oficială nu le admitea şi circulau mai mult pe sub mână, fără să se fi simţit necesitatea de a se verifica exactitatea traducerii.

Astfel s'a efectuat la Braşov, în decursul mai multor generaţii, procesul de transformare dialectală a vechilor traduceri rotacizante, graţie activităţii de primenire şi modernizare a preoţilor braşoveni. Textele desbrăcate de haina lor exotică şi îmbrăcate în haina curentă a limbei uzitate în Ţara Românească şi la Braşov, s'au transmis prin activitatea de copişti a cărturarilor dela Braşov, care în această îndeletnicire găseau nu numai un nou prilej de a deprinde scrierea românească, ci şi un prilej de înviorare sufletească.

Când s'a ivit nevoia de a da la iveală şi de a răspândi prin lumina tiparului aceste vechi traduceri româneşti, îmbrăcate într'o nouă haină de către cărturarii Braşovului, şi ar fi fost cazul să fie verificată exactitatea lor ca fond, — această verificare nu s'a mai făcut. Pentrucă texele transformate de Braşoveni primiseră din cauza vechimei autoritatea unei tradiţii, care nu se mai putea

altera, iar pe de altă parte, graba, cu care se cereau şi au fost date la tipar aceste traduceri româneşti, au zădărnicit posibilitatea de a face o verificare a lor, printr'o comparaţie migăloasă cu textul slavon, sau chiar a da o traducere nouă.

De altfel, scopul şi interesul celor care au iniţiat şi au sprijinit această campanie de tipărituri româneşti n'a fost exactitatea traducerilor româneşti, ci eliminarea limbii slavone prin aceste traduceri.

In sfârşit, în această epocă a tipăriturilor coresiene nici cultura teologică şi nici cunoştinţele de limba slavonă, ale celor care au fost însărcinaţi cu revizuirea traducerilor româneşti, nu mai atingeau nivelul unei interpretări ideale.

Aceasta era situaţia, când i s'a făcut lui Coresi în a doua jumătate a anului 1558 oferta de a tipări româneşte textele liturgice. Oferta s'a primit fără şovăire şi s'a înfăptuit la repezeală, pentrucă Coresi găsea la Braşov un atelier tipografic mai modern şi mai confortabil decât la Târgovişte, iar litera cirilică şi-a adus-o tot dela Târgovişte sau a lăsat să i se taie şi să i se toarne din nou la Braşov, şi în sfârşit textele româneşti, care nu mai aveau nevoie decât de o ultimă prelucrare, le-a găsit deagata în rafturile preoţilor şi dascălilor dela Braşov.

Că slovele cirilice, cu care şi-a tipărit Coresi la Braşov prima tipăritură (micul octoih slavonesc în 1556—1557) erau proprietatea lui Coresi se vede şi din faptul că, înapoindu-se la Târgovişte, Coresi şi-a tipărit acolo triodul-penticostar cu aceeaşi literă, pe care o adusese cu sine dela Braşov [1]).

Textele româneşti tipărite la Braşov în secolul XVI-lea reproduc nu dialectul local vorbit la Braşov, sau dialectul regional vorbit în Ţara Bârsei, deşi Coresi a trăit multă vreme la Braşov şi deşi între colaboratorii săi a avut câţiva preoţi braşoveni, cum au fost popa Iane şi popa Mihai. Dialectul acestor tipărituri era cel vorbit în Ţara Românească, aşa cum îl vorbea şi diaconul Coresi, originar din Târgovişte. Lui Coresi i-a fost foarte uşor să introducă acest dialect în tipăriturile sale, pentrucă dialectul muntean nu era o inovaţie şi deci ceva neobişnuit pentru cărturarii români dela Braşov. Contactul zilnic şi atât de intim a făcut ca dialectul muntenesc să fie considerat la Braşov, ca un grai de elită şi în consecinţă să fie imitat şi adoptat de către cărturari ca

[1]) D. R. Mazilu: Diaconul Coresi, Ploeşti, 1933, pag. 13.

limbă de corespondenţă, contact şi conversaţie cu cei din Ţara-Românească. Astfel, la Braşov, se întrebuinţau încă cu mult înainte de epoca tipăriturilor coresiane două dialecte: unul local, al populaţiei de rând, întrebuinţat în conversaţia zilnică cu localnicii şi caracterizat, între altele, prin palatalizarea labialelor, şi altul, fără alterarea labialelor, care imita graiul vorbit în Ţara Românească şi era întrebuinţat de cărturarii şi negustorii Braşovului în actele scrise şi în relaţiile lor cu Românii din Muntenia.

Coresi, venind la Braşov şi începându-şi opera de revizuire şi prelucrare a textelor româneşti, pe care le găsise traduse aici, nu se apuca de o operă imediată şi anevoioasă, ci era în continuarea unei opere începute de mult de preoţii dela biserica Sf. Nicolae dela Braşov. Astfel în ceea ce priveşte redactarea literară a textelor româneşti pe care avea să le tipărească, opera lui Coresi era relativ uşoară, pentrucă nu numai traducerile i s'au oferit deagata, dar aceste traduceri fuseseră deja de mult adaptate dialectului muntenesc, pe care-l susţinea şi el.

Cunoscător perfect al dialectului muntenesc, Coresi a primit între colaboratorii săi literari dela Braşov, rolul de supremul arbitru în chestii de limbă şi stilizare. Acesta este motivul, pentru care lui Coresi i se atribue în epiloage sau predoslovii rolul exclusiv sau principal de traducător, deşi textele româneşti fuseseră primite deagata din inventarul vechilor traduceri sau întru cât au fost traduceri efectuate atunci, acestea aparţineau în prima linie colaboratorilor săi braşoveni, cum este cazul cazaniei ortodoxe din 1581.

Este incontestabil, că la baza unora din tipăriturile coresiane (psaltirea, apostolul) stau vechile texte rotacizante, venite din regiunile nord-estice ale ţării.

Dar nu Coresi este cel care a efectuat opera de transformare realizată prin eliminarea rotacismului şi a celorlate particularităţi fonetice ale dialectului de nord; căci cunoscând graba şi chiar superficialitatea, cu care opera Coresi, ne-am fi aşteptat, ca în textele tipărite de el, să se fi strecurat sporadic şi forme dialectale (rotacizante) care să reproducă arhetipul. Dar astfel de forme nu găsim în tipăriturile coresiane. Ceea ce înseamnează că opera de purificare (eliminare a formelor rotacizante) se făcuse de mai înainte la Braşov, şi că Coresi utilizase texte complet purificate

de rotacism. Astfel lui Coresi i-a revenit la Braşov numai rolul de a purifica lexicul, şi de a da textelor o stilizare mai elegantă.

In aceste condiţii, prelucrarea, pe care şi-a impus-o Coresi, nu mai privea fonologia, ci morfologia şi mai ales lexicul traducerilor.

Aportul, pe care l-a adus tipăriturilor coresiane graiul local al Braşovului prin colaboratorii braşoveni ai lui Coresi, a fost foarte limitat şi de ordin exclusiv lexical sau semantic.

IX.

Octoihul diaconului Oprea, transcris la Braşov în 1570, reproducea un text mai vechiu, păstrat la biserica Sf. Nicolae dela Braşov şi atribuit în epilog vechilor preoţi dela această biserică. Diacul Oprea a respectat în transcrierea sa notele specifice ale originalului, diferite de dialectul, care se vorbea pe atunci prin părţile Braşovului şi de formele munteneşti, întrebuinţate în tipăriturile coresiane, fiindcă nu imprimau o notă atât de exotică şi bizară, cum ar fi fost rotacismul. Aceste forme, logofătul' Oprea le-a păstrat întocmai în transcrierea sa, imitându-le chiar şi în epilogul său.

Şcoala de copişti, care se formase în decursul timpului la Braşov şi crease sub influenţa dialectului muntenesc, o tradiţie literară, trebuia să găsească imitatori mai ales la acei ucenici ieşiţi din această şcoală, care stabilindu-se în apropierea Braşovului, nu au încetat a lucra şi mai departe sub influenţa pildei, care venea dela Braşov.

Un astfel de ucenic al tradiţiei braşovene, cred, că a fost şi Popa Ioan din Sâmpietru, copistul câtorva cărţi popoare româneşti, care, în cazul acesta, n'a putut activa, decât în Sâmpietrul Braşovului.

D-l profesor N. Cartojan, care a studiat textele transcrise (Alexandria, Rojdanicul, Albinuşa, Pravila) de popa Ion şi păstrate în Codex Negoianus, localizează — pe baza unor particularităţi de limbă. — satul Sâmpietru în părţile sud-vestice ale Ardealului (Ţara Haţegului).

Ţinând însă seama de alte argumente linguistice, pe care ni le furnizează popa Ion în însemnările sale personale, cred, că Sâmpietrul popii Ioan se poate localiza cu mai multă probabili-

tate în părţile Braşovului, decât în părţile Sud-vestice ale Ardealului.

Particularităţile de limbă, identice cu particularităţile graiului, care se vorbeşte astăzi în Ţara Haţegului, s'ar putea explica prin faptul că popa Ioan era originar din acea regiune; dar venind la şcoala din Braşov, deodată, cu ceilalţi ucenici, despre care Oprea diacul spunea în 1570 că se adunau din toate părţile Ardealului, şi stabilindu-se ca preot în Sâmpietrul Braşovului, şi-a păstrat în textele, pe care le transcria, o parte din particularităţile dialectului natal.

In cele două însemnări personale ale popii Ioan, găsim două expresii specifice braşoveneşti, atât de frecvente până astăzi la Braşov şi în Ţara Bârsei („voda proste" cu sensul de „Dumnezeu să te ierte" [1]) şi „a derege" cu sensul de a îndrepta), care indică aproape cu certitudine Ţara Bârsii ca regiune, în care a trăit şi a scris popa Ion.

Totuşi, argumentul principal, care ne obligă să localizăm Sâmpietrul lui popa Ioan nu în Ţara Haţegului, şi în Ţara Bârsii, este faptul, că în această epocă (deceniul al treilea al secolului al XVII-lea), numai în regiunea Braşovului erau date condiţiile culturale şi un mediu mai priincios, care să producă un scriitor cu aptitudini şi gust literar, cum a fost popa Ioan.

Pentru ipoteza braşoveană a Sâmpietrului pledează şi alte considerente. Aşa de exemplu d-l profesor C. A. Spulber, în studiul său despre cea mai veche pravilă românească, (Cernăuţi, 1930, pag. 78), crede, că popa Ioan a putut găsi pravila, pe care a copiat-o şi care venea dela Târgovişte, cu mult mai uşor la Braşov, decât într'o regiune atât de îndepărtată, cum era Ţara Haţegului.

NICOLAE SULICĂ

---

[1]) La popa Ioan: „vu da prostii", care reproduce pe slavonescul „bog da prosti". Caracteristic este, că expresiile, care s'au păstrat şi în Vechiul Regat sub forma „bogdaproste", — numai la Braşov şi în însemnarea lui popa Ioan are varianta: „vodaproste", cu „v" iniţial, în loc de „b".

EMIL GÂRLEANU, CA OM ŞI ARTIST

Dacă aş căuta pentru toată activitatea lui Emil Gârleanu un epitet, o formulă care să-l contureze mai bine, m'aş opri să văd în el nu numai un visător nefericit (căci a murit într'o vârstă prea fragedă, care nu i-a dat posibilitatea — ca de pildă, lui Sadoveanu, Rebreanu, Cezar Petrescu — să se manifeste în deplinătatea unui talent, dela care ne-au rămas atâtea mici creaţiuni), dar l-aş socoti, mai de grabă, printre făuritorii sufletului românesc, ba încă m'aş încumeta să văd în el un valoros reprezentant al celei mai autentice vitalităţi şi originalităţi.

Dar să luăm lucrurile dela capăt:

Se pare curios (căci trecuseră decenii dela pierderea lui Eminescu), dar nici lui Emilgar (căci aşa iscălea până târziu), nu i s'au deschis prea larg porţile unei vieţi uşoare sau ale gloriei meritate. Ca şi atâţia alţii, şi el a suferit şi *s'a sbuciumat* şi — deşi *de o bunătate ideală* — s'a bucurat (dacă aceasta se poate considera bucurie) de cinstea unor adversari, care—vai!— nu l-au cruţat nici mort. I s'a făcut — trebue s'o recunoaştem — o deosebită cinste, pe care însă (mă grăbesc să adaug) nu au meritat-o nici blândeţea, nici idealismul, nici spiritul său de jertfă şi camaraderie — care i-au fos singurele călăuze în viaţă, dar nici talentul său fin, cu atât mai puţin opera sa, care — nici calitativ, nici cantitativ — nu este mai prejos decât a atâtora, care se bucură (astăzi) de mare vază, dar, ceea ce e întradevăr surprinzător, e faptul că, în cei 36 ani, câţi i-au fost hărăziţi, şi aproape 20 de litratură, a produs, atât, cât alţii şi aşa cum alţii nici în 80 n'ar fi putut-o face. Căci aceasta-i adevărul, pe care măcar acum ar trebui să-l strigăm: Emil Gârleanu *n'a fost un favorit al soartei*, talentul său n'a fost în totul preţuit, literatura, pe care a onorat-o prin ţinută şi delicateţe, nu l-a înţe-

les şi nu şi l-a apropiat — deşi (să nu se uite!) chiar înainte de a se fi înregimentat în rândul făuritorilor de visuri şi, apoi, în tot cursul acestei spinoase cariere — Emil a fost unul din cei mai vajnici luptători pentru cauza scriitoricească.

De-aici apropierea lui de câteva fapte mari, identificarea lui cu suferinţa scriitoricească, pe care, chiar rareori, când n'a cunoscut-o, o avea statornicită în suflet din cunoaşterea adâncă a întregului scris românesc. De-aici — în primul loc — lupta sa pentru recunoaşterea şi adâncirea marei literaturi naţionale, şi anume: a lui Ion Creangă, pentru care a scris câteva studii, pe nedrept uitate şi nu s'a liniştit până nu i-a văzut restaurată bojdeuca din Ţicăul-de-Jos despre care scria aşa:

„Intr'o mahala înfundată a Iaşilor, în Ţicăul-de-Jos, Nr. 4, mai stărue încă o căsuţă de ţară, cu o ogrăjioară în faţă, cu cerdac de jur împrejur, o căsuţă, ce stă să cadă, în care, vara plouă, şi iarna viscolul şuieră prin spărturile acoperişului. Această căsuţă a fost a lui Ion Creangă şi în această bojdeucă, aşa o numea dânsul, somnul cel veşnic a venit să-l adoarmă. Aici Mihail Eminescu a stat la prietenul său cel mai bun, de multe or,i aici făceau împreună planuri, aici îşi ceteau unul altuia şi din cerdacul de din dosul casei priveau împreună dealurile verzi ale Ciricului, ce împrejmuesc Iaşii. Primăvara le venea mireasma vişinilor în floare, cari înzăpezesc, cu fulgi aromitori mormintele sărmanilor de pe Valea Plângerii a Cimitirului Eternităţii" (1).

Nu l-a uitat nici pe Gr. Alexandrescu — pentru poeziile căruia a alcătuit o adevărată ediţie critică model; nici pe Mihail Kogălniceanu (3), Costache Negri (5), V. Alecsandri (4) şi M. Eminescu (5) — din opera mai puţin cunoscută a cărora ne-a dat câteva îngrijite ediţiuni. Iată — aşa dar — o latură aş putea zice, nouă, puţin cunoscută, care onorează — totuşi — pe aprigul luptător pentru cauza scriitoricească.

Nu şi-a uitat însă nici tovarăşii de luptă.

Astfel, pentru unul din aceştia, care plecase ceva mai înainte spre cele veşnice, deschide, prin revista craioveană „Ramuri" o listă de subscripţie. Era bietul Ion Adam, prietenul din zile bune dela Bârlad, care se stingea la Constanţa.

Dar fapta cea mare, aceea întru care Gârleanu va trebui mereu proslăvit, era aceea din 1907: înfiinţarea Societăţii Scriitorilor Români. Lucrul se întâmpla pe timpul ministeriatului lui Const. C. Arion, care i-a dat tot concursul. Ideea însă era a lui,

iar înfăptuirea ei s'a desbătut la „Terasă". Totul este cu grijă povestit de poetul Tutoveanu, un alt prieten a lui Gârleanu (6). Preciziuni și acte definitive aduce și scriitorul Virgil Caroivan (7), primul casier al societății, care, ca și cel de mai sus, pune în lumină rolul covârșitor pe care l-au jucat Em. Gârleanu și C. C. Arion, în această mare operă de frățietate.

Aceasta dovedește că, întradevăr, a fost un mare binefăcător și prieten al scriitorilor, pe care nu se dădea îndărăt chiar să-i ajute. Iată și aici o prețioasă mărturisire:

„Viața lui simplă se complica, atunci când primea onorariile. Punga lui era a tuturora și nu odată, în jurul meselor de pe la diferite cafenele, îl vedeai înconjurat de un adevărat cenaclu literar. Pe urmă, ca un izolat, la un colț de masă, refăcea, corecta, adăuga ceva la materialul, pe care-l împărțea la diferite reviste și ziare (8).".

Iată de ce Gârleanu trăia strâmtorat și iată de ce se vedea nevoit să scrie mai mult decât ar fi fost natural: trebuia să-și ajute prietenii! E un adevăr, care — astăzi — ar trebui să sară în ochii atâtor logofeți ai scrisului și să le stingherească siesta.

Dar același Gârleanu a luptat și altfel. La fel cu Coșbuc și Șt. O. Iosif, care îmbogățiseră scrisul românesc cu atâtea capodopere universale, a contribuit și el la popularizarea altora. Astfel fără să stea prea mult pe gânduri, a îmbrăcat în cea mai curată și mai potrivită haină românească scrieri epice ca: *Sapho* și *Les femmes des artistes* ale lui *Alph. Daudet*, Une vie, romanul lui *Guy de Maupasant* și câteva piese pe care — vai! — Teatrele noastre Naționale refuză să și le reamintească, nici măcar în amintirea fostului director al unuia din ele, lucru care se întâmplă, de altfel, și cu minunatele traduceri ale prietenului său Șt. O. Iosif. Și tot dela Gârleanu ne-a rămas, în curatele broșuri ale bibliotecii enciclopedice Socec, pe care prof. Mihail Dragomirescu a creat-o, iar el a condus-o, o curata versiune a *Halimei*, din care — spun gurile rele — s'ar fi înfruptat unii confrați.

Dar energia lui Gârleanu, inepuizabila lui energie (pe care doar moartea a putut-o stinge) s'a risipit în atâtea alte direcțiuni și în deosebi în redactarea și conducerea unor publicațiuni de seamă.

Colaborează, întâi, la *Evenimentul* din Iaşi, după care, ca Emilgar, se statorniceşte la bătrâna revistă *Arhiva* a istoricului Xenopol, unde publică studii, articole, schiţe şi epigrame. Demisionează din armată, după care dă vieaţă, cu câţiva prieteni, printre care şi G. Tutoveanu, neuitatei reviste *Făt-Frumos*, care a adunat repede un mănunchiu de scriitori de valoare.

Astfel, aici, în Bârladul frumoaselor tradiţii culturale, el reuşeşte se vestească Semănătorismul; această mişcare literară de alipire a scriitorului de sufletul şi de vieaţa neamului. De aici, s'au ridicat poeţii D. Nanu, A. Mândru şi Corneliu Moldovanu şi tot aici prof. A. C. Cuza şi-a publicat celebrul studiu „Naţionalitatea în artă". Dar Făt-Frumos trebuia să înceteze. Devotamentul şi râvna lui Gârleanu l-au împins spre Bucureşti în primele rânduri ale tânărului prof. N. Iorga, care, la „Semănătorul" pornea aceeaşi cruciadă în readucerea literaturii pe făgaşul ei normal. Astfel îl găsim, alături de noul îndrumător, făcând tot ce era de lipsă într'o tânără şi sărăcăcioasă redacţie. Totuşi — o spune — un cunoscător:

„Vorbesc de timpul petrecut în apropierea d-lui Iorga, cu o pietate pe care n'au putut-o şterge prieteniile de mai târziu şi oamenii cari, pe atunci, nu şi acuma, vedeau o primejdie în literatura naţională şi în redeşteptarea energiilor acestui popor" (9).

Şi totuşi — cât de greu — o ducea Gârleanu, pe atunci, se poate vedea din următoarele precizări ale prof. Iorga:

„Gârleaun părăsise... armata... se aşezase în Bucureşti, într'o căsuţă din str. Sf. Voievozi: două odăi, eu aveam două pentru mine: un birou şi două mansarde, pentru copii, plus un subsol umed: casa există şi acum. Menu-ul se făcea cu discuţii asupra numărului de ouă ce am putea întrebuinţa. Purtam, ca şi acuma, un rând de haine cu anii şi-mi cârpeam şi ghetele.

„Pentru a îndatori pe Gârleanu, la care ţineam şi-l preţuiam foarte mult, l-am rugat să se ocupe de o administraţie, care era o mizerie" (10).

Cu acelaşi devotament trece la *Convorbirile* devenite *critice* şi la *Biblioteca populară enciclopedică, Socec*, unde, în fine, putea fi retribuit mai omeneşte. A fost şi un noroc, căci a făcut din această din urmă o adevărată carte de căpătâiu.

Pretutindeni Gârleanu era acelaşi: punea credinţă şi energie: scria, aduna material, corecta scrierile altora, alcătuia par-

tea redacției, ba încă își lua ca ajutoare pe soție la munca brută a expedierii foilor.

Era un devotament care se întrecea pe sine.

Din el au izvorît acele strălucite șezători în țară și peste hotare, cuvântul ales, românesc. S'a dus, în fruntea scriitorilor, în Bucovina și Ardeal, a repurtat succese și a contribuit alături de Petre Liciu, la înfrățirea neamului.

Și tot de-aci a țâșnit revista *Proza*, în paginile căreia și-a însemnat — în chiar anul morții — atâtea gânduri alese și simțiminte curate, fără să-și întrerupă (cu toată boala) cealaltă activitate, colaborarea la *Flacăra* și *Ramuri*, *Teatrul Național* din Craiova, pe care l-a dus la o adevărată glorie, cu toate șicanele unor politicieni locali, cari nu vedeau în Gârleanu un exponent al clubului.

Acesta era Emil Gârleanu, în prima linie: un muncitor neobosit și devotat, un luptător hotărît și desinteresat, un adevărat cruciat în expediția de înnoire a culturii românești — care se găsea încă într'un fel de nesiguranță — nu știa de unde să înceapă și încotro să se îndrepte.

Istovită de revărsarea eminesciană, literatura noastră, care mai produsese abia 4—5 scriitori de valoare, nu reușise să-și statornicească un nou ideal. Atâtea îmbieri din afară căutau s'o smulgă din făgașul tradiției, care contribuise atâta la propășirea ei.

Emil Gârleanu a căzut tocmai în acest moment critic — critic pentru scriitorul desconsiderat, critic pentru literatura nesigură. Având însă sufletul încărcat cu mireasma plaiului românesc, cu nostalgia peisagiului moldovenesc (căci, aici, își dusese cea mai bună parte din vieață) și fiind înzestrat cu acea putere tainică de a distila, de a transfigura și de a poetiza vieața prin filtrul său artistic — el urmează să fie socotit, cu drept cuvânt, un fericit innovator. El, și *după el:* Minail Sadoveanu, I. Adam, Const. Sandu-Aldea reia cu putere firul tradiției; din care face altceva decât o literatură sarbădă, apoetică, spilcuită ori pretențioasă, ca mai înainte. Cântă, da. icoane bătrânești, scene idilice, suflete naive, peisagii dela noi, dar niciodată pentru ele, ci făcând din fiecare un fericit și rar prilej de încrustare artistică.

De-aici rezultă că, la acest prozator (căci Gârleanu a fost numai prozator, deși, ca atâția alții, s'a abătut și prin grădina

versului) a precumpănit artisticul, din calea căruia a căutat să nu se abată, încorporându-l în materialul local, fără să-i lipsească nota universalului. E o îmbinare — într'adevăr — demnă de invidiat pe care o putem urmări în mai toată opera sa, mereu locală, mereu universală şi — ceea ce e mai greu, — mereu artistică într'un fel sau altul.

Dar lucrurile au mers şi mai departe: demnă de amintit e grija cu care Gârleanu îşi alegea şi mai ales, îşi construia eroii. Şi în „Bătrânii" şi în „Cea dintâi durere" „şi în Odată", şi în „Pungă", şi în schiţele — minunatele şi înduioşetoarele „schiţe de războiu" (11), şi în acele fine mărturisiri de iubire pentru „lumea celor care nu cuvântă", peste tot întâlnim aceleaşi tipuri, în care blândeţea, *bunătatea,* naivitatea, curăţia, îngăduinţa, constituesc notele fundamentale.

Recitiţi-le în tihnă şi vă veţi convinge că acest scriitor rece, care totuşi nu s'a bucurat de simpatia colegilor lui de breaslă, a creat, în literatura noastră, cele mai multe *suflete bune,* a revărsat în lumea românească cel mai copios val de înţelegere, prin intermediul artei literare, veţi conveni chiar că, din acest punct de vedere, singurul lui succesor nu poate fi decât autorul „Menuetului" şi al „Morţii fratelui meu".

De-aici acea *duioşie specifică* pe care o desprindem aşa de lesne din operele amândorora şi care — la Gârleanu — atinge culmi nebănuite. Iată — de pildă — pe Conu Gheorghieş, cercetându-şi sineturile cu grijă şi inciudându-se de faptul că datornicii nu vin *măcar să-l vadă.* E un tip de bunătate românească şi de largă înţelegere creştină. Rareori, ca în „Pungă" eroii săi sunt răutăcioşi şi răzbunători.

In general, această duioşie înlănţueşte sufletele nevoiaşe, pe oropsiţii soartei, şi capătă o coloratură subiectivă în amintiri, pentru ca, în schiţele din vieaţa gângăniilor, să facă minunată tovărăşie cu *sentimentul naturii* şi cu cel mai *larg umanitarism.*

Departe de minte gândul de a putea caracteriza, aici, *toată* opera lui Gârleanu (12) care a ştiut să îmbine cu atâta putere artistică elemente atât de disparate, dar s'a apropiat mai mult de *trecutul patriarhal* şi de sufletele sfielnice. Nu pot uita însă un mic amănunut, care ne atestă până unde mergea *delicateţea* acestui povestitor.

Mă gândesc — fără să vreau — la literatura, care — şi la noi — continuă să mai placă, prin unele cercuri: la literatura

adulterului şi revolverului, la literatura care aţâţă şi răzvrăteşte. Dacă Emil Gârleanu ar fi mai trăit, s'ar fi înscris printre cei dintâi, printre purificatorii literaturii contemporane, alături de profesorul N. Iorga, Aceasta, tocmai din cauză că şi el, ca şi fostul său îndrumător, înţelegea prin artă realizarea frumosului în marginile îngăduite de morală, în limitele (prea înguste, se va zice) ale celei mai stricte vegheri etice. Şi aici un amănunt: din cauza, acestui fel de a ocoli realitatea brutală, care constituia, la el, o adrevărată îndărătnicie, prietenii-scriitori *îl luau în râs*. I-au iscodit chiar un epitet „fetiţa" şi-l socoteau incapabil de a scrie altfel. Negreşit că Gârleanu nu protesta, nu se supăra. Ceva mai mult: suporta cu mândrie această denumire. Intr'un rând însă s'a hotărît să curme orice îndoială: le-a turnat un fel de nuvelă, prin care i-a uimit. Nu era acelaşi Gârleanu. E singura dată, când a scris pe gustul publicului. Le-a dovedit că *poate trece limitele* moralei, dar nu vrea, nu admite, tocmai pentrucă vede în artă numai un mijloc, *cel mai fericit mijloc de ridicare a sufletelor*. Nuvela cu pricina se găseşte în volumul „Nucul lui Odobac". Ea face contrast cu tot restul operei lui Gârleanu, acest migălos artist, care a dat graţiosului şi duioşiei fineţei, decenţei şi bunătăţii toată grija cuvenită.

Iată câteva note, pe care am găsit potrivit să le subliniez în legătură cu activitatea lui Emil Gârleanu, care, dacă n'a ajuns la adevărate capodopere, rămâne totuşi un adevărat *model de literatură sănătoasă* prin dragostea nemăsurată de natură şi de *lumea celor necăjiţi*, prin optimismul său robust, prin legătura continuă cu un trecut apropiat plin de mărturisiri poetice şi prin acea duioşie, care — ridicându-se pe aripile artei — ne face *mai buni*, mai curaţi, *mai senini*.

Emil Gârleanu rămâne — prin urmare — un artist gingaş duios, *patriarhal*.

Iată de ce, acum 25 de ani, a fost sincer deplâns, iar opera sa (nu destul de îngrijit editată) continuă să fie cetită şi cercetată de toţi iubitorii de literatură aleasă.

PAUL I. PAPADOPOL

O SUTĂ DE ANI DELA NAŞTEREA LUI T. MAIORESCU

TITU MAIORESCU LA STUDII

Revoluţia din 1848 fusese demult înnăbuşită în Principate, iar cei exilaţi luaseră calea pribegiei, împreună cu familiile lor. Ion Maiorescu este unul dintre aceştia, iar locul său de azil este Viena, unde ocupă o slujbă destul de importantă la ministerul justiţiei. Iată cum se explică faptul că prin 1855 găsim în cataloagele clasei a V-a ale celebrei Academii Theresiene, printre pompoasele nume nemţeşti sau ungureşti de conţi, baroni sau cavaleri, un nume fără resonanţe nobilitare, numele unui ager român din Craiova, ce avea să facă fala neamului său, numele lui Titu Maiorescu. Işi începuse studiile la gimnaziul din Braşov, actualul liceu „Andrei Şaguna", unde ţinuse o mică cuvântare cu ocazia împărţirii premiilor, în calitate de premiant al clasei I, şi avea să şi le termnie în vechea cetate a împăraţilor austro-ungari.

Tinerii fii de conţi şi baroni se uitară cu neîncredere şi cu oarecare dispreţ la acest puiu de valah de 15 ani, cu o frunte înaltă şi o privire pătrunzătoare ce ţâşneşte iscoditoare de sub sprâncenele lui negre şi stufoase, mai întotdeauna încruntate. In curând, însă, avea să-şi câştige respectul colegilor şi dragostea profesorilor, căci, într'adevăr, foarte arareori le fusese dat acestora să vadă o astfel de armonică îmbinare de atât de rare calităţi.

Titu Maiorescu este unul dintre aceia care, îndeplinindu-şi cu conştiinţiozitate datoria de şcolar, are, în acelaşi timp, grija să nu lase să-i lâncezească sufletul setos de a cunoaşte cât mai mult şi cât mai bine

Păşind pragul Theresianului, tânărul român de 15 ani ştie ce vrea; idealul său îi sclipeşte incontinuu înaintea ochilor minţii şi deci nu poate să-şi lase activitatea la voia întâmplării. De aceea îl vedem drămuindu-şi cu minunţiozitate timpul, ne-

pierzând zadarnic nici un moment. Scopul pe care-l urmărește este de a ști *perfect* următoarele limbi europene: latina, română, germana, franceza și engleza, *semi-perfect* italiana și greaca veche și în fine istoria. Cu matematica — deși uneori avea rezultate strălucite — își dă seama că nu se prea împacă — mai ales cu cea de curs superior — și o privește ca pe un „malum necesarium".

In realizarea acestui plan, își canalizează el toate forțele și muncește, muncește de dimineața dela ora 6 uneori până spre miezul nopții, atât pentru școală și pentru părintele său, cât și pentru sine însuși. *Citește* în latinește, nemțește, franțuzește chiar grecește, *scrie* poezii, nuvele, piese de teatru, *traduce* din nemțește sau latinește, *cugetă* și mai ales *cugetă*. Totuși, uneori este nemulțumit de roadele muncii sale: „... cu englezește și franțuzește știe diavolul că nu văd nici un progres mai mare", spune el într'o însemnare din 1 Aprilie 1856. Se înșeală însă, căci, mai târziu, avea să dea la Berlin lecții de limbă franceză și apoi chiar de limbă engleză.

Inchis în camera sa, obosit uneori de atâta muncă intelectuală, cu capul îngreunat de atâtea preocupări, desprinde flautul din cuiu și, în sunetele dulci ale acestui instrument, simte cum mintea i se limpezește din nou, cum orice durere i se topește. Pune flautul pe masă și plânge! Să fie acestea manifestările caracteristice adolescenței? Nu! Plânge fiindcă nimeni din jurul său nu-l înțelege pe deplin... nici chiar ai săi. El este conștient de valoarea sa încă de pe acum; părinții însă privesc cu un zâmbet ironic toate planurile lui de viitor. Nu mai vorbim de atmosfera dela școală; aici este un izolat; nimeni nu-l iubește, tocmai din cauza preocupărilor lui. Retras pe o bancă din parcul Theresianului, de cele mai multe ori singur, visează, citește sau cugetă. Toți în școală îi zic *„filosofule"*. Când aude acest cuvânt, un zâmbet de superioritate îi flutură pe buze.

Cât de mult ar fi dat el să aibă un prieten cu aceleași gusturi ca și el, cu care să discute poezie, muzică, filosofie; nu are însă, și acest lucru îl face să sufere grozav. „Nu mă cunosc oamenii ăștia! Nimeni nu mă cunoaște!"... isbucnește el disperat. Chiar și singurul prieten care se părea că i se apropiase mai mult de suflet era departe de a corespunde dorințelor sale: „Un amic al meu, spune Maiorescu, trebue să aibă un spirit literar viu. Dar lui, când îi citesc ceva frumos din clasici sau din scrierile mele, stă ca de lemn și cască. — Asta mă omoară!" Iată, deci, care sunt preocupările acestui băiat de 16 ani!

Din contrastul de preocupări, se va naște conflictul dintre el și colegii săi, mai ales, în ultimele două clase de liceu.

Intr'o oră de germană el era singurul care își terminase compoziția ce aveau de făcut; o prezintă și profesorul e foarte mulțumit. In pauză, un coleg, indignat că nu se solidarizase cu

leneşii, îi strigă: „Tâlhar valah". Maiorescu însă rămâne rece cu superioritatea lui şi numai uneori le răspunde în treacăt „Fiaker" (birjarule). Alteori, nemai putând suporta, îşi varsă focul dela inimă în epigrame sau satire înţepătoare, pline de talent.

„O să le arăt eu măgarilor de vienezi ce e un Român!", exclamă el, cu inima fierbând de ambiţie.

Continuă să studieze cu râvnă şi spor, iar sforţările sale sunt încoronate de succes. Profesorii îl iubesc şi îl apreciază. La studiul limbilor este primul, dar vrea cu orice preţ să ajungă primul în clasă la toate obiectele. De aceea îşi urmăreşte pas cu pas fiecare nou succes, fiecare nouă cucerire, notându-şi în caietul său de însemnări până şi accentul pus greşit pe un cuvânt oarecare, pentru a nu-l mai greşi a doua oară. Cu un an înainte, îşi făcuse următoarea însemnare: „Toţi cei din şcoală zic că o să fiu al IV-lea... nu pot să zic că ar fi chiar nedreptate când aşi fi al IV-lea, pentrucă, zău, aş vrea să ştiu pe ăla care a lucrat mai mult în aste 4 luni". In clasele a VII-ea şi a VIII-a avea să fie primul.

Maiorescu este foarte talentat la desen şi profesorul său îi cere să facă un cap de studiu pe care să-l expună în sala de paradă „pro aeterna memoria". „Imi pare bine, spune el, că un Român fu găsit demn şi dintre toţi Nemţii care desenează, nici unul".

Care român nu-şi simte inima săltând de bucurie şi de plină de încredere în soarta neamului nostru la citirea acestor sporadice însemnări?

Conştient de valoarea sa, singura-i ambiţie — şi este bine să ne reamintim că e vorba de un copil de 16 ani — este să-şi făurească un nume. Merge atât de departe cu această dorinţă, încât ne declară că s'ar sinucide fără niciun regret, dacă şi-ar şti renumele asigurat: „Cum o să se mire ceilalţi când or vedea ce o să iasă din Titu ista", spune el.

Este în clasa VII-a şi are singura „eminenţă" la logică, care constitue marea lui pasiune de mai târziu. Aceasta va sfârşi prin a seca vena poetică din el, socotind poezia ocupaţie prea neserioasă. Devine din ce în ce mai rece; logica îl cristalizează în cuarţ dur. La 17 ani abia, el se consideră om matur, iar prin spiritul său de pătrundere, prin spiritul său critic, depăşeşte chiar pe unii dintre profesorii lui a căror neghiobie îl făcea uneori să surâdă: „Nu gândesc ei oamenii ce părere am de ei şi cine e sub mine, scrie Maiorescu... veţi afla-o cât de curând voi!".

Simte de pe acum că zidurile înalte ale şcoalei sunt prea înguste pentru vederile lui largi şi aşteaptă cu nerăbdare trecerea examenului de maturitate care să-i dea posibilitatea să se desvolte singur şi să scrie. Planurile sale vaste cereau muncă

încordată. Incă dela 15 ani își pusese în gând să colaboreze la *Gazeta Transilvaniei*, ocupându-se de situația literară dela noi, să scrie o istorie a Românilor în limba germană, să se ocupe îndeaproape de Lessing și să scrie un mare număr de piese de teatru, deoarece era un fervent admirator al genului dramatic. Cunoaște pe marii clasici greci și romani, de asemenea literatura germană și cea franceză. Din bilanțul făcut la sfârșitul fiecărui an, ne dăm seama de realizările prodigioasei sale activități.

Titu Maiorescu trecuse prin criza de scepticism religios, inevitabil oricărei minți de adolescent în fierbere, terminase cl. VII cu un strălucit succes, fiind singurul premiant al clasei sale și acum, în clasa VIII-a, se ocupă cu sistematizarea prelegerilor de logică și prelucrarea în românește a logicei lui Herbert. Logica, spune el, „duce spre o mai bună formulare a cugetării, spre exprimarea fără greșeli, scurtă, adevărată, spre o ferire de acele cuvinte umflate și goale". Iată pentru ce o iubește el atât de mult! Clasa VIII-a o termină cu același succes și, în calitate de prim premiant, ține în fața ministrului instrucțiunii „orațiunea lui latină".

După examenul de maturitate, își trece doctoratul la Giessen cu mențiunea „magna cum laude" (De philosophia Herbarti) și apoi își ia licența în drept și filosofie la Sorbona.

. . . .

Lui Titu Maiorescu i se potrivește foarte bine una din cugetările lui Goethe, tradusă de el în românește: „Un lemn arde fiindcă are în sine stofă pentru aceasta, iar un om ajunge celebru fiindcă stofa pentru aceasta se află în el. Celebritatea nu poate fi căutată și orice goană după ea e zadarnică".

S'a spus în repetate rânduri că cea mai mare operă artistică pe care o poate realiza cineva este *să se creeze pe sine însuși.*

Prin disciplina și ordinea lăuntrică pe care și-a impus-o datorită voinței sale ferme, prin înfrânarea unor porniri — însușire ce l-a dus la demnitate și mândrie — prin munca și strădania sa care l-au dus la erudiție, prin dragostea lui de literatură, muzică, pictură, filosofie, care i-au înobilat sufletul, prin spiritul său nepărtinitor, prin spiritul său de inițiativă, Maiorescu a realizat o adevărată operă de artă: *un cap bine făcut între atât de multe căpățâni!*

El care de pe băncile școalei avea să fundeze o adevărată școală filosofică printre colegii lui, el care dăduse norme acestora prin vii exemple, avea să devină mai târziu unul dintre educatorii cei mai mari ai *Neamului Româneesc.*

Const. St. Moarcăș

MAIORESCU ŞI „JUNIMEA"

Fără să nădăjduim că vom avea vreodată fericitul prilej ca, prin ajutorul unei cărţi miraculoase, să ne trezim trăind din plin — ca Sărmanul Dionis — vremi de mult apuse, cred că am putea încerca, pe cât ne-o îngădui închipuirea, să ne facem o icoană slabă a Iaşilor de acum vreo 80 de ani.

Unirea dăunase mult vechii capitale a Moldovei. Din strălucirea de odinioară, rămăseseră acum doar amintiri. Vieaţa începea să se scurgă tot mai plină de monotonie şi de tristeţe. Bătrânul Costache Negruzzi, cu bună dreptate, se plângea, într'o scrisoare din 1863, fiului său Iacob, pe care-l aştepta să se întoarcă dela studii din Berlin: „Aici, noi ducem o vieaţă destul de monotonă. Iaşul este trist; se resimte Unirea. Avem un slab vodevil francez şi un teatru moldovean.

„Teatrul francez este întotdeauna pustiu, în timp ce celălalt este ticsit în fiecare seară de lume". (Torouţiu, *Studii şi docum. lit.* II, p. 2).

In acest oraş, care trăia mai mult în trecut, a venit în 1862, dela Berlin, Titu Maiorescu, „ca director al „liceului Internat" şi ca profesor la Universitatea „*(Ibidem,* vol. I *introducere,* p. XIV). Negăsind aici atmosfera culturală cu care fusese deprins în oraşul studiilor sale, Maiorescu încearcă să creeze una, printr'un şir de conferinţe care trezesc un deosebit interes în public.

In toamna lui 1863, Maiorescu pleacă la Berlin. Tocmai atunci soseşte în Iaşi Iacob Negruzzi. Plin de entusiasm, acesta propune prietenilor săi V. Pogor şi P. Carp, un ciclu de conferinţe publice.

— „A început asemenea cursuri Maiorescu; să aşteptăm întoarcerea sa din străinătate", răspunde Pogor, insistenţelor lui Negruzzi *(Iacob Negruzzi,* Amintiri din „Junimea", Cartea Românească, Buc., 1939, p. 10). Din cuvintele lui Pogor, putem numaidecât să deducem faima pe care Maiorescu isbutise să şi-o creeze în rândurile tinerilor de curând veniţi şi ei din străinătate, fie din Germania, fie din Franţa.

In adevăr, Maiorescu întorcându-se la începutul anului 1864, V. Pogor, Iacob Negruzzi, Carp şi Th. Rosetti au căutat să-l şi întâlnească pentru a chibzui împreună organizarea conferinţelor.

In mod firesc, discuţiile de natură filosofică literară au ajuns o necesitate pentru fiecare din ei. Intr'o seară, Pogor, nu face decât să exprime un gând care era al tuturor: înfiinţarea unei societăţi literare. Când a fost vorba să-i dea un nume, s'au oprit mai întâiu la cel de *Ulpia,* dar amintirea exagerărilor latiniste i-a făcut să admită cu multă voioşie un altul *„Junimea",* propus de Teodor Rosetti. Când numele a rămas hotărît, Pogor,

cântând pe nas ca dascălii, întrebă de trei ori: „S'a lepădat copilul de satana pedantismului"? „S'a lepădat", răspund în cor junimiştii.

— „In numele Domnului, boteze-se „Junimea"! încheie Pogor.... „slujba" (Iacob Negruzzi, Amintiri, p. 20).

Aşa a luat fiinţă societatea *Junimea*. Fără statute şi regulamente, fără comitete şi comiţii, fără plancarte cu litere de aur, întemeiată printr'o glumă şi ducându-şi vieaţa tot prin glume presărate chiar şi în toiul discuţiei celor mai înalte probleme. Şi totuşi, această societate alcătuită de oameni care păreau porniţi numai pe veselie, a făcut pentru literatura noastră mai mult decât dacă ar fi avut o organizare pretenţioasă. Aceasta se datoreşte, în cea mai mare parte, lui Titu Maiorescu, care ştia să întoarcă glumele spre făgaşul gândurilor serioase, lămurind totdeauna cele mai încâlcite chestiuni. El a fost cel care, dela început, a imprimat o directivă spirituală „Junimiştilor". Ar fi de ajuns să ne amintim doar că din primul ciclu de conferinţe organizat de „Junimea", Maiorescu singur ţine zece.

Prima grijă a *junimiştilor* a fost să pună ordine în haosul ortografic cauzat de latinişti, de pumnişti şi chiar de decizia ministerială care cerea înlocuirea slovei cirilice cu alfabetul latin. Iacob Negruzzi alcătueşte un proiect de ortografie, dar discuţiile iscate în jurul lui măreau şi mai mult confuzia. Maioreescu este cel care pune lucrurile la punct, întocmind acel documentat studiu: „Despre scrierea limbii române", în care fixează o seamă de regule ortografice. Aprig criticat la apariţia lui, acest sistem, socotit al „junimiştilor", s'a răspândit tot mai mult, fiind mai târziu impus şi de oficialitate. El formează punctul de plecare al ortografiei actuale.

Acelaşi haos domnea şi în literatură. Orice rând scris în cuvinte umflate, era considerat capodoperă. Junimiştii au început să selecţioneze poeziile în special, cu scopul de a alcătui o antologie. S'au isbit însă, la început de mari greutăţi, fiindcă le lipsea un criteriu unitar şi obiectiv pentru aprecierea operelor literare.

Tot Maiorescu clarifică şi aici lucrurile, prin acel studiu despre *Poezia română*, în care, pentru prima oară, la noi, se arătau cu preciziune, condiţiile pe care trebue să le îndeplinească adevărata poezie. Atât de mult au fost influenţaţi *junimiştii* de ideile din acest studiu, încât, mărturisesc înşişi, se trezeau aplicându-le în mod mecanic aproape, de câte ori o poezie era citită la şedinţele lor.

Dela început, numărul junimiştilor s'a mărit, fiindcă seratele literare ale *Junimei* erau atrăgătoare şi fiindcă nimic nu zăgăzuia intrarea în societate.

„Vine cine vrea, rămâne cine poate", era regula fixată tot de mucalitul Pogor. Şi astfel, au venit şi au rămas junimişti credincioşi, oameni cu cele mai deosebite preocupări: dela studiile clasice, până la matematici. Se adunau toţi, odată pe săptămână, încălziţi de aceeaşi dorinţă de a petrece laolaltă o seară plăcută, discutând, printre glume şi probleme care le frământau sufletele. „Ce seri plăcute am petrecut câteodată! — mărturiseşte Iacob Negruzzi. — Când venea Alecsandri dela Mirceşti cu un teanc de poezii proaspete sub braţ; când Maiorescu ne aducea vreuna din criticele sale ce au produs un atât de mare efect în lumea literară română, când Creangă ne cetea amintirile sale din copilărie, sau Eminescu ne declama admirabil de bine vreuna din frumoasele sale poeme! Fără laude umflate, fără elogiuri pompoase, simpla aprobare a Junimii umplea inima autorului de o adâncă mulţumire; şi el şi ascultătorii săi se întorceau la zilnicele lor ocupaţii cu gândul mai senin şi pieptul mai vesel" *(I. Negruzzi, Amintiri...*, p. 176—177).

Scrierile discutate şi primite de Junimea s'au publicat în revista apărută cu trei ani mai târziu: *Convorbiri Literare*. Aici s'au tipărit cele mai de seamă poezii ale lui Eminescu, aici au apărut pastelurile lui Alecsandri. Operele acestor doi poeţi au fost temeiu pentru fixarea caracteristicelor „noii direcţii", sintetizate de Maiorescu în studiul atât de hulit pe atunci, de cei ce îşi vedeau primejduită, îngâmfata lor mediocritate.

Oricât s'ar spune că Alecsandri era recunoscut ca bun poet înainte de *Junimea*, totuşi nimeni nu va putea să nege că *Junimea* l-a scos din lâncezeala în care se afundase la Mirceşti, făcându-l să dea tot ce ne-a rămas mai frumos din opera lui.

Junimii îi datorim pe Creangă, după cum tot ei trebue să-i recunoaştem întâietatea în ceea ce priveşte justa apreciere a talentului lui Carageale.

Şezătorile *Junimii* i-au legat foarte strâns pe junimişti unii de alţii.

In scrisorile între ei, semnau cu termenul „juvenis" un epitet pin care se puteau recunoaşte. Solidaritatea *junimiştilor* este şi mai mult dovedită de acele memorabile banchete anuale, la care veneau absolut toţi cei ce frecventaseră şedinţele, chiar dacă ocupaţiile îi aruncaseră în cine ştie ce depărtat colţ al ţării. Glumele erau acum, mai mult ca oricând, la loc de cinste, deşi „secretarul perpetuu" avea grijă să adauge pe hazliile invitaţii că „spiritul nu este de rigoare". De sigur, cu toţii se întreceau să vină cu compoziţii humoristice sau cu anecdote mai mult sau mai puţin pipărate. Chiar sobrul Maiorescu a făcut la un asemenea banchet, o compunere în versuri pe care el ar fi vrut-o hăzoasă, dar care, se spune, n'a stârnit decât zâmbete

de politeță. Se vede că, dacă ideologia sa se infiltrase în sufletul junimiștilor, apoi aceștia, ca niște copii care știu să fie și serioși când nu sunt porniți pe glume, îi împrumutaseră și ei ceva din veselia lor. Nici nu se putea altfel, pentru cel pe care hătrul Pogor îl poreclise *Tata nebunilor*, o dovadă mai mult de faptul că junimea nici nu-i mai punea în discuție autoritatea. El era așa dar suveranul *caracudelor, al celor nouă care nu înțeleg nimic* și al celorlalte triburi junimiste, chiar dacă fiecare în parte își avea un șef al său.

Dar, timpul care în trecerea sa destramă totul n'a vrut să cruțe pe veselii junimiști. Unii din ei au murit tineri, alții au fost chemați de treburi prin alte meleaguri. Șezătorile s'au rărit și, apoi nu mai aveau nici farmecul de odinioară, căci tinerii se simțeau stingheri, alături de junimiștii albiți de vreme, și care se obișnuiseră ca, măcar aici să se desbrace de orice formalism sec.

Titu Maiorescu se mutase de mult la București, dar păstra strânse legături cu *Junimea.* Mai apoi, îl urmează Iacob Negruzzi, luând cu sine și *Convorbiri Literare.* S'a încercat o continuare a *Junimii* în Capitală, dar nu i s'a mai putut da vieața pe care o avusese la Iași.

Sămânța aruncată, însă, rodea spornic. Poate că Maiorescu „înfipsese cuțitul mai adânc decât trebuia" — după cum spune Gheorghe Panu — dar operația era necesară, fiindcă și răul era mare.

Cu puterea de gândire și cu cultura lui, Maiorescu ar fi putut da opere de înaltă valoare filosofică. Cu ce s'ar fi ales cultura noastră de pe urma lor? Poate acestea n'ar fi fost decât niște mărturii în plus, despre o stare de lucruri care ne-a dus la adoptarea formelor goale ale unei culturi ce nu era a noastră.

Maiorescu a înțeles însă că vremea unor astfel de opere nu venise. A renunțat atunci la sborul pe care-l dorea și căruia el era sortit în împrejurări mai prielnice, și s'a mulțumit doar să arate urmașilor căile care duc spre culme. Pentru asta, a sfătuit fără preget pe junimiști, în ședințele lor săptămânale, publicul românesc, în *Convorbiri Literare,* pe unii scriitori, prin scrisori. Ar fi de ajuns să citez scrisorile pline de îndrumări, pe care le-a trimis lui Duiliu Zamfirescu și lui Brătescu-Voinești.

Criticată la început, activitatea Junimii și a lui Maiorescu, a fost încetul cu încetul recunoscută.

Acum, când patimile omenești ale celor ce s'au ridicat împotrivă, s'au risipit de mult, odată cu trecerea lor pe alte tărâmuri, noi putem desluși din cât ne-a lăsat timpul, ceea ce e luminos în tot ce s'a făcut la *Junimea.*

Şi, dacă la acele banchete anuale, veşnic veselul Pogor avea obiceiul să contrazică pe Iacob Negruzzi, spunându-i că „originile *Junimii* se pierd în noaptea timpurilor", apoi cred că nu exagerăm afirmând că principiile fixate de Maiorescu în atmosfera caldă a *Junimii* îşi vor arunca mereu lumina lor binefăcătoare întru călăuzirea literaturii noastre în viitor.

Ion Gh. Bădică

TITU MAIORESCU ÎN LUMINA AFORISMELOR

In opera lui Titu Maiorescu aforismele formează un capitol puţin cunoscut. In ediţia d-lui prof. Rădulescu-Pogoneanu, aforismele sunt aşezate la sfârşitul vol. II, sub titlul puţin semnificativ de *„Anexă"*.

Grecescul „aforismos" înseamnă distincţie, definiţie, separaţie. Azi, aforismul este formularea lapidară a unui adevăr, de obiceiu, de ordin moral. Marii maeştri ai aforismului au fost, în afară de antici, moraliştii francezi şi de sigur filosoful german Schopenhauer.

Se ştie că T. M. a tradus maximele lui Schopenhauer în limba română, sub titlul: *„Aforisme asupra înţelepciunii în viaţă"*.

N'ar fi deci lipsită de temeiu părerea ca aforismele lui Titu Maiorescu îşi au punctul de plecare în reflecţiile sarcastice ale filosofului pesimist german. Totuşi explicaţia este prea facilă şi nu trebue să-i acordăm mai multă atenţie decât merită.

Mai degrabă s'ar pune întrebarea, dacă nu cumva genul acesta filosofico-literar, nu pretinde o anumită conformaţie sufletească, o structură psihică specială.

Cine poate scrie aforisme, cine poate fi îndemnat de o pornire lăuntrică, spre a scrie aforisme?

Evident, nu un tânăr, ci un om cu experienţă, nu o mentalitate artisitcă, ci una cu vie coloratură filosofică, nu un mistic, ci un pozitivist, aş spune:

Şi fiindcă am văzut că „aforismos" în greceşte însemnează printre altele şi „definiţie", urmează că scriitorul de aforisme trebuie să cunoască logica, bineînţeles nu-i vorba de simple cunoştinţe, ci de o structură logică a personalităţii respective. T. M. nu făcea decât să îndeplinească într'un mod desăvârşit toate aceste condiţii care, am spus noi, că s'ar cere unui autor de aforisme.

Şi acum să inversăm propoziţia noastră.

„Anumite condiţii psihice duc la aforism".

Şi să spunem.

„Aforismele ne pot duce la anumite condiții psihice". E o simplă schimbare de termeni, dar care ne conduce la ideea că, cercetând aforismele lui T. M. am putea să deducem, relativ ușor, liniile fundamentale ale personalității sale, și chiar am putea identifica nuanțe încă nedesvăluite.

O! Desigur! Munca aceasta e primejdioasă! Putem aluneca atât de ușor! Dar face totuși s'o încercăm în speranța dacă nu a unei suprize totale, măcar a unei limpeziri de poziții.

•

Icoana pe care toți o păstrăm despre T. Maiorescu, cel puțin noi, aceștia care nu am avut putința să-l ascultăm vreodată, este, dela sine înțeles, schematică. Din școală, din lecturi, din conferințe, am rămas în genere cu câteva cuvinte:

Titu Maiorescu! Criticul! Filosoful! Junimistul! Olimpianul. In special ultimul epitet are tendințe predomnitoare. Nu vreau să răstorn tradiția olimpianismului maiorescian. Dar istoria e o disciplină, care nu este niciodată mulțumită de sine însăși. Imensul ei material o silește la abstractizare, la tipizare, la schematizare, sau dacă preferați un al patrulea neologism, care l-ar încrunta de sigur pe criticul T. Maiorescu, la stilizare. Marile personalități trecute prin filiera istorică, devin caricaturale, sensul exagerării trăsăturilor esențiale.

Nu fac aci nici procesul istoriei.

Cazul istoriei nu este decât o parcelă din tragedia culturii umane în general. Dar să revenim......

Am spus că: Păstrăm o imagine stilizată despre T. M. Să încercăm, trecând prin aforismele lui, să-i împrumutăm ceva mai multă viață, să-i descoperim tendințele secrete, calitățile rămase încă ascunse, sau chiar mici defecte care să-l apropie de noi. Căci spre a înțelege pe oamenii mari, trebuie să-i reducem întrucâtva la nivelul nostru.

Iată de ce nu era justificată atitudinea unor critici, care s'au revoltat împotriva publicării anumitor amănunte din viața lui Eminescu, de pildă. Cred că adevărata înțelegere a oamenilor mari vine atunci, când ne dăm seama că, deși aveau multe din defectele noastre, au putut totuși să se ridice la înălțimi, care azi nouă ni se par inaccesibile. Deci să citim cu obiectivitate, câteva din aforismele lui T. M., câteva dintre cele bune, căci sunt și unele slabe, dar de acelea nu avem niciun motiv să ne ocupăm.

Iată deci:

„Neputându-se modifica oamenii după preceptele morale ale religiunii, s'a modificat aplicarea preceptelor după oameni".

T. M. apare sceptic, poate chiar cu o nuanță pesimistă, dar nu trebuie să fie considerat în mod obligatoriu ca fiind influențe

schopenhaueriene. Pesimistul judecă aspru şi în politică, activitate de prim ordin în viaţa lui T. M., unde nu le poate spune că s'a simţit prea în largul său. Căci iată ce spune:

„Guvernele cad prin aceleaşi mijloace, prin care au ajuns la putere".

Sau:

„Nu există prieteni în politică, există numai prieteni politici".

Aceste cugetări îndeplinesc de minune condiţiile literare ale aforismului: limpezi, lapidare, tăiate în piatră şi de o perfectă justeţă logică. Puţin cam aspru, dar, ce vreţi!, la sosirea lui în ţară Maiorescu se simţise într'un mediu inferior culturii germane, şi prima lui reacţiune n'a fost numai promptă dar şi aspră. Apoi, revoltatul a trecut la o operă ceva mai constructivă, şi a început fireşte, cu ceea ce era mai uşor, cu sfaturile. Rolul de pedagog al societăţii româneşti care făcuse Unirea, e arhicunoscut. Ceea ce e mai puţin cunoscut e lupta interioară care precede sfatul acordat, sforţarea imensă spre a se desprinde din nenumăratele scrupule ale raţiunii.

Iată dovada:

„Fereşte-te de a da sfaturi. Problema e prea grea şi răspunderea, mare. Tu dai sfatul după natura ta. Aceasta însă rareori se potriveşte cu natura celui ce te întreabă. Altfel spui tu, altfel înţelege el. Sfătuind, prudenţă, produci slăbiciune, şi unde cereai tărie se aplică violenţă. Un element străin s'a introdus în sufletul celuilalt, şi el şi-a pierdut măsura".

Dar cel care-şi permitea să dea sfaturi era desigur un înţelept. Un înţelept în sensul antic, adică un om virtuos în primul rând. Virtuţile platonice sunt la loc de onoare în aceste aforisme. In special acel simţ al măsurii „mezotes", cum spuneau grecii care i-a adus lui T. M. porecla de olimpianul.

Iată statornicia virtutei noastre valahe, moldovenească sau ardelenească.

„Unii înaintează prin protecţie, mulţi prin supunerea oarbă la opinia altora, câţiva prin împotrivire energică la tot ce desaprobă, croindu-şi viaţa după a lor individualitate. Toate aceste căi pot duce la ţintă, numai să fie urmate cu statornicie. A-ţi schimba deodată felul, a deveni energic din pasiv ce erai, a te arăta independent din supus ce-ai fost, aceasta nimiceşte succesul vieţii".

Sau:

„Păstrează-ţi emoţiunile pentru lucrurile ce le merită".

Sau, iată prudenţa:

„Tot cerul senin, un singur punct negru jos la orizont: dar acesta aduce furtuna".

Sau, în sfârşit, cumpătarea:

„Păzeşte-te a doua zi după un succes".

Omul virtuos îşi permite să atragă atenţiunea semenilor săi, să-i oprească dela false interpretări. Omul virtuos se identifică cu înţeleptul.

„Imaginea nuielei împlântate în apă se frânge şi se abate în altă direcţie. Tot aşa ideea unuia în capul celor mulţi".

Omul acesta era virtuos, înţelept, lucid, avea toate calităţile unui creator, ale unui ziditor de cultură. Lupta lui necurmată, energia neînfrântă, sacrificarea dureroasă, în cele din urmă, a raţiunii pure în faţa actului, toate acestea le găsim risipite prin aforisme.

Logicianul acceptă primatul actului creator:

„Respectul exagerat pentru întregimea cugetării împiedecă acţiunea. Căci orice faptă este o verigă ruptă dintr'un lanţ infinit, şi omul activ este din capul locului condamnat la fragment".

Curajul se uneşte cu înverşunarea implicită cauzelor drepte:

„Unde e necesitate, trebuie să fie o posibilitate".

•

Sau:

„Corabia străbate marea cu putere şi lasă în drumul său brazda valurilor mişcate. Valurile ajung luntrea cea mică, o saltă şi o răstoarnă"

Sau:

„Toate hotărîrile importante trebuie să le iei singur, din adâncul individualităţii tale, fără influenţa altora".

Luciditate, virtute, străşnicie acestea sunt punctele cardinale pe care le-am întrevăzut până acum. Dar punctele cardinale sunt patru. Noi cunoaştem deobiceiu sufletul lui T. M., numai pe primele trei coordonate. Dar mai există un izvor din care personalitatea maioresciană şi-a extras seva. Un izvor pe care el l-a ţinut ascuns. Intreaga lui fiinţă a fost rezervată; nu s'a complăcut în despuierea intimităţilor sufleteşti. Dar aforismele necredincioase îl trădează. Vreţi să vedeţi cum? Ascultaţi.

„Nemărginit îţi este dorul: cum vreai să încapă în realitatea mărginită? Totdeauna rămâne un prisos: disperare sau ironie".

Sau:

„Studiul creerilor să înlocuiască ştiinţa sufletului? — Cine cunoaşte mecanismul clavirului, poate să ghicească felurimea nemărginită a melodiilor?"

Sau admiraţi aci, creştinul din Maiorescu:

„In faţa unui abis te înfiorezi. Tot aşa în clipa, în care simţi deosebirea adâncă ce te desparte de celălalt".

Sau mai precis: „Ai simţit imensitatea mării? Atunci e tot una, dacă marea este în linişte sau e mişcată de furtună, dacă

străluceşte sub răsăritul soarelui sau dacă deasupră-i ultima rază de lumină se luptă cu întunericul nopţii.

Şi în sufletul aproapelui tău poate fi o imensitate, şi îndată ce-ai înţeles-o, eşti subjugat".

Maiorescu sentimental? Da de unde! Şi totuşi mai ascultaţi puţin.

„Durerea înalţă pe omul de valoare şi coboară pe cel de rând. Nu în orice noapte se arată stelele: numai în noaptea cea senină".

Sau:

„Numai durerea încheagă gândurile şi le dă puterea de a pătrunde. Fulgi de zăpadă cad leneşi la pământ, sloiul de ghiaţă izbeşte".

Cum ar fi putut altfel să-l înţeleagă el pe Eminescu! Şi în sfârşit, proba finală, uluitoare la acest logician:

„Când se află omul în momentele hotărîtoare ale vieţii, nu-l mai conduce mintea: ea arată numai alternativele. Direcţia finală o dă inima".

Nu pretind că T. M. a fost un sentimental exclusiv. Dar după maximele asupra virtuţilor, cele mai numeroase sunt cele care acordă un rol precumpănitor sentimentului. Criticul sentimental? Logicianul sentimental? Olimpianul sentimental? Nu-i aşa că opoziţia aceasta sfârşeşte prin a ne răscoli puţin prejudecăţile noastre maioresciene?

Nu am făcut decât să încerc o aliniere pe acelaşi plan a componentelor psihice ale fenomenului Maiorescu. Sinteza lor, formularea vieţii lui, nu puteam s'o dăm noi. Dar T. M. a avut grijă s'o scrie el însuşi:

„Arta vieţii? Rezervă, discreţiune, cumpătare, în genere negaţiune şi în rezumat abnegaţiune".

Atenuaţi termenul „negaţiune", şi accentuaţi termenul „abnegaţiune", căci acest joc de cuvinte e puţin forţat, şi ascultaţi din nou.

„Arta vieţii? Rezervă, discreţiune, cumpătare, în genere negaţiune şi în rezumat abnegaţiune".

Acesta e T. M. Inainte de a fi olimpian, T. M. a fost *om.*

Al. I. Ştefănescu

PE MEDITERANA

— Cu prilejul călătoriei de instrucţie cu bricul „Mircea" în Mediterana, făcută între *3 Iulie — 3 Septemvrie 1939,* de câţiva elevi ai liceelor militare —

Ca să poţi cuprinde cu privirea ochilor sau a minţii un lucru sau un eveniment, îţi trebue o anumită perspectivă în timp şi spaţiu.

Când eşti prea aproape de un obiect, nu-l poţi vedea în întregime, ci anumite părţi le vezi prea clare, iar altele nu le vezi de loc.

De lucrul acesta m'am convins mai cu seamă cu ocazia călătoriei de instrucţie, pe care am făcut-o în Mediterana între 3 Iulie — 3 Septemvrie 1939, cu noua navă-şcoală „Mircea".

Când eram pe bordul N. M. S. „Mircea", unele părţi ale călătoriei îmi apăreau prea clare şi chiar mărite: acestea erau micile necazuri inerente vieţii de marinar; în schimb, foloasele şi părţile bune ale călătoriei le vedeam prea puţin.

Acum, când scriu această dare de seamă, am o perspectivă în timp de peste două luni şi înţeleg într'adevăr ce înseamnă să faci o călătorie atât de frumoasă în străinătate.

Şi sunt sigur că va veni o vreme, când şi cel mai mic necaz avut se va şterge, iar din călătorie n'o să-mi rămână decât ceea ce *trebue* să rămână: frumosul, amintirile plăcute, cunoştinţele completate.

Dări de seamă, care să arate itinerariul, programul, sau întâmplările din timpul călătoriei, cred că se vor scrie destule.

De aceea nu voiu scrie decât foloasele acestei călătorii pentru mine şi câteva scurte impresii, culese din diferite porturi sau regiuni vizitate.

I

In ziua plecării din Constanţa, d-l General Adj. Paul Teodorescu, Ministrul Aerului şi Marinei, a spus că această călătorie are un triplu rol:

1. *instrucţie profesională,* adică învăţarea şi perfecţionarea în această profesiune a marinei.

2. *educaţie personală,* intelectuală, prin cursurile teoretice dela bord şi prin vederea atâtor lucruri noi şi interesante.

3. *formarea spiritului marinăresc, al vechiului „Mircea",* spirit de sacrificiu, curaj şi camaraderie.

D-l Ministru poate fi într'adevăr satisfăcut, deoarece călătoria şi-a îndeplinit cu prisosinţă misiunea. Noi, elevii dela liceele

militare, ne-am întors marinari formaţi, instruiţi şi căliţi pe apă timp de două luni, cu dragoste de marină şi de marinari, dar şi cu cunoştinţele îmbogăţite. Ne-am familiarizat cu vieaţa de marinari, de parc'am fi fost de când lumea pe „Mircea".

Liceul dela care am venit căuta să ne desvolte atât aptitudinile intelectuale, cât şi cele morale şi fizice, pentru ca fiecare elev să ajung un caracter integru, un om pe care Ţara să se poată bizui. Marina ne-a completat şi desăvârşit aceste însuşiri; programul la bord a fost o continuare a vieţii regulate şi sănătoase din liceu.

Puntea, care m'a despărţit de o leneşă şi banală vacanţă-mare, m'a dus în schimb, într'un furnicar de muncă şi voe bună, în şcoala marinei, şcoala muncii — cea mai bună şcoală a vieţii, unde am învăţat să muncim serios, fiecare trebuind să aducă la îndeplinire, cu orice preţ, postul sau misiunea încredinţată.

Intre marinari nu există nicio deosebire, soldatul ca şi elevul fiind numai un simplu „om" din echipaj, care nu se poate remarca decât numai prin ascultare şi destoinicie.

Aşa se unesc marinarii între ei, fiind toţi camarazi desăvârşiţi, gata să se sacrifice unul pentru altul şi toţi pentru nava, de care sunt legaţi nu numai printr'o simplă numire pe hârtie, ci printr'un întreg complex sufletesc. Această dragoste a marinarului de mare şi de vasul pe care trăeşte este în multe privinţe asemănătoare cu dragostea ţăranului de ogorul lui şi de casa pe care o locueşte.

Şi nici marinarul, nici ţăranul, n'ar părăsi cu una, cu două, aceste scumpe lucruri.

Marea e logodnica marinarului şi cine a văzut odată marea şi a simţit briza ei, este imposibil să nu se îndrăgostească de ea, ne spunea adeseori d-l Cpt. Isbăşescu şi avea dreptate.

Nostalgia valurilor mă cuprinde acum când scriu aceste rânduri. Spiritul marinăresc ale vechiului „Mircea", ne-a îmbrăţişat şi pe noi. Toţi eram prieteni şi camarazi şi am fi sărit cu toţii pentru unul singur; iar unul s'ar fi sacrificat fără şovăire pentru toţi.

Curajul ne-a fost iarăşi desvoltat: ne-am învăţat să stăm fără frică la 40 m. deasupra apei, atârnaţi de o funie, chair în momentele cele mai grele. Aceasta este contribuţia călătoriei şi a vieţii de marinar la *latura morală* a sufletelor noastre.

Ea a fost completată, prin momentele de înălţare sufletească, în faţa nemărginitului albastru, în faţa apusurilor şi răsăriturilor de soare printre valuri, în faţa priveliştilor de neuitat, pe care le oferă insulele, coastele, porturile, mereu însoritei Mediterane.

Când eram în Ţară, doream străinătatea, iar pe meleagurile străine, duceam cu noi nostalgia Ţării şi eram nespus de bucuroşi când auzeam câte o vorbă românească.

In fiecare amurg, ne adunam şi făceam coruri şi jucam şi priveam extaziaţi marea şi cerul în flacări, uitând de tot ce-i ome-

nesc, uitând și de noi, plutind în clipe de fericire ce nu se uită toată vieața.

E prima dată, când am regretat că nu sunt poet.

Prin porturi vizitam și admiram opere de artă, muzee, grădini, priveliști, încercând fiecare, după gradul său de simțire, emoții artistice.

Latura intelectuală n'a fost neglijată. Ne-au fost îmbogățite și completate cunoștințele în legătură cu geografia, antropogeografia, istoria, prin vederea și explicarea atâtor fapte și fenomene naturale.

Am ascultat cu plăcere frumoasele și instructivele conferințe ale d-lui Căpitan Popescu-Deveselu, directorul nostru de studii, despre: importanța ieșirii la mare și a strâmtorilor în economia politică a țărilor, importanța istorică, politică și economică a Mediteranei, luptele navale ale lui Ruyter, Nelson, Napoleon, importanța și istoricul porturilor prin care treceam, etc.

Aveam apoi în fiecare zi ședințe practice sau teoretice în legătură cu marinăria și implicit în legătură cu studiile noastre secundare ca: Astronomia, Meteorologia, Fizica etc.

Astfel ne-am completat cunoștințele de anul trecut, dobândite în luna de inițiere, prin ședințe de: transmisiuni, matelotaj, electricitate, drenaj, timonerie, velatură, regulamente, mașini meteorologice, lăsarea bărcilor, etc.

Am ajuns astfel niște vrednici marinari, știind să ne descurcăm cu ușurință în această aspră și grea meserie.

Ne-am convins, că școala în aer liber, la fața locului, și cu material intuitiv real este mai roditoare decât orice altă școală.

Dar nici dictonul „Mens sana"..., n'a fost uitat de marinarii no.tri, deoarece *aptitudinile fizice* ne-au fost desvoltate în cel mai mare grad. De dimineața și până seara nu stăteam locului o clipă: făceam exerciții de înviorare, ne spălam singuri rufele și vasele, spălam și frecam puntea cu nisip, curățam alămurile, ne urcam pe funii până'n vârful catargului, făceam sporturi la aparate ce se montau pe punte, săream, ne jucam, sub razele puternice și sănătoase ale soarelui mediteran.

Serviciile de noapte, timp de 4 ore, pe lângă că ne căleau și ne învățau cu nesomnul, ne mai desvoltau în plus și simțul răspunderii. Nu aveam o clipă liberă. Chiar și noaptea ne sculam, dacă eră nevoe să manevrăm velele, și de multe ori dormeam pe punte.

Vasul părea un stup de harnice albine. Fiecare își avea postul lui de curățenie și manevră și muncea cu sârguință și plăcere.

M'am întors un om întreg și un marinar încercat, cu un prestigiu în plus: al omului umblat prin străinătate.

M'am îndrăgostit de mare, îmi place marina și mă voiu face, cu orice preț, *marinar*.

Transcriu acum, din „Jurnalul de bord" câteva scurte impresii, însemnări şi notiţe, culese din regiunile vizitate.

II

3 Iulie — Constanţa. In sfârşit „sosi şi ziua de asalt", ziua părăsirii meleagurilor Ţării. D-l Ministru Paul Teodorescu ne urează „drum bun", iar noi îi prindem mâna întinsă fiecăruia, cu atâta dragoste şi neţărmurită recunoştinţă pentru darul ce ni-l face: o călătorie frumoasă şi gratuită pe cea mai confortabilă navă-şcoală.

Cele mai frumoase clipe pentru un marinar sunt ale plecării şi ale sosirii. Plecarea noastră a fost un moment solemn şi emoţionant.

Marşul muzicei militare, salutul celor rămaşi pe mal, fâlfâitul batistelor, dau multora lacrimi în ochi.

Farul e tot mai mic, tot mai şters, coasta e abia o dungă, ce dispare odată cu înserarea. Adio! Constanţa! Pentru cât timp oare?

4 Iulie — Bosfor. Bosforul nu-şi desminte faima. Lacomele noastre priviri nu ştiu spre care mal să se îndrepte, ca să nu piardă frumuseţi neadmirate.

Distingem bine clădirile, vilele în mijlocul parcurilor şi grădinilor, palatele, cetăţile cu groase ziduri înverzite de vreme.

Ba iată chiar un turc, călare pe sfântul animal al Domnului. Nu ştiu de ce mă cuprinde o aprigă dorinţă să rămân şi să trăesc, uitat, într'o astfel de vilă.

Se înşiră vechile cetăţi Anatolhisar, Kumelihisar, golful Terapia, Stenia, Hemichioi, Arnăutchioi, golful Bebehe cu splendidele yachturi ale ambasadorilor, Balta-Liman, Edicule, evocatorul martirajului lui Brâncoveanu, faimosul Seraim, Cornul de Aur, Galata, palatul prezidenţial, palate de paşă transformate în licee şi ajungem în fine la Istambulul vechiu, unde Sf. Sofia cu turnurile aurite, străjueşte intrarea în Marmara. Pe malul Asiei, se vede frumosul Scutari. Străbatem prin Marmara, prin începutul de furtună, cu toate velele întinse de vântul „de mare larg" şi cu un rând de geanuri în apă din cauza înclinării.

Marinarii de punte râd voioşi de cei mecanici, care au fost scoşi din funcţie de vânt. Inclinarea ne strică echilibrul, producând incidente comice. Toţi sunt veseli, afară de mecanici, iar noaptea dormim pe punte.

5 Iulie — Dardanele. Pe maluri, înverzite şi nelocuite, numai câteva cetăţi în ruină, cimitire şi monumente, şterg monotonia.

Iată un monument interesant câteva bucăţi de calcar, scriu cu albul lor, o dată istorică. „18.VIII.1915".

Trecem de Nagar, punctul de control și de o baie cu renumita plaje și intrăm în Egeea.

6 Iulie — Arhipelag. Mergem în zig-zag prin arhipelagul grecesc. Sumedenie de insule, goale și pustii, mușuroaie, ne înconjoară.

In toată călătoria n'am întâlnit o mare cu o culoare atât de frumoasă, ca marea Egee. Un albastru clar, adânc, care scânteiază în pietre scumpe sub razele soarelui, ne încântă privirile.

9 Iulie — Messina. La orizont apare vulcanul Siciliei, Etna, uriașă cupolă ce domină zarea. Fumul scos de crater și luat de vânt, formează o dungă subțire și perfect orizontală.

Coastele Str. Messina sunt muntoase, împădurite, dar nu termină abrupt în mare, ci au niște plaje, platforme, pe care se înșiră orășele multe, cu case scunde acoperite cu țiglă.

Trecem de Regio, Scyla și Caribda, încrucișându-ne în drum cu fery-boat-uri, care fac legătura între maluri și ne îndreptăm, pe o mare extrem de liniștită, spre Palermo. . .

11 Iulie — Palermo. E prima escală, pe care o așteptam cu o nerăbdare explicabilă. După ce am ancorat lângă șase distrugătoare italiene, am avut învoire. Am vizitat teatre, palatul regal, catacombele Capucinilor, biserici vechi ca „La Martorava" (1433) biserica în formă pătrată, cu colooane de granit egiptean, mozaicuri, sculpturi în lemn, etc. Măreața catedrală m'a impresionat prin vastitatea interiorului, altarele, draperiile, mormintele, etc. E construită în stil arab-normand.

Palermo este așezat la poalele Muntelui Pellegrino, intr'un golf bine apărat.

Mai toate casele sunt vechi, înalte, cu un balcon în față și grilaj la geamuri.

Străzile sunt înguste, pe clădiri sunt afișe naționaliste și fragmente din discursurile lui Mussolini.

Mașinele sunt verzi, proaste, iar tramwaiele sunt vechi și demodate.

Pe străzi nu e mare aglomerație, femeile lipsesc în general; în schimb, militarii, îmbrăcați în fel de fel de uniforme, și copiii, se întâlnesc la fiecare pas.

Copiii sunt desculți, murdari, nemâncați și se joacă pe străzile principale.

Numai în satele moldovenești am mai văzut atâția copii. Dar ce folos că sunt mulți, când mai toți sunt goi și mai ales fumători. Se țin fără nicio rușine după noi, cerșindu-ne țigări. ‚Done cigarettes" și „Alo fumare" erau cele două expresii, cu care ne întâmpinau toți.

Italienii nu vorbeau nicio limbă străină; totuşi am putut să ne înţelegem cu ei printr'un „esperanto" original.

19 Iulie — Toulon. Cel mai mare port militar al Franţei este şi un oraş mare şi frumos. Imbarcaţi în 3 maşini, am plecat din Toulon, într'o admirabilă excursie pe Coasta de Azur.

O şosea asfaltată ne scoate din oraş şi ne duce printr'o regiune deluroasă, cu vii, livezi, grădini, palmieri, vile frumoase etc. Francezii, şi mai ales Franţuzoaicele din maşinile cu care ne întâlnim, ne fac prieteneşte cu mâna. Par aşa de buni şi de civilizaţi aceşti oameni.

Ajungem la Hyères, oraş pe malul mării. Trecem fără să ne oprim într'o regiune, unde peisajul marin se imbină atât de armonios cu peisajul deluros, de munte chiar. Şerpuituri pe care n'o să le mai uităm, ne descoperă frumuseţi nebănuite. Coaste împădurite de copaci, plaje şi vile, leagă oraşele Cavalaire, St. Grimaud, St. Maxime, St. Raphael, Cannes, Juan les Pins, Antibes, St. Jean Cap-Ferrat. La Nice oprim puţin în faţa hotelului Negresco, dar plecăm apoi la Monaco, unde oprim în faţa palatului prinţului Louis II. O gardă impresionantă şi câteva tunuri, care ar avea un loc mai bun la un muzeu de antichităţi, ne arată că suntem într'un stat aparte.

Am vizitat apoi muzeul oceanografic, şi am plecat fără nicio grijă la Monte-Carlo (n'aveam niciun ban).

De aici ne-am întors satisfăcuţi la Toulon, eu frământat de năstruşnica idee, de a-mi face aici călătoria de nuntă.

25 Iulie — Palma. Se deosebeşte mult de Palermo şi Toulon. Străzile, pavate, sunt pustii în timpul zilei. Fiind în sus Mallorca, războiul a lăsat mai puţine urme. Totuşi se văd afişe care indică adăposturi contra gazelor, frumoase femei îndoliate şi mulţi militari.

Pe seară, bulevardul începe să se populeze; nici spaniolii nu vorbesc limbi străine. Până acum numai în Franţa m'am înţeles cu locuitorii şi am verificat, că o rupem binişor pe limba lui Voltaire.

La ora 20, când se coboară pavilionul, se întrerupe orice circulaţie şi toată populaţia salută cu „salutul roman".

Când ne-am întors cu barca la bord, vreo câţiva spanioli începură să strige entuziasmaţi „eviva marina" lucru care ne-a bucurat mult.

Seara au fost ca şi la Toulon, recepţii la bord.

31 Iulie — Gibraltar. Gibraltarul propriu zis nu este decât o stâncă mare, legată printr'un istm de coasta Spaniei şi fortificată într'atât, încât se crede că este inexpugnabilă.

Un golf, destul de închis, închide portul şi oraşul Gibraltar.

Oraşul mic, cu casele aşezate ca nişte trepte, se întinde până aproape de vârf, unde este zona militară. O stradă principală, a magazinelor, traversează oraşul.

Vânzători englezi, spanioli şi mai ales evrei, ne invită să cumpărăm brichete, mătăsuri, amintiri etc., deoarece portul e franco şi nu suntem căutaţi la vamă.

5 August — Alger. Ca aspect, Algerul poate rivaliza cu oricare oraş mare al Europei. Insă ceea ce este interesant de vizitat în Alger este renumitul cartier arab „Casbah".

In acest cartier am văzut vieaţa arabă în toată mizeria ei. Obiceiurile, despre care am auzit sau citit, le-am văzut acum la fiecare pas. In centru se întâlnesc arabi în costumul lor, stând la mese, în cafenele elegante şi ultramoderne.

La câţiva paşi, moscheile ascund preoţi, care rostesc în cor aceiaşi rugăciune credincioşilor băştinaşi.

Femeile arabe poartă îmbrăcăminte albă, iar pe faţă un fel de voal, care nu le lasă vizibili decât frumoşii ochi negri.

In „Casbah" mizeria este mare. Străzile sunt înguste, murdare, iar în aer pluteşte un miros infect specific. La cârciumi şi în stradă,Arabii stricaţi şi suspecţi, joacă şah, table, cărţi, jocuri de noroc, dela care se încing bătăi grozave şi chiar crime.

Am văzut şi alte lucruri mai desgustătoare, care m'au făcut să răsuflu uşurat ieşind din renumitul şi poeticul „Casbah", din filmele „Nopţi în Alger" şi „Pasiune de apaş".

Orice străin este nesigur de vieaţă în acest cartier, deoarece însăşi poliţia nu se prea amestecă în treburile Arabilor.

21 August — Alexandria. Ca şi în Alger, este o mare deosebire între centrul şi periferia oraşului. Pe străzile micilor magazine şi a vânzătorilor ambulanţi domneşte o murdărie înspăimântătoare. Un coş de fructe pare un stup de muşte. Aceleaşi figuri obosite şi bolnave de Egipteni sau Europeni stricaţi, ne întâmpină la fiecare colţ. Vânzătorii ambulanţi vor să ne „ducă" şi se ţin după noi enervându-ne, numai ca să vadă a câta parte din triplul preţ cerut de ei le oferim.

In centru, însă, sunt case moderne, magazine, străzi asfaltate, tramvaie, maşini, dar te întâlneşti tot cu oameni de toată mâna.

O aventură tragi-comică am avut când ne-am întors la bord. Crezând c'am întârziat, am fost nevoiţi să facem 100 m. până la vas, cu nişte bărci cu pânze. Ne-am suit prima dată într'o barcă ce nu prindea vânt şi după vreo 20 minute eram tot lângă mal. Bietul barcagiu se trudea din răsputeri să împingă barca cu singura vâslă pe care o avea.

O altă barcă, mai mare, vine lângă noi, care, disperaţi şi înfrigurai, facem imediat transbordarea, plătind primului 2 piaştri, iar celui de al doilea 2 shilingi, lucru cam tragic pentru umilele noastre pungi.

Iar la bord am ajuns cu o oră înainte, tocmai când se arma şalupa, ce trebuia să vină să ne ia dela mal. Mai bine făceam innot cei 100 m. şi nu mai plăteam 180 lei!

23 August — Cairo. Cu clasa III a expresului „Alexandria-Cairo", străbatem culturile întinse, irigaţiile şi canalele din acest „Dar al Nilului". Boul, cămila şi catârul sunt singurii prieteni de nevoi ai Felakului îngenunchiat.

Ce-i foloseşte lui, că şoseaua asfaltată trece prin satul lui de troglodite. Trecem Nilul „galben" şi, după 4 ore de mers, ajungem la Cairo. In vizită la muzeul egiptologic, rămân impresionat de statuile uriaşe, sarcofagele, momiile, şi mai ales necrezut de bogatul mormânt al lui Tuth Ank Amon. Aproape toate peste o mie de obiecte găsite sunt de aur sau aurite.

Tronuri, taburete, statui de aur masiv, paturi, pumnale, sumedenie de obiecte de podoabă şi toaletă, formează un muzeu aparte, şi ar putea constitui tezaurul unei ţări.

Vizităm grădina zoologică, cu cele mai numeroase şi mai variate animale, apoi cu maşinile plecăm spre magnificele piramide. Un gang scund şi întunecos ne duce până la jumătatea înălţimei a piramidei lui Keops.

Mici şi neputincioşi, admirăm aceste enorme blocuri de piatră, care alcătuesc piramidele, sphinxul şi templul sphinxului.

Seara, ne întoarcem la gară şi apoi la bord.

3 Septemvrie — Constanța. Itinerariul a fost schimbat, din cauza evenimentelor. Beirutul și Atena se şterg de pe listă. Totuși, nu-mi pot exprima bucuria, cu care am văzut coasta românească.

In apropiere de Constanţa, un hidroavion se învârtea în jurul nostru, iar noi săream în sus şi făceam, nebuni de bucurie, semne pilotului, care ne răspundea, tot atât de bucuros.

D-l Amiral Bărbuneanu, cdt. Marinei Regale, ne-a salutat sosirea. A doua zi am debarcat, veseli că ne-am întors sănătoși în scumpa noastră ţară.

Călătoria mi-a arătat, că avem o ţară frumoasă, bogată şi locuită de cei mai paşnici și mai cuminţi oameni din câţi am văzut.

CEZAR I. APREOTESEI
dela Liceul Militar Mihai Viteazul
Tg.-Mureş

UN MOMENT DIN VIAŢA REGELUI CAROL I

In toamna anului 1904, cu prilejul centenarului Seminarului „Veniamin Costache", din Iaşi, s'au sfinţit, după radicale reparaţii, Bisericile: Sf. Trei-Ierarhi şi Sf. Nicolae-Domnesc.

Intru cât ctitorul renovator era însuşi Suveranul, marele Rege a participat împreună cu Augusta familie Regală şi Guvernul.

In dimineaţa zilei de sfinţire a Bisericii Sf. Nicolae-Domnesc, cernea de-a-binele, aşa că asfaltul era ud. In clipa lecturii Sf. Evanghelii, Regele, totuşi, a îngenunchiat.

Familia Regală i-a urmat. Guvern şi popor nu puteau să facă atunci decât la fel. Evlavia cu care a făcut Regele înconjorul programatic al Sf. Biserici, s'a întipărit adânc în sufletul tuturor celor prezenţi.

Cel ce făcuse din crezul moral al propriei sale vieţi, crezul istoric al Dinastiei româneşti, era cu totul transportat în această clipă de arătare organizată a faptei Divine.

Adevărul: „Nimic fără Dumnezeu", i se înfăţişa Regelui, încă odată biruitor, prin sfinţirea acestei Biserici sub ochii lui.

Inţelegerea şi simţirea lui sănătoasă, credinţa lui nestrămutată, îi spunea că, el, Regele, Il însoţeşte pe nevăzutul Mântuitor, care Iş punea prin Arhiereu pecetea de sfinţire pe pereţii exteriori ai Bisericii.

Deci, Regele Carol I, din plin trăia acel moment tainic.

Iar când, în plus, a auzit cuvântul Evangheliei, pentru El, nu mai era ud asfaltul, iar ca Rege, n'avea dreptul să-l lipsească pe omul creştin, Carol, de fericirea de a îngenunchia, El făptura înaintea ziditorului, El, muritorul înaintea nemuritorului şi deci, El Regele pământesc, înaintea Regelui Ceresc!

Ce minunată lecţie de pedagogie creştină, aplicată, şi cu ce rar efect de trezire asupra tuturor celor prezenţi a fost momentul acela.

De îndată ce se împlinesc 35 de ani, dela acea clipă amintită şi fapta de cel mai disciplinat om creştin e atât de vie în sufletul meu, încât parcă o văd aevea. Cât de uşor înţelegi adevărul veşnic, de: „Nimic fără Dumnezeu", când ţi se dă putinţa exemplului omului luminat şi disciplinat, până la măsura înţeleptului Rege Carol I.

Evanghelicul adevăr, de: „puţin aluat toată frământătura dospeşte", cheamă pe toţi Românii de pretutindeni, ca să-şi aducă aminte de Regele, care a fost şi ctitor de Sf. Biserici şi să-i urmeze credinţa.

PREOTUL GR. ZAHARESCU

OVID DENSUŞIANU CA FILOLOG

De curând d-l D. Şandru, tânărul şi harnicul asistent la catedra de Filologie română dela Universitatea din Capitală, a ţinut sub auspiciile societăţii „Prietenii Istoriei Literare", o interesantă conferinţă cu caracter comemorativ, asupra mult regretatului savant şi om de înaltă ţinută morală care a fost Ovid Densuşianu.

După valoroasa lucrare a d-lui Al. Popescu-Telega, închinată aceluiaşi distins profesor, conferinţa d-lui D. Şandru a venit ca un al doilea omagiu, care să privească în special, activitatea filologică a marelui om de ştiinţă. Modul de-a vedea şi de-a interpreta al d-lui D. Şandru impune dela primele cuvinte şi el merită să fie relevat, fie chiar şi numai în treacăt.

„Din cele ce vom înfăţişa aci — spune d-l D. Şandru — din activitatea şi despre activitatea lui Ovid Densuşianu ca om de ştiinţă, nu va părea, cred, exagerată afirmaţia că, în filologia românească, Ovid Densuşianu închide şi deschide un veac. Inchide şi deschide un veac în ceea ce conţin aceste cuvinte în înţelesul lor propriu şi figurat.

Intr'adevăr, Ov. Densuşianu apare în ştiinţa filologică românească la sfârşitul veacului trecut şi îşi subliniază valoarea numaidecât după începutul secolului al XX-lea. Ca timp, deci — înţelesul propriu — Densuşianu închide secolul al XIX-lea şi deschide secolul al XX-lea.

La figurat: Densuşianu închide în ştiinţa noastră filologică epoca romantică, epoca de romantism „românesc" — cum foarte bine o numea chiar dânsul — în care spiritul ştiinţific obiectiv şi teoriile bazate pe realitatea faptelor erau înlocuite de cele mai mult ori cu preocupări cu totul străine de ştiinţă, cu teorii şi ipoteze, urmărind idei preconcepute sau clădite pe ceea ce ofereau aripile imaginaţiei seducătoare.

Prin această idee, care formează axa expunerii de care ne ocupăm, d-l D. Şandru reuşeşte cu multă îndemânare să deslușească personalitatea de filolog a lui Ovid Densuşianu — nu

privind-o izolat — ci, desprinzând-o din multiplele activităţi: de folklorist, de literat în genere, şi mai ales, de savant prob şi om de perfectă ţinută morală.

Conferinţa d-lui D. Şandru — publicată în revista „Preocupări Literare" — este întregită printr'o foarte preţioasă notă bibliografică.

O ORCHESTRA SIMFONICĂ MILITARĂ

Dacă geniul poporului nostru s'a dovedit ca un autentic creator de valori artistice, în general, şi de poezie, în special, nici sub raportul muzicii nu putea rămâne mai prejos. Şi aceea ce este caracteristic şi demn de relevat este faptul că, în domeniul realizărilor culte, ca şi în poezie, şi în muzică, izvorul de inspiraţie îl constitue, în majoritate, tot folklorul. La această observaţie avem de adăugat şi faptul că drumul creaţiei este nedesminţit urmat de acela al admiraţiei. Aşa ne explicăm faptul — raportându-ne, pentru moment, la muzică — cum *Opera Română* este seară de seară plină de un auditor numeros şi, mai ales, afluenţa pe care o înregistrează, rotonda *Ateneului Român* la toate concertele pe care *Filarmonica* le dă în fiecare Joi. Ca un răspuns dat publicului meloman, s'a născut nu de mult şi orchestra Radio — pentru aceleaşi concerte simfonice (ce concertează la acelaşi Ateneu).

Dar dacă publicul bucureştean este satisfăcut în atare dorinţă, provincia, care-şi are şi ea doritorii ei de a se iniţia şi desfăta a fost mai vitregită.

De acest fapt şi-a dat seama eminentul muzician Egisio Massini, formând Orchestra Simfonică Militară, care, prin sprijinul plin de înţelegere dat de către Ministerul Apărării Naţionale a răspuns cu promptitudine unei astfel de iniţiative de mult simţită.

Repurtând mai multe succese prin diverse oraşe din provincie, Orchestra Simfonică Militară a dat zilele trecute la Ateneul Român, pentru prima dată, un reuşit concert.

Critica de specialitate a fost unanim darnică în elogii.

„Audiţia a fost impresionantă „prin seriozitatea execuţiei (programului) bine pregătite" se pronunţă d-l Em. Ciomac, autorizatul critic muzical.

„D-na Angela Giugaru — profesoară la Şcoala Elevilor Muzicanţi Militari — s'a arătat a fi o artistă foarte muzicală, stăpână pe mijloacele ei, conduse cu prudenţă, care lasă să se prevadă o desvoltare ulterioară strălucită", adaugă acelaşi critic.

Ne facem ecoul acestui început demn de toată atenţia şi sperăm că viitorul va fi şi mai strălucit, câtă vreme s'a creat şi un liceu militar din care să se recruteze şi în care să se formeze elemente muzicale de elită, şcoală pe care d-l General I. S. Demetrescu, directorul general al Invăţământului Militar a luat-o sub auspiciile învăţământului pe care-l conduce. Cu asemenea chezăşie, speranţele noastre apar foarte îndreptăţite.

C. S.

RECENZII

CĂRŢI

DUMITRU ALMAŞ: *MIRON COSTIN*, 2 volume, pag. 658, (Ed. Naţională Ciornei, Bucureşti, 1939).

Lucrarea de faţă, după cum o arată titlul, este închinată vieţii şi activităţii marelui învăţat moldovean Miron Costin. Autorul a căutat cu multă sârguinţă şi mai ales cu mult descernământ istoric, să scoată în evidenţă nu numai personalitatea marelui cronicar, ci şi întreaga epocă din a doua jumătate a veacului XVII. In mintea cititorului, se desfăşoară o întreagă gamă de bucurii şi suferinţi, prin care a trecut învăţatul şi marele om politic, care a dominat cea mai sbuciumată parte din istoria neamului.

Incepând ucenicia dela Bar (Polonia), cu cercetările cronicarilor poloni, cu povestirile tatălui său, Hatmanul Costin, pribeag în ţara dela Miază-Noapte, tânărul Miron Costin va deveni cu timpul cunoscătorul şi cercetătorul obiectiv al neamului românesc.

Atras de pământul străbun, trece în Moldova în vremea ultimilor ani de domnie a lui Vasile Lupu.

Imprietenit cu boerii Cantacuzino, el se iniţiază în tainele politicei moldoveneşti, urcând toate treptele marilor dregătorii până la rangul de mare logofăt.

Fin observator, diplomat neîntrecut, spirit deschis, Miron Costin a înţeles întreaga tragedie a Moldovei, pe care caută s'o elibereze de sub stăpânirea turcească. Eliberare pe care el o vedea, numai într'o strânsă alianţă cu Polonia, mai ales când în fruntea acestei ţări, se afla vestitul crai Ioan Sobieski.

In divan, în faţa Domnului, în mijlocul boerilor, întotdeauna caută să-şi expună programul său politic.

Alianţa cu creştinii, lupta contra Turcilor şi libertatea Moldovei.

Când timpul îi îngăduie, se apleacă cu sfințenie asupra cercetărei trecutului, asupra vechilor urme romane, din care scoate dovezi puternice asupra unității neamului românesc — „Sânt Români, de o seminție, de o limbă și de o credință cu Moldovenii și Muntenii... Ardelenii, Făgărășenii și Maramureșenii vorbesc graiul românesc cel mai frumos și mai apropiat de limba latină", pagina 139, vol. I.

Grijile țării însă, nu-i îngăduie să-și continue cercetările, ci chemat la divanurile domnești, trebue să-și spună cuvântul hotărît asupra soartei Moldovei.

Marele logofăt Miron Costin, cu prilejul expediției dela 1683, a cunoscut pe domnitorul țării românești Șerban Cantacuzino, căruia îi devine părtaș în marea luptă creștină contra Turcilor.

Sufletul și acțiunea nobilă a boerului dela Cârstești nu este înțeleasă de domn și nici susținută de boeri.

Cu timpul, Miron Costin devine un izolat, un om ce trebue îndepărtat dela curtea domnească și din ce în ce mai des, pe vremea domnitorului Constantin Cantemir, fostul mare logofăt, împreună cu fratele său Hatmanul Velicico, duc lupta fățișă contra boerilor venetici și lacomi de bogății. Această dreaptă atitudine a fraților Costin, a creat păenjenișul de minciuni și intrigi de către boerii greci, folosindu-se de slăbiciunea Domnului, hotărînd moartea celor ce și-au iubit neamul și țara.

Prin această lucrare, d-l Dumitru Almaș dovedește o serioasă pregătire științifică, un minunat dar de povestitor și un fin psiholog în caracterizarea personagiilor, atât de variate și atât de numeroase, fiecăruia dându-i nota caracteristică.

Nestatornicia și lăcomia de bani a veneticilor greci.

Grija pentru cele sfinte și sfatul înțelept al Mitropolitului Dosoftei. Duioșia, dragostea și înțelegerea Ilinei, soția logofătului. Înțelepciunea, adânca învățătură, dragostea până la sacrificiu pentru țară a bătrânului logofăt Miron Costin. Credința și supunerea țăranului român, reprezentat prin Loghin Pricop.

In linii generale, lucrarea reprezintă o mare isbândă pentru autor și un frumos dar pentru literatura națională.

Ținând seamă de materialul bogat, de informațiile avute, desigur că micile greșeli de date, de localități și de tipar, nu scad întru nimic valoarea acestei lucrări.

ALEX. CIULCU

IOHN FAROW: *DAMIAN LEPROSUL.* (Biblioteca Energia. Ed. Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II").

Autorul acestei cărți minunate, ne e cunoscut, mai ales că a fost decorat de M. S. Regele cu Coroana României. De o

bucată de vreme au apărut în limba română, o serie de traduceri, în special din autori moderni englezi. Una din acestea e şi „Damian Leprosul"—Fundaţia Regele Carol II a avut fericita inspiraţie de a edita acest minunat document omenesc, a unei vieţi nu mai puţin minunate. Cartea ar putea începe prin scrisoarea lui Robert L. Stevenson, care desvălue şi formează primul izvor de informaţii despre părintele Damian. De fapt această scrisoare e un răspuns la o altă scrisoare a lui Ewen Hyde (un preot protestant), care susţine că părintele Damian e „un om grosolan, murdar, încăpăţinat şi bigot". Hyde crede că părintele Damian s'a dus fără ordin la Molokai; n'a locuit în Colonia leproşilor şi că venea des la Honolulu.

Stevenson răspunde acestor acuzaţii, în urma cercetărilor personale în Molokai, după ce Damian murise, şi restabileşte, post mortem, adevărata figură a lui Damian. Părintele Damian a simţit de timpuriu acea predestinare, chemarea lui Dumnezeu, de care la început îi era teamă. Când s'a convins însă, că e predestinat, n'a mai făcut nimic să împiedice chemarea ce-o simţea. Sufletul lui a fost ars de acea flacără religioasă care mistue.

Aventura Părintelui Damian este un amestec de romantism cu cel mai crud realism. D-l J. Farow a izbutit să ne prezinte caracterul părintelui Damian aşa cum se desprinde din întâmplări; scrisori din ceea ce cred alţii despre el.

Suferinţa sufletească, dar mai ales fizică, aşa cum sunt înfăţişate de autor, ni-l arată pe Damian ca un ciudat dogmatic şi fanatic sfânt.

Pe de altă parte, autorul a ştiut să îmbie măestrit frumuseţea insulelor Hawaiene, desigur din cunoaşterea perfectă a mărilor Sudului, cu grozăviile fizice ale leproşilor, unde se exilase de bună voie părintele Damian.

Cartea e plină de contraste; natura încântătoare şi plină de farmece, din care chiar şi părintele Damian are ceva de profitat; scenele desgustătoare din lazaretul leproşilor.

Cred însă că cea mai semnificativă scenă e aceea a vizitării insulei de către Monsegniorul Maigret, vicar. Cu această ocazie au fost botezaţi 130 de leproşi. Capela strălucea de flori şi lumânări, iar oamenii făceau risipă de rozete, flori. Era o împrejurare fericită, „stricată numai de faptul neplăcut că pe unele frunţi deabea se mai găsea o bucată de piele sănătoasă, unde să se facă ungerea cu Sf. Mir". Sau, părintele Montiton, însoţitorul Vicarului, observă ceva groaznic: Muzicanţii aveau în cea mai mare parte numai două sau trei degete şi buzele lor erau foarte mult umflate de lepră, totuşi cântară cu mare succes...".

Părintele Damian a adus alinare leproşilor. A suferit cu ei, iar la urmă s'a îmbolnăvit şi el de lepră.

Cartea trebue citită; e o carte adevărată, minunată şi plină de sens moral

M. C. HOLBAN

PEARL BUCK: *INGER LUPTĂTOR* (Biblioteca Energia. Ed. Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1939).

O carte care trăieşte şi peste care se continuă viaţa misionarului american Andrew, în China.

Pornind dela pilda fraţilor înregimentaţi pentru propagandă, dela onestitatea dură a casei părinteşti, povestea acestei existenţe, „familiară" cu puţin înainte de a trece Pacificul, este dintre cele mai impresionante prin destinul calvin vagabond iluminat de împlinirea evangheliei, înfruntând sila, primejdia, ura organizată, sărăcia.

Andrew a trăit peste optzeci de ani şi măreţia vieţii sale, care se expune fără planul strict cronologic cerut de tehnica memorialistă, se face de propria fiică, scriitoarea Pearl Buck (laureată a premiului Nobel), se comunică direct inimei: aureolă sentimentului de dreptate şi adevăr.

Traducerea d-lui Mircea Eliade dintre cele mai izbutite.

AUGUSTIN Z. POPESCU

RAINER MARIA RILKE: *POEME*, traducere de Maria Banuş. (Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II").

Ştefan George şi Rilke sunt poeţii moderni cari au căutat să redea cuvintelor acea nobleţe nouă şi acea puritate şi putere, pe care acestea le pierduseră în mecanizarea vieţii ce s'a ivit pe la începutul secolului nostru. Pornind, în prima linie, dela limbă, privită ca factor principal, ei au căutat să concretizeze trăirile sufleteşti prin diluări şi concentrări nebănuite, până atunci, ale cuvintelor, care la ceilalţi autori ai timpului se pierduseră în banalitate.

Opera lor poetică nu curge în bogăţia lină şi naivă a versurilor eminesciene de exemplu, ci în dăltuirea severă a unui sculptor.

E semnificativ poate, că Rainer Maria Rilke a fost secretarul lui Rodin, marele sculptor francez, a cărui biografie a dăltuit-o.

Plecând dela această premiză, vom caracteriza volumul fin din „Fundaţiile Regale", cu „Poeme", ale lui Rilke, traduse de Maria Banuş.

O colecţie preţioasă, din „Poeme timpurii", „Cartea orelor"; din ciclul „Viaţa Mariei", „Poeme noi", „Poeme târzii", din „Sonetele către Orfeu" şi o elegie din „Elegiile duineze".

Prin această publicare cred că editura Fundaţiei a fost tot atât de mult onorată, pe cât a fost onorată autoarea prin faptul că fundaţia Regele Carol II i-a publicat opera.

Căci de obiceiu, o traducere, şi mai ales o traducere în versuri, nu are frumuseţea şi fluiditatea unei opere originale. „Poemele lui Rilke" însă, în traducerea românească, prezintă aceeaşi dăltuire în limbă, preţioasă, migăloasă şi rară, ca şi versurile nemţeşti.

Cine vrea să se cufunde, cu toată înfrigurarea firii, în contopirea cu natura, pe care i-o dă Rilke, va putea s'o facă, condus de tălmăcirea magică şi profund românească a doamnei Maria Banuş.

Tot panteismul lui Rilke se învederează de exemplu în poezia: „Ce-ai să te faci, Doamne, dacă mor?"

Ce-ai să te faci Doamne, dacă mor?
Dacă mă sfarm? — (Iţi sunt urcior —)
Dacă mă sfric? (Şi băutură-ţi sunt)
Sunt meseria ta şi-al tău veşmânt,
Cu mine, înţelesul tău, dispare.

Pe cât de mult ne putem plânge că nu s'au resfrânt în traduceri de valoare universală capodoperele literaturii noastre — şi-l citez aici pe Eminescu; poeziile acestuia în searbedele traduceri germane nu pot face pe germani să simtă măcar ce geniu unic a fost Eminescu — pe atât de buni traducători am avut noi, (dela Coşbuc, Iosif, doamna Baiciulescu cu Hermann şi Dorothea, Constantin Morariu) şi, în cazul de faţă, doamna Maria Banuş. Toţi aceştia n'au fost numai translatori, ci adevăraţi poeţi.

Simbolic pentru Rilke, şi simbolic pentru felul cum sunt făcute, de obiceiu, traducerile, sunt versurile din volumul de faţă:

Mi-e aşa de drag s'ascult lucrurile cântând
De le atingeţi *voi*, sunt mute şi uscate.

Doamna Maria Banuş le-a atins cu o baghetă magică de traducător, dar versurile lui Rilke n'au devenit „mute şi uscate", ci — luaţi-le şi le cetiţi, vor cânta în voi, într'o orchestraţie sonoră şi grea, ca o fugă de Bach.

I. C. COJOCARIU

ANDREA MAJOCHI: *VIAȚĂ DE CHIRURG*. (Traducere din italiană de Lucia Santangelo. Editura Fundațiilor Regale, 1939).

Cartea aceasta este mărturisirea unei vieți de muncă și sacrificiu pentru alinarea suferințelor omenești. Se desprind din paginile ei icoane ale unei tinereți sbuciumate și ale unei maturități închinate numai cercetărilor științifice. Andrea Majocchi și-a iubit cu patimă profesiunea, acea „artă și știință divină", pentru desvoltarea căreia a lucrat în Italia.

In tot ceea ce a scris, ne spune că nu are pretenția de a da adevăruri științifice, ci numai de a privi lucrurile sub aspectul lor omenesc. Și rândurile ce urmează, într'adevăr, reușesc să impresioneze, pentrucă dintre multele date autobiografice se desprind povești dureros trăite, al căror martor neputincios, de cele mai multe ori, a fost el, chirurgul. Prea i se cerea mult, când el nu era decât un biet om între oameni, și de aceea „...când operația e sfârșită masca îi cade. El redevine om, redevine sensibil, pentrucă și el are o inimă care bate și care suferă la fel cu a celorlalți; iar când răul e mai tare decât puterile lui, când e condamnat să vadă suferințe pe care nu le poate înlătura... atunci vine tristețea și chinul de nedescris".

Printre aceste frânturi de viață, pe care Andrea Majocchi le povestește cu un dar deosebit, se strecoară câteodată și considerațiuni cu caracter general, ca acelea asupra secretului profesional sau a martirajului acceptat pentru știință. Interesante sunt, de asemenea, capitolele care povestesc pelerinajul la Lourdes, călătoriile în Tripolitania și America și viața din timpul războiului și de după războiul mondial.

Și cartea se termină cu o mărturisire a credinței în Dumnezeu, spre care mama sa l-a îndrumat în copilărie și pe care, purtând-o de-a-lungul vieții, i-a adus pacea la sfârșitul ei.

IOAN BULANDRA.

ARTUR GOROVEI: *„ZBUCIUMUL UNUI SUFLET NOU-JURNALUL UNEI FEMEI"*. (Ed. „Cartea Românească", București, 1938).

Ne obișnuisem ca să căutăm pe septuagenarul Artur Gorovei, numai în lumea cimiliturilor, a proverbelor și a zicătorilor. De data aceasta ne-a făcut una din cele mai neașteptate surprize: Romancier.

Știam că mai toți criticii au încercat să-și încheie activitatea cu vreun roman, mai mult sau mai puțin formând încoronarea operei, dar folcloriștii, nu.

Totuşi, sub straşina reînoită a nuvelistului Nicu Gane, din patriarhalul orăşel Fălticeni, unde locueşte d-l Artur Gorovei, a reuşit să ne dea un roman destul de interesant.

In 234 de pagini ne prezintă o temă frumoasă şi atrăgătoare. Te ţine încordat dela început până la sfârşit. Este un „zbucium al unui suflet nou", cum a fost numit de autor, dar mai degrabă poate fi spovedania unui suflet rătăcit. Acţiunea se petrece în timpul războiului, în faza de transformări radicale a întregii structuri sociale, în vremea acelei generaţii de Moldoveni, „a căror copilărie începe în vremea demodată a valsului şi a căminului patriarhal şi a căror tinereţă este contemporană cu pacea, bolşevismul şi jazz-bandul", cum spune d-l Ionel Teodoreanu în trilogia sa „La Medeleni".

Subiectul pare vechiu şi totuşi nou. Vechiu, prin dorinţa neastâmpărată de a scăpa din convenţiunile clasei sociale din care faci parte; nou, prin faptul că această evadare, logic trebue să fie de jos în sus nu de sus în jos cum este romanul de faţă.

Margareta Nicoară, singura mlădiţă a lui Sandu Nicoară, mare boier moldovean, coborîtor din viţă domnească, este singura nădejde a părinţilor care-şi duc vieaţa patriarhală într'un oraş mic de provincie. Invaţă într'un pension din Galaţi, apoi în Elveţia, înainte de războiu, de unde vine abia după ce se sfârşeşte marele cataclism. In pension, mai ales, intră în legătură cu anumite colege rusoaice. Acestea-i otrăvesc sufletul cu diferite teorii sociale, care mai târziu o vor arunca pe drumurile rătăcirii. Vine acasă şi este adânc impresionată de noua stare de lucruri. Din casa părintească de altădată nu mai rămăsese aproape nimic. Părinţii săi însă trăiau destul de modest, menţinându-şi demnitatea moştenită din străbuni. Erau vizitaţi adesea de tânărul avocat Onofrei Bagiura, aristocrat, manierat, coborîtor tot dintr'o familie nobilă. Acesta nu putea suferi mai ales pe oamenii noi ai zilei, care se ridicau într'o noapte pe căi nepermise. Atât părinţii cât şi tânărul avocat urmăreau o apropiere mai mare prin căsătoria Margaretei. Cu toţii însă se izbesc de rezistenţa puternică a ideilor şi principiilor de care este însufleţită fata.

Curând ajunge la concluzia că între sufletul ei şi al lui Bagiura este o adevărată prăpastie: „Eu vreau să trăesc vieaţa reală a poporului din care sunt şi eu o părticică infimă".

Incet, încet caută să se desprindă din clasa socială căreia aparţinea şi să se afunde cât mai mult în vieaţa necunoscută, sau cunoscută numai în teorie, a poporului. In durerea părinţilor se căsătoreşte cu învăţătorul Iordăchescu, deputat, om al timpurilor noi: „Eu, care nu înţeleg căsătoria din sentiment, din dragoste pentru individ, ci văd în căsătorie o asociaţie între două persoane unite prin aceleaşi idei, eu trebue să caut tovărăşia unui om ca Iordăchescu". Se căsătoreşte şi se duce la

ţară, unde cunoaşte adevărata realitate a vieţii. Iordăchescu, la început, pare a fi idealul ei, dar mai târziu îşi desveleşte adevărata micime şi goliciune sufletească. Este o adevărată brută, care n'a urmărit altceva decât averea Margaretei. Văzând că nu-şi ajunge scopul, o bate şi-o dă afară ca pe cea din urmă femeie. Acum înţelege ea mai bine ca oricând vorba poporului, „Nici din talpă cerc de bute, nici mojicul om de frunte", dar e prea târziu.

Singura mângâiere şi salvare sunt tot părinţii. Porneşte pe jos spre oraş. Ajunge. Mama, cea dintâi, o iartă. Când vede starea nenorocită în care adusese pe bietul tatăl său, cade jos şi leşină la uşa camerei lui. Cu o ultimă sforţare, tatăl vine să vadă ce este. Când o vede jos, cade pe pieptul ei şi moare. Curând moare şi ea, cerându-şi iertare dela mama-sa.

Poate sfârşitul romanului este prea melodramatic. Aşa că afară de acest sfârşit, precum şi de anumite expresii prea tari: „Hai, scoală, pleacă! putoare!... ieşi afară, scârnăvie!" romanul este o carte destul de bună, care poate sta alături de cele mai frumoase şi mai reuşite opere literare ale vremii.

D. C. NEGRESCU.

C. MANOLESCU: *CAMARADUL SPIRUŞ.* (Ed. „Cartea Românească").

Volumul de schiţe şi nuvele „Camaradul Spiruş" dovedeşte ca întreaga operă a d-lui C. Manolache, o simţire gata să îmbrăţişeze suferinţele celor mari şi mici, oameni sau animale. Sufletul său arată o rară sensibilitate faţă de cei mici şi umili şi, datorită intuiţiei realităţilor, d-sa descopere în colţurile cele mai tăinuite suspinul care freamătă în adâncuri —. „Tăbliţa lui Pincu" şi „Odiseea lui Zuzucă" ilustrează acest simţimânt. Ceea ce dovedeşte însă amploarea talentului său de nuvelist, alături de aceste accente minore pentru cei învinşi ai vieţii, este humorul viu şi sănătos, de câteori ne înfăţişează făpturi din acelea care aduc pe buze zâmbetul şi comicul pregnant, ca în nuvela sa *„Camaradul Spiruş"*, *„O interpretare"*, sau *„Experta"*.

Dar aproape toate problemele ce frământă sufletul omenesc îşi găsesc răsunet în sufletul său complex şi realizare artistică, prin pana sa de maestru. In „Actul lui Conu Ilieş", trecem dela tihna aşa de râvnită a armoniei conjugale, la sbuciumul sufletului rămas stingher şi obsedat de imaginea sfântă a tovarăşei dispărute, a cuibului lor de fericire intrat pe mâini străine şi profanat de neînţelegerea brutală a noului stăpân. Alături de această dramă conjugală, care e cu atât mai emoţionantă, cu cât se petrece mută, neobservată şi neînţeleasă, stă tragicul

războiului. „Drama dela Tunul II". Este una dintre nesfârşitele suferinţe din războiu, care se consumă în fiece clipă, negrăite, neştiute, dar nu mai puţin tragice pentru cei ce vor să se oprească o clipă, să le adâncească.

Sentimentul religios e deopotrivă treaz în sufletul autorului, în „Puntea cea mare". Credinţa târzie în Dumnezeu ce se furişează într'un suflet sceptic în preajma morţii, capătă valoarea de sentinţă morală în cuvintele:

„Intre sufletele noastre şi puterea dumnezeiască, puntea „cea mare a credinţei trebue să stărue neclintit, căci poate hao„sul larg al unui suflet rătăcit de necredinţă, nu este cu putinţă „a dura aşa, dintr'o singură clipă de durere, această minunată „punte de care ne-am depărtat în celelalte zile ale vieţii „noastre".

Varietatea temelor tratate de autor, fiecare cu tonul şi stilul ei adequat, gama nesfârşită de impresii, dovedeşte puritatea acestui talent şi rara lui sensibilitate. Fiecare impresie din afară capătă rezonanţă deosebită după clapa sufletească pe care o atinge.

Aceste posibilităţi, unite cu o rară putere de observaţie, de analiză profundă şi minuţioasă evocare, dau putinţa realizării acestui gen aşa de subtil şi gingaş.

Dar ceea ce face cu deosebire farmecul acestor pagini este forma de exprimare, stilul aci viguros, plin de vervă, captivant, aci tihnit, mişcător, duios, care pune paginilor d-lui Manolache, pecetea operelor de calitate. Şi prin toate acestea se verifică încă odată că nuvela, departe de a muri, este înviată şi plină de interes.

M. B.

PETRU P. IONESCU: *ONTOLOGIA UMANĂ ŞI CUNOAŞTEREA.* (Ed. Fundaţiei „Regele Carol II").

D-l Petru P. Ionescu este un nume despre care se poate spune că a circulat şi mult şi puţin în lumea noastră cărturărească. In aparenţă, paradoxală, afirmaţia aceasta trebue lămurită: a circulat *mult* numele d-sale fiindcă d-l P. P. Ionescu este autorul unor minunate manuale didactice de filosofie (Psihologie, Logică, Etică şi Sociologie), cărţi pe care numeroase serii de liceeni au învăţat cu folos; a circulat puţin acelaşi nume, când ne raportăm la activitatea extradidactică a d-lui Petre Ionescu. D-sa a colaborat intermitent la *Revista de Filosofie*, unde s'a impus cu serioase studii şi eseuri. Şi mai mult, cu câţiva ani în urmă, sub pseudonimul de Vladimir Sergiu, d-l P. Ionescu a publicat în editura „Cartea Românească" un roman întrucâtva autobiografic

şi de analiză sufletească: *Jurnalul unui om inutil*, dacă nu ne înşelăm.

De data aceasta, harnicul şi eminentul profesor care este d-l Petre Ionescu, ne dăruieşte, prin editura *Fundaţiei „Regele Carol II"*, care i-a şi decernat premiul scriitorilor tineri pe anul 1939, largul eseu epistemologic privitor la *Ontologia Umană şi Cunoaştere*. Lucrarea aceasta cuprinsă numai în 168 de pagini, suscită interesul şi impune importanţa ei cititorului, nu numai prin temeritatea pe care o sugerează, nu titlul, care presupune o pregătire temeinică în specialitate, ci, mai ales, prin puterea de pătrundere, de disecare şi de concentrare, în expunere, a unor probleme pe cât de dificile, pe atât de capitale, în preocuparea filosofică de astăzi.

„Filosofia modernă se îndreaptă, precum se pare, din ce în ce mai mult către om şi către destinul său", ne asigură d-l Petru P. Ionescu, la începutul studiului său. In argumentele pe care le aduce mai departe, d-sa reuşeşte să ne încredinţeze de acest fapt şi, mai ales, de necesitatea lui. De aici decurge şi motivarea apariţiei cărţii *Ontologia Umană şi Cunoaşterea*.

In general, Filosofia este metafizică, iar Metafizica este Ontologie. Nu se poate concepe lumea şi, în special, vieaţa fără a subînţelege Fiinţa. La rându-i, aceasta denotă Creator şi Creaţie. Plecând dela aceste consideraţiuni, d-l Petru Ionescu părăseşte planul logic, pentru a discuta, cum era şi firesc, problemele respective, în cadrul ontologic.

Omul, fiind un „depozit de transcendenţe", oglindeşte dela şine, în fiinţa sa, pe creator, divinitatea, Unicul. Creatorul este gândire, iar creaţia este manifestarea acestei gândiri (divine). Acesta fiind raportul dintre cele două entităţi, cauza fiind mai mare decât efectul (vechiul principiu scolastic), nevoia de cunoaştere este adânc înnăscută în om.

Astfel se stabileşte legătura dintre ontologic şi cunoaştere. „Realitatea ni se înfăţişează deci ca şi cum n'ar fi avut un sens ontologic. Creaţia se traduce „istoric" în etape, în forme ce se satisfac pe ele însele, în epoci, formând constante. Dacă lucrurile se petrec astfel, unde e atunci cheia de boltă a acestui sens ontologic al lumii? E întrebarea la care am răspuns — afirmă d-l Petru Ionescu — prin conceptul nostru de „destin creştin al omenirii". Să luăm bine seama că nu e vorba aci de o descoperire teologică. Sensul moral al lumii, conducând către un scop final de categorie creştină, nu se adresează ştiinţei teologale; el este o simplă constatare metafizică" (p. 10).

Dar mijlocul prin care putem cunoaşte nu este inteligenţa. Ea „nu e o funcţiune de cunoaştere ci de acţiune". De aici, tragedia omului, Şi totuşi, fără a poseda un alt instrument de altă natură", adaptat altui scop decât acţiunii practice, omul este ceva mai mult decât un făurar al solidului; omul este un con-

templativ. Aspiră la înțelepciune. Vrea cunoașterea. Caută adevărul. E un vulcan în care sălășluește un Apollon. E împins de două mari destine: *destinul demiurgic* și *destinul aleteic.* (p. 17).

De aici, cele două mari probleme: 1) *„în ordine aleteică.* Care e originea și rostul ontologic al acestui conflict? 2) *In ordine demiurgică.* Ce soluție se poate da conflictului?" Intrebări pe care d-l Petru Ionescu le discută cu competență, dexteritate și considerații concludente.

Cu toate că autorul nu admite cunoașterea decât în accepțiunea științifică și filosofică — **fapt care-l determină să respingă** *mântuirea* prin aceasta — totuși, *mântuirea* este posibilă, când, luând-o în sens creștin, *revelația* este cel mai autentic act de cunoaștere.

Atribuind autorului această concluzie, credem că nu-l plasăm în nicio situație contradictorie, câtă vreme însuși d-l Petru Ionescu afirmă că *„smerenia,* e singurul act prin care omul se recunoaște drept creatură".

Această postulare a „inferiorității ontologice", pe care omul o mărturisește față de Creator, este ea însăși o revelație.

Scrisă într'un stil foarte curgător, cu vădite însușiri literare, cartea d-lui Petru P. Ionescu aduce un sistem original de filosofie, cu adânci rădăcini în spiritualitatea creștină și românească. Inrudit în unele privințe cu d-l Lucian Blaga, autorul *Ontologiei Umane,* aduce multe și îndreptățite rectificări autorului trilogiei cunoașterii, vădindu-se, astfel, încăodată mai mult suveran pe propriile sale opinii.

N. IORGA: *OAMENI CARI AU FOST*. IV. (Ed. Fundației „Regele Carol II").

Din vasta operă a d-lui Nicolae Iorga, socotim îndeajuns să amintim numai adâncile d-sale *Cugetări* (1912) și *Cărțile reprezentative în vieața omenirii* (1916). Vom găsi aici concentrate cu o pătrundere și un simț unic, sisteme întregi de gândiri, perspective de vieață asupra omului individual și colectiv, fie în angrenajul nemărginirii universale, fie peste perenitate, în istorie.

Din acest punct de vedere, alăturarea celor patru volume de *Oameni cari au fost* de cele mai susamintite, mi se pare cum nu se poate mai potrivită.

Vorbind în altă parte și cu alt prilej despre d-l Ion Petrovici, consideram pe d-l profesor Nicolae Iorga drept fruntașul memoreotisticei românești. Poate că nicăeri mai bine — nici în notele de călătorie — spiritul de observație al d-sale nu prinde cu o intuiție mai precisă, nu reduce la maximum de concentrare diferitele figuri de personalități care s'au perindat în decursul

vremii ca exponenţi ai culturii, în general, şi ai neamului nostru, în specal. Arta de a potrivi ocheanul critic către o proecţie în dimensiunile justei proporţii pentru fiecare dintre *Oamenii cari au fost* este însuşirea prin excelenţă a omului care, prinzând caracteristica psihologică ştie s'o cântărească în deplină precizie cu ansamblul.

Iată de ce şi cu prilejul celui de al patrulea volum ne putem explica cum d-l profesor Nicolae Iorga a putut să mai înglobeze încă peste o sută cincizeci de figuri, la vasta frescă a *Oamenilor cari au fost*, chiar dacă unii sunt creionaţi numai în câteva linii, dintr'un sfert de pagină.

O putem spune fără risc: un Jules Renard al portretului.

AL. POPESCU-TELEGA: *LECTURI ROMANICE.* (Ed. Casei Şcoalelor).

Dacă literatura franceză şi, întrucâtva, cea italiană se bucură de multă ospitalitate şi atenţie din partea publicului cititor românesc, celelalte literaturi romanice şi, în special, cea iberică nu a avut acelaşi noroc, fiind scrisă în spaniolă sau portugheză, limbi foarte puţin cunoscute nouă. Faţă de această vitregie, mai mult sau mai puţin voită de noi, d-l Alexandru Popescu-Telega deţine un titlu de glorie şi laudă, d-sa fiind un emerit romanist, care a căutat prin numeroase studii, articole şi tălmăciri să ne apropie cât mai mult sufletul surorilor noastre întru latinitate, atât de puţin cunoscut nouă.

Consecvent activităţii propuse şi, în bună parte, realizate, d-l Al. Popescu-Telega, ne oferă de data aceasta un nou volum de *Lecturi Romanice.*

Fie că, relevând descoperirea lui Asin Palacios, privitor la influenţa musulmană asupra *Divinei Comedii* a lui Dante, autorul comentează şi ilucidează o problemă atât de pasionantă, pe cât de surprinzătoare; fie că se ocupă de graiul etrusc sau basc, d-l Al. Popescu-Telega ne prilejuieşte lărgirea cunoştinţelor şi, mai ales, a perpspectivelor într'o lume pentru care puţina noastră pregătire nu se mărgineşte a se resemna uluită, ci, dimpotrivă, câştigă în curiozitate, în interes. Personalităţi tot aşa de mult sau de puţin cunoscute ale scrisului neolatin se bucură de o adâncă analiză şi o largă şi cuprinzătoare înţelegere. Amintind de nume ca: *Ada Negri, Ramon de Valle-Inclâre, B. Pérez-Galdós, Fr. Villaespesa, Santiago Rufinol, Henri Frederic Amiel,* a căror circulaţie mondială e mai redusă, relevăm, de pildă, cele două studii închinate lui *Gabrielle D'annunzio,* scriitorul erou atât de discutat, şi, totuşi, greu de definit prin marile proporţii ale operei sale.

Credem că spusele d-lui Al. Popescu-Telega, despre acest mare scriitor italian, pot fi considerate drept dintre cele mai pregnante aprecieri cu privire la personalitatea acestuia:

„D'annunzio este un anti-intelectual. In operele lui nu găsim idei, ci tendinţe. Nu aşează premize şi nici nu trage concluzii, afirmă un tot şi-l afirmă liric, ca ceva spontan al geniului lui intuitiv şi instinctiv. Ne dă spre împărtăşire o sensibilitate, nu o mentalitate. Un spirit, nu un sistem.

„Dar un spirit sistematic. Concepe totul numai dintr'un punct de vedere, supune totul cu voe sau silit, simţirii lui unilaterale. Işi impune concepţiei de viaţă, nu numai fără să o îndreptăţească, dar chiar fără a se îngriji de contradicţiile născute din acest fapt. Nu îngăduie legitimitatea ori frumuseţea, nobleţea ori folosul altor feluri de simţire şi gândire decât pe ale lui".

Văzut astfel, D'annunzio apare foarte firesc alăturea de Nietzsche, aşa cum atât de ingenios îl plasează d-l Al. Popescu-Telega.

Puţin răsplătit pentru neobosita strădanie pe care autorul *Lecturilor Romanice* o depune pe câmpul literelor româneşti pentru cunoaşterea celor iberice în special, şi neolatine, în general, gândul nostru ne duce la un neobosit literator al scrisului nordic, la d-l Marcel Romanescu, care spre deosebire de d-l Popescu-Telega a depus de mult armele, fără să-şi mai arate numele pe undeva. Şi din acest punct de vedere, perseverenţa d-lui Al. Popescu-Telega e un motiv în plus ca gratitudinea noastră să fie şi mai mare.

GEO BOGZA: *ŢĂRI DE PIATRĂ, DE FOC ŞI DE PĂMÂNT*. (Ed. Fundaţiei „Regele Carol II").

D-l Geo Bogza a fost multă vreme un nume ostracizat pentru publicul cititor românesc. Neplăcerile pe care i le-a adus *Poemul Invectivă* — carte publicată cu sau fără voia d-sale?! — l-au urmărit ani dearândul şi ele şi-au manifestat consecinţele şi asupra unor opere de-ale acestui talentat scriitor, care — deşi erotice, ca motiv — aveau mult serafic în ele, cum a fost, de pildă *Ioana-Maria,* carte de calităţi poetice remarcabile.

Chezăşia Editurii *Fundaţiei pentru Literatură şi Artă* „Regele Carol II" vine să reabiliteze numele acestui tânăr scriitor, care a avut de ispăşit cu mult mai mult decât trebuia, câteva elanuri juvenile, pe care, odinioară, tinereţea l-a determinat la un exces de zel, mai mult decât controlat, poate, dar pe care vârsta le-a motivat şi iertat...

Editura regală se face chezaşe, astfel, ultimului volum al d-lui Geo Bogza: *Ţări de piatră, de foc, de pământ.* Sunt cu-

prinse în acest volum de peste trei sute de pagini, patru mari reportagii, ce descriu cele mai caracteristice poziții din cuprinsul țării. Reportagii? De sigur.

Multă vreme reportajul a fost considerat nu numai de literați, ci, chiar și de ziariști drept ceva cu totul minor, necum ca un gen literar și cu atât mai puțin o artă.

Cartea d-lui Geo Bogza — cuprinzând descrierea unora din cele mai caracteristice ținuturi ale țării noastre — ar îndemna pe cel care-i citește titlul să creadă că acest volum face o linie de continuare a *României Pitorești* a lui Alexandru Vlahuță sau a minunatelor *Pietre de Vad* ale d-lui Em. Bucuță. Deși ideia nu este hazardată, totuși, după lectura acestor originale reportagii, cititorul va stabili o legătură firească între cartea d-lui Bogza și *Scrisorile* lui Ion Ghica.

Descriptivul plastic, narativul, anecdoticul și, mai ales, spiritul de observație pentru amănunt sunt însușirile esențiale și de prim plan ale tânărului scriitor de care ne ocupăm. Amintim, în acest sens, *Roșia-Montana, Vercheș* și *Câinele, Au ars zece hectare de grâu, La Tribunalul din Silistra* și, mai ales, *O Impărăție a apelor,* cu care prilej putem spune că Dunărea și-a găsit în d-l Geo Bogza unul din cei mai iscusiți pictori și cântăreți.

ION MAICAN: *LUCEAFĂRUL DE SEARĂ.* (Tip. „Bucovina", București).

Apariția unui nume nou, într'o revistă sau într'o carte, ne-a prilejuit întotdeauna o tresărire sufletească. Am fost nerăbdători să surprindem—cum am mai spus-o—pe cel care vine cu „vestea nouă". Același sentiment l-am încercat și cu d-l Ion Maican, nume întâlnit numai odată sau de două ori, prin *Convorbiri Literare* sau revista *Lanuri,* cu doi-trei ani în urmă. Totuși, acest nume ne-a reținut atenția, el chezășuia o promisiune.

Deși n'a împlinit douăzeci de ani, tânărul poet s'a grăbit să ne dăruiască rodul inspirațiilor sale într'un volum, pe care l-a intitulat semnificativ: *Luceafărul de seară.* In cele șaptezeci de pagini sunt cuprinse aproape patruzeci de bucăți, dintre care, firește, ar fi putut lipsi aproximativ douăzeci. Insă cine poate stăvili avântul vijelios, dar sincer al primei tinereți. Așa cum se prezintă poezia d-lui I. Maican, ea relevă multe calități. Dacă uneori *(Era un început de primăvară, Cotidiană,* etc.), influența lui G. Bacovia, a lui Radu Gyr sau Arghezi, este stăruitoare până la o stânjenitoare evidență, tânărul nostru poet reu-

şeşte nu arare să ne dăruiască versuri proprii în care viziunea şi emoţia se îmbină într'o vibraţie estetică nedesminţită.

Piatră, peste inimă de veac
Ai căzut pe braţul dimineţii;
Glasul s'a sbătut melodic şi sărac,
Par'că şi-a 'nchinat amurgul vieţii.

A rămas o lacrimă sau stea?
Pe sub cerul stins cu diamante,
Aşi întinde mâna peste vieaţa mea.
Amintirea tristă şi-a 'mpletit ghirlande.

(Desnădejde)

sau:

De anii prinşi în piatră să nu se prindă zarea
Şi nici frunzişul veşted al toamnei să nu-i plângă;
De-o fi să cânte cerul, să nu sbucnească marea,
Mânia să o 'nchidă cu anii mei în stâncă.

(Predare)

unde tonalitatea eminesciană apare când şi când ca un ecou. Dar în ceea ce priveşte fondul, chiar numai din aceste două exemple se poate vedea nota dominantă a poeziei d-lui I. Maican: deprimarea. In întregul volumului această stare sufletească e prezentă şi nu de puţine ori apare concomitent cu o impetuozitate surprinzătoare. Şi faptul e cu atât mai semnificativ, cu cât autorul— deşi atât de tânăr — e, totuşi, sincer.

CONSTANTIN-STELIAN

REVISTE

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE VI. Nr. 12.

Partea întâia a *Revistei Fundațiilor Regale* din acest număr aduce un aport literar foarte anemic. Poeziile d-lor T. Arghezi și Al. T. Stamatiad nu rețin prin nimic original. Doar proza beletristică a d-lor Ion Marin Sadoveanu și, întrucâtva, G. Brăescu, e demnă de amintit.

Cugetările postume *(Fărimituri)* ale lui Octavian Goga relevă un spirit sbuciumat și o ingeniozitate sugestivă în redarea stărilor sufletești.

In rest, reținem scrisorile lui Vlahuță, către I. L. Caragiale, ca și Comentariile critice ale d-lor Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu și interesantele însemnări ale d-lui Em. Bucuță.

Nu putem încheia, totuși, aceste note fără a releva frumoasele versuri din ciclu „Călătorii" ale d-lui Cicerone Theodorescu, cuprinsă în bucata *Mustrări* pe care lipsa de spațiu ne împiedecă a o reproduce în întregime.

PAGINI LITERARE VI. Nr. 7—12.

Valoroasa revistă dela Turda ne sosește cu o întârziere de șase luni. Pierdusem chiar nădejdea de a o mai vedea. Neobositul ei redactor, d-l Teodor Murășanu, însă, s'a dovedit și de astă dată mai presus de așteptări, învingând neajunsurile materiale, de pe urma cărora *Paginile Literare* agonizează de câtăva vreme. Nesubvenționată de nimeni, această publicație transilvană face un oficiu de mare patriotism cultural, pe care noi ne-am străduit de câte ori am avut prilejul să-l relevăm.

Numărul de față aduce prețioase eseuri semnate de d-nii: Grigore Popa *(Artă și Valoare)* o justă interpretare a operei cu același nume a d-lui L. Blaga și Speranția *(Preludii de Debussy)*.

In poezie *(Poemul Câmpiei, Urcuş)*, excelează d-l T. Murăşanu, iar proza beletristică e semnată de d-l V. Beneş, care ne oferă o pasionantă nuvelă, prin nota ei de straniu.

Cronicele sunt semnate cu aceeaşi competenţă de d-nii Romulus Demetrescu, I. I. Rusu şi O. Dănilă.

FAMILIA VI. Nr. 10.

Ca şi d-l Teodor Murăşanu şi d-l M. G. Samarineanu continuă lupta de jertfă în serviciul aceluiaşi apostolat. Regretul nostru este numai că, afară de versurile d-lui George A. Petre, poezia, ca de obiceiu, la această publicaţie este slab reprezentată. In schimb, d-l George Bota, colaborează cu un remarcabil articol despre *M. S. Regele Carol II, educator al naţiunii.* In cele trei pagini, autorul se dovedeşte un pătrunzător interpret al înaltului gând al Suvernalului, în ce priveşte rostul Străjeriei. Nu lipsit de interes ne apare şi articolul d-lui Al. Olteanu: *Curente ideologice ungare.*

Cronica o susţine cunoscuţii scriitori: Octav Suluţiu, Mihail Iorgulescu, Teodor Scarlat şi M. Samarineanu, directorul revistei.

MOLDAVIA I, Nr. 4—5.

Dacă Transilvania excelează prin numeroase reviste literare, cum sunt: *Pagini Literare, Gând Românesc, Lanuri, Familia, Symposion,* etc., nu acelaşi lucru se întâmplă cu Basarabia, care pare vitregită de asemenea publicaţii (cu excepţia *Vieţii Basarabene).*

Iată că la Bolgrad s'a găsit un om de ispravă, d-l- I. Şt. Botez, care secondat de poetul Vl. Cavarnali, să aibă curajul şi lipsa de preget de a da viaţă unei entuziaste şi preţioase reviste: *Moldavia.* Prin această publicaţie, provincia noastră dintre Prut şi Nistru câştigă un aport literar foarte valoros.

Directorul şi redactorul acestei publicaţii au reuşit să strângă în juru-le scriitori ale căror condee au câtigat mai mult o chezăşie în tânăra noastră publicistică. Cităm pe d-nii: Al. T. Stamatiad, N. Dunăreanu, dintre cei mai vârstnici; apoi: Augustin Z. Pop, G. Vrabie, d-ra Tatiana Găluşcă etc., dintre cei tineri.

In numărul de faţă d-l Augustin Z. Pop ne oferă sub denumirea de *Pretextul Cătălinei,* un foarte interesant articol, în legătură cu nefericitul amor dintre Eminescu şi Veronica Micle.

D-l Ion Şt. Botez, în *Misionarism,* susţine primatul culturii în viaţa popoarelor. D-l Vladimir Cavarnali, Pimen Constantinescu

şi I. G. Pardos, semnează bune tălmăciri din limbile: rusă, italiană şi franceză; iar d-ra Tatiana Găluşcă dă un promiţător fragment de roman în *Moş-Toma.*

Cronici, note şi însemnări informat şi competent susţinute. Regretăm însă lipsa d-lui I. Grămadă dela această rubrică pe care o făcea să strălucească prin verva şi obiectivitatea condeiului său.

S.

BIBLIOGRAFIE

Editura Fundației „Regele Carol II"

Al. Mironescu: *Destrămare — roman*
Rainer Maria Rilke: *Poeme — Trad. de Maria Banuș*
Zaharia Stancu: *Clopotul de aur — poezii*
Ioachim Botez: *Insemnările unui belfer, vol. II*
John Villiers Farrow: *Damian Leprosul — Trad. din engleză de E. P.*
Pearl Buck: *Inger Luptător — Trad, din engleza de M. Eliade*
Andrea Majocchi: *Viață de chirurg — Trad. din italiană*
J. Delmas: *Suflete de infanteriști — Trad. din franceză*
Ch. Lindberg: *Noi... Trad. din engleză*
Octav Onicescu și Gh. Mihoc: *Calculul probabilităților*
N. Iorga: *Oameni cari au fost.* vol. IV.

Editura „Cartea Românească"

N. Crevedia: *Dă-mi înapoi grădinile — poezii*
Eugen Herovanu: *Cartea prieteniei*
C. Manolache: *Camaradul Spiruș*

Colecția „Pagini alese"

Constantin Golescu: *Insemnare a călătoriei mele*
Ion Ghica: *Scrisori*
M. Eminescu: *Basme în proză*

Colecția „Cunoștințe folositoare"

N. D. Costeanu: *Produsele secundare dela fabricarea vinului*
Eugen Neven: *Amidonul și glucoza*
Gheorghe Dincă: *Mitropolitul Dosoftei (1624—1694)*
Dr. Gr. T. Popa: *Invățații noștri — Dr. I. Cantacuzino*
I. Simionescu: *Vatra-Dornei*

Dr. I. Gheorghiu: *Cancerul*
Prof. Victor Slăvescu: *Ion Ghica*
L. Potamino: *Parfumuri și sulimanuri fabricate în casă*
M. Toneghin și Dem. Demetrescu: *Grădina Zoologică—album*

Editura „Națională", Ciornei

Dumitru Almaș: *Miron Costin — vol. I și II*
Constantin de Grunwald: *Metternich*
Petru Manoliu: *Domnița Ralù Carageà*

Editura „Cugetarea"

Nicolae Bogdan: *Carol al XII-lea*
Plutarc: *Viețile paralele ale oamenilor iluștri (Alexandru cel Mare și Caius Julius Caesar)*

Diverse

Paolo Soldati: *La poesia di Octavian Goga—Ramuri-Craiova*
I. Manoliu: *Camarazi*
Anuarul școlii normale de învățători „Vasile Lupu" din Iași — 1938-1939
Al. Popescu-Telega: *Lecturi Romanice*
I. Maican: *Luceafărul de seară*

Reviste

Revista Fundațiilor Regale — Dec. 1939
Timocul, Sept. — Dec. 1939
Pagini literare, Iulie — Decemvrie 1939
Lanuri, Nr. 5-6-7 — 1939
Revista generală a învățământului — Sept.-Oct. 1939
Jurnal de Psihotehnică — Oct.-Nov.-Dec. 1939
Pitagora — Revista de matematici — Dec. 1939
Revista științifică (V. Adamachi) — Oct.-Dec. 1939

TABLA DE MATERII

PE NUMELE AUTORILOR

PE ANII I — V (1935 — 1939)

TABLA DE MATERII
PE NUMELE AUTORILOR
ANII I—V (1935—1940)

A

C

D

N

O

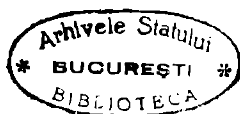
P

S

V

Z

Lt.-Col. V. M. Ș.

A T H E N Æ U M

V. 4. Octomvrie — Decemvrie 1939

S U M A R:

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1939

C. 24.263.

Preţul 30 Lei